

Tres textos de Jaume Vidal Alcover

Edició a cura de Joan Cavallé

Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre (1968)

Una Roma per Cèsar (1969)

La fira de la Mort (1970)

Difusió del patrimoni dramàtic dels Països Catalans

La col·lecció «Repertori Teatral Català» aplega textos del patrimoni dramàtic català de tots els temps. L'objectiu de la col·lecció és posar a l'abast de tothom textos —clàssics o contemporanis— que no es troben fàcilment al circuit comercial. Cada volum, que pot contenir una o diverses peces, ha estat curat per un especialista i compta amb un breu estudi introductori. Les obres s'editen digitalment —en lliure accés— al RedIT (Reservori Digital de l'Institut del Teatre), però també es poden adquirir en paper (procés d'impressió a demanda) al web de la Llibreria de la Diputació de Barcelona.

La col·lecció «Repertori Teatral Català» és un dels projectes del PRAEC (Projecte de Recerca de les Arts Escèniques Catalanes), impulsat per l'Institut del Teatre de Barcelona en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats i l'Institut d'Estudis Catalans. El PRAEC té l'objectiu de rellegir i difondre tant la pràctica escènica com el patrimoni dramàtic dels Països Catalans, en tots els seus gèneres i manifestacions.

Imatge de coberta:

© Pau Barceló. Escena Digital de Catalunya. MAE. Institut del Teatre
La fira de la Mort, 1970

Tres textos de
Jaume Vidal Alcover

Manicomi d'estiu, o
La felicitat de comprar i vendre (1968)
Una Roma per Cèsar (1969)
La fira de la Mort (1970)

Edició a cura de Joan Cavallé

Repertori Teatral Català

Primera edició: setembre de 2026

© de la curació: Joan Cavallé

© d'aquesta edició: Institut del Teatre, 2026

© de la imatge de coberta: © Pau Barceló. Escena Digital de Catalunya. MAE.
Institut del Teatre. *La fira de la Mort*, 1970

Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona

Direcció general: Núria Plana Eguía

Plaça de Margarida Xirgu, s/n
08004 Barcelona

www.institutdelteatre.cat

Direcció de la col·lecció: Carles Batlle

Edició i revisió: Marta Borrás i RE&MA12

Disseny de col·lecció i maquetació: Txeni Gil

Coordinació de la producció: Subdirecció d'Imatge Corporativa
i Promoció Institucional de la Diputació de Barcelona

Impressió: Departament de Reproducció Gràfica
de la Diputació de Barcelona

ISBN: 978-84-10278-83-7

DL: B 15398-2026

**Institut
del Teatre**

**Diputació
Barcelona**

Edicions

Continguts

- 7 Introducció. Tres obres de teatre a cavall de l'èxit i l'escàndol
 - 37 Bibliografia
 - 41 ***Manicomi d'estiu, o
La felicitat de comprar i vendre*** (1968)
 - 95 ***Una Roma per Cèsar*** (1969)
 - 175 ***La fira de la Mort*** (1970)
-

Introducció. Tres obres de teatre a cavall de l'èxit i l'escàndol

No crec equivocar-me si dic que en aquest moment en què acaben de complir-se cent anys del naixement de Jaume Vidal Alcover (Manacor, 1923 – Barcelona, 1991), una majoria de la gent a qui aquest nom li soni d'alguna cosa l'associarà en primer lloc a la poesia (de fet, coincidint amb el centenari, se n'ha publicat la *Poesia completa*, un volum de més d'un miler de pàgines, i en aquesta modalitat literària va obtenir alguns dels seus més importants reconeixements, com el Premi Carles Riba o el Joan Alcover). Un segon àmbit de coneixement i reconeixement potser sigui el de la traducció: va traduir del llatí, de l'italià, del francès, de l'alemany; i va ser polèmica la seva traducció de la monumental *Recherche* de Proust, mèrit, però, que li ha valgut donar nom a un dels pocs premis de traducció en català, convocat anualment a Tarragona des de l'any 2000). Un tercer àmbit d'activitat en què el seu nom continua sonant és el de la narrativa (tant en la versió breu, com en la novel·la, modalitat en què es va manifestar com un gran coneixedor de la societat mallorquina). En quart lloc, però no qualitativament menor, el seu nom és molt recordat per la seva tasca d'expert en literatura (en els múltiples papers de professor universitari, historiador, crític, investigador i editor d'obra aliena). En canvi em temo que la seva extensa obra en el camp de la literatura dramàtica és molt menys coneguda que tot el que acabo de dir.

La realitat, però, és ben diferent, no només per la quantitat i diversitat d'obres de teatre escrites, publicades i estrenades, sinó també pel paper singular que va jugar en els anys que es va mantenir actiu en aquest gènere, que són, bàsicament, els anys del franquisme. Parlaríem de 14 obres escrites, de les quals 12 haurien pujat als escenaris i 8 haurien estat publicades. A aquestes obres caldria afegir-n'hi 17 més en què la seva intervenció no és com a autor únic (traductor, autor d'alguns textos, coordinador del projecte, etc.), més altres 17 obres seves que només es conserven fragmentàriament. Aquestes dades provenen dels dos estudis fins ara més complets sobre el teatre de Jaume Vidal Alcover (GRAELLS, 1992 i NADAL 1998), més la consulta que hem fet al seu Llegat, conservat a la Universitat Rovira i Virgili.

No crec que sigui aventurat afirmar que, si Jaume Vidal Alcover va començar a escriure poesia a l'edat de 19 anys, perquè l'expressió

poètica formava part de l'entorn en què s'havia criat, amb un oncle-avi (el poeta Joan Alcover) que era un referent de l'Escola Mallorquina, la dedicació al teatre, en canvi, es deriva de la seva afició a aquesta activitat artística com a espectador. Tant en els seus anys d'estudiant de batxillerat a Ciutat de Palma, com en els posteriors universitaris a Madrid i després a Barcelona, l'assistència al teatre, i també al cinema, és una constant (i, a Barcelona, també a l'òpera, on va ser introduït per l'oncle Gabriel Alcover). En algunes converses que havíem mantingut, sovint sortia la seva afició al cinema, especialment als directors francesos de la seva joventut, com René Clair, al qual dedicaria dos poemes, Marcel Carné o Jean Cocteau. Llavors deia que si tornés a viure es dedicaria al cinema. Ara bé, el món del cinema se li feia més difícil d'abastar. Tot i amb això, més endavant participaria en algun projecte cinematogràfic, com ara la confecció del guió de *Laia*, adaptació de la novel·la de Salvador Espriu, dirigida per Vicenç Lluhç el 1971, amb Paco Rabal, Núria Espert i Julieta Serrano en els principals papers; altres projectes en què va treballar, com ara l'adaptació al cinema de *Mort de Dama*, la del seu propi cicle novel·lístic mallorquí o el d'un curtmetratge encarregat per Maurici Serrahima, no arribarien a bon port, per causes diverses. En canvi, l'escriptura teatral li va obrir les portes amb més facilitat.

Ja de ben jove, llegeix força teatre, sobretot comèdies d'autors mallorquins com ara Gabriel Cortès, Pere d'A. Penya o Bartomeu Ferrà, però també de castellans com Jacinto Benavente. El març de 1946, en una de les reunions clandestines del grup Estudi, al carrer de Sant Pau, de Barcelona, es representa la pastorel·la *Eridon i Amina*, de Goethe, en traducció de Joan Maragall. Ell hi actua en el paper de protagonista. És més o menys en aquell moment que ja ha escrit una primera obra, molt breu, *Els indiferents*, que no s'ha conservat i de la qual només sabem les coses que va explicar-ne l'autor (Fuster 1972, p. 63-64; Nadal, 1998, p. 123-124); juntament a aquesta obra, i influït per aquella en què havia participat com a actor, concep el segon projecte, *Dafnis i Cloe*, que no arriba a enllestir.

La majoria d'autors que s'han dedicat a resseguir l'obra dramàtica de Vidal Alcover coincideixen a distingir-hi dues etapes. La primera és la pròpia d'un escriptor que viu bàsicament a Mallorca, allunyat dels centres de producció teatrals més importants, i que per tant escriu la seva obra com una expansió o derivació de la seva activitat literària. Encara que en alguna ocasió intenta estrenar aquestes obres a

través de la companyia mallorquina Artis, no se'n surt o no hi troba la complicitat necessària. No tenim notícia que intenti tampoc presentar aquestes obres a cap premi, com sí que feia en aquell temps amb els seus llibres de poesia i novel·les. I tampoc no sembla que fes cap intent de publicació: ni en els seus dietaris ni a la correspondència de l'època no hi trobem cap referència en aquest sentit. En canvi, algunes d'aquestes obres de la primera època seran recuperades més endavant.

La segona època s'inicia a partir del moment en què s'instal·la, de manera més o menys fixa, a Barcelona, en iniciar una convivència estable (i fructífera) amb Maria Aurèlia Capmany (això ocorria l'any 1968). En aquest moment, la seva escriptura dramàtica està lligada al món del teatre, per tant relacionada amb companyies, directors i actors concrets, la qual cosa implica que les obres són representades i, en la majoria dels casos, també publicades. En aquesta època, particularment intensa els primers anys, el teatre passa a ocupar un primer lloc en la seva activitat literària (fins i tot per davant de la poesia), gràcies a les obres que són fruit de complicitats diverses i fins i tot d'encàrrecs. Un detall que no pot deixar-se de banda és que la instal·lació estable a Barcelona li obre les portes a veure noves formes teatrals que fins llavors li eren desconegudes. Així, per exemple, comença a donar classes d'Història del teatre a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual¹ i és amb aquesta escola que, el 1968 mateix, assisteix al Festival de Teatre Jove Professional de Nancy, on coneix grups de tot Europa i els Estats Units, amb diferents varietats de teatre de carrer, teatre de la imatge, un teatre molt polititzat i algunes mostres de l'anomenat teatre de la crueltat, amb noms significats com el cabaret de Piwnica Pod Baranami, de Cracòvia, els grans titelles de Bread and Puppet, de Vermont, o l'experimental Firehouse Theatre, de Minneapolis, proper a l'estètica d'Artaud (Vidal Alcover, 1969, p. 11-12).

Mallorca

De la primera etapa, un dels projectes més destacables és el que intenta traslladar al teatre un dels seus grans temes literaris, el del fill pròdig, que donaria lloc a un llibre de poesia (*El fill pròdig*, enllestit el 1966 i publicat el 1970) i resulta omnipresent en la seva obra narrativa.

1 Document inèdit «Exposició de Curriculum», Llegat JVA. B3.1.4.2.1.

Sobre aquest tema d'origen bíblic i de fondes implicacions morals, Vidal Alcover va escriure'n diverses versions escèniques, amb els canvis de títol corresponents, totes datades el 1952 (Graells, 1995, p. 89). És, segons confessió de l'autor a Jaume Fuster, la seva primera obra que té unes certes pretensions i, de fet, la primera que va intentar estrenar a través de la companyia Artis, que ho va desestimar en trobar-ho, tot plegat, «demasiado complicado» (Fuster, 1972, p. 62). Tanmateix, Graells en documenta l'interès en localitzar un esbós de repartiment (Graells, 1995, p. 89). No se'n va sortir i sembla que va deixar el projecte i no coneixem que tornés a fer cap intent ni d'edició ni de representació. Ja mort l'autor, el 27 d'octubre de 2016, la Casa de les Lletres de Tarragona n'organitzaria una lectura dramatitzada, en la versió titulada *Els dos germans*, al Teatre El Magatzem, amb direcció de Marc Chornet i interpretació de Toni Guillemat, Jordi Llordella, Rosa Serra i Queralt Casassayas.

Sense sortir del seu món literari, però en aquest cas canviant radicalment de registre, una altra peça d'aquest primer període és *El miracle de Fátima*. Escrita el 1958, el seu parentiu amb els *Desbarats* de Llorenç Villalonga resulta més que evident. La relació entre Vidal i Villalonga és prou coneguda i la intervenció del manacorí en la configuració de l'obra de l'autor de Bearn, força estudiada. La primera d'aquestes singulars peces breus, a mig camí del teatre i la narrativa dialogada, és de 1955. Jaume Vidal en diu que es publicà «a cura dels qui havien de ser els precedents de la col·lecció “La Font de les Tortugues”»,² una manera elegant d'evitar anomenar-se a si mateix, ja que aquesta col·lecció seria iniciada el 1956 per Josep M. Llompart, Llorenç Moyà i Jaume Vidal. En una altra ocasió, i ja referint-se a la publicació sota el títol conjunt de *Desbarats*, Vidal explica: «El 1965, juntament amb Bartomeu Barceló (...) vaig fundar l'editorial Daedalus, de poca durada, però que va esser [a] temps a publicar els *Desbarats* de Ll. Villalonga»,³ precisament amb pròleg del mateix Vidal. Sobre els *Desbarats*, Pere Rosselló afirma que el seu llenguatge «és segurament fruit d'una intervenció molt directa del nostre autor» (Rosselló Bover, 2005, p. 98); és a dir, de Vidal Alcover. *El miracle de*

2 Ho esmenta el mateix autor en el document «Jaume Vidal i Alcover. Presentació i exposició de la labor personal», de 1984, p. 14; Llegat JVA, ref. B3.1.41.1.10. També a MESTRE I SUREDA, 2019.

3 «Exposició de Curriculum», p. 14.

Fàtima és una sàtira prou agra, en què l'autor es deixa anar en la seva voluntat de ridiculitzar els estaments més benestants de la societat mallorquina, motiu que també trobem en la seva obra novel·lesca (el 1956 havia aparegut *Esa carne mortal*, novel·la distingida amb el Premi Gabriel Maura, però que era la traducció reduïda de dues novel·les escrites originalment en català) i en altres intents teatrals d'aquesta època. *El miracle de Fàtima* tampoc no va aconseguir cap sortida imminent, però en canvi, ja en l'etapa barcelonina, exactament el 1974, va ser objecte d'un muntatge a càrrec del Grup de l'Escola de Teatre de l'Orfeó de Sants, amb direcció de Josep Anton Codina. I, posteriorment encara, el 1980, es va muntar de nou, en aquesta ocasió a càrrec de la companyia Xaloc, de Mataró, que va fer-ne una petita gira. És aquesta la que vam poder veure el febrer de 1981, a Tarragona, a la sala d'actes de l'antiga delegació del Ministeri de Cultura.

Convençut que les obres que escrivia serien difícilment representades, Vidal Alcover va continuar, tanmateix, escrivint teatre. Del mateix any que *El miracle de Fàtima* és el monòleg *Striptease per a titelles*, que no es va representar ni publicar en vida de l'autor. L'any 2005, en editar-se el volum número 25 de la col·lecció de teatre «Textos a part» vam pensar a dedicar un número especial amb obres breus de diferents autors, escrites expressament per a l'ocasió.⁴ Com a colofó em va semblar oportú (llavors jo n'era el director) d'incloure-hi aquesta peça per retre homenatge a Vidal Alcover. *Striptease per a titelles* és una obra molt singular en la producció vidalalcoveriana, encara que hi està perfectament incardinada. En alguns aspectes formals s'avança al que després serà el teatre de cabaret (un monòleg, joc amb el públic, intervenció del teló com a element actuant, un striptease, en aquest cas masculí...), però l'autor l'utilitza per dibuixar una determinada idea d'Europa, o més aviat de la cultura europea, per a la qual cosa recorre als seus estimats clàssics, de Virgili a Dant, amb el mirall enlluernador de París al fons. Un cop publicada, i llegida, Ricard Salvat va dir-ne que es tracta «d'un excel·lent i divertit esquetx» (Canet; Salvat, 2006, p. 369). Francesc Foguet, pel seu cantó, la descriu com «un monòleg confessió que,

4 El volum inclou textos de Miquel Argüelles, Carles Batlle, Toni Cabré, Llorenç Capellà, Joan Casas, Joan Cavallé, Meritxell Cucurella-Jorba, Rosa M. Isart, Lurdes Malgrat, Albert Mestres, Manuel Molins, Bienve Moya, Enric Rufas, Toni Rumbau, Mercè Sarriàs, Rodolf Sirera, Vicent Tur, a més del text de Vidal Alcover.

amb el despullament irònic de l'artista, desplega la saviesa il·lustrada de l'autor"» (Foguert, 2006).

De la primera etapa del teatre de Vidal Alcover, encara podríem destacar la línia consistent a versionar o adaptar llegendes o rondalles tradicionals, línia que prosseguirà encara en la segona etapa, de vegades seguint la demanda d'algunes companyies. A aquesta primera etapa correspon l'adaptació de la rondalla *N'Espardenyeta*. Escrita el 1967, segurament per suggeriment de Gabriel Janer Manila, segons explica ell mateix (Masegoda, 2018, p. 572), va ser estrenada per Putxinell·lis Claca el 1969 al Teatre Romea (Fuster, 1972, p. 65; Nadal, 1998, p. 125),⁵ amb titelles de guant manipulats per Teresa Calafell, Joan Baixas i Ignasi Subirà i cançons a càrrec de Pi de la Serra. L'espectacle, que incloïa una altra rondalla, va ser representat en molts indrets del país. Posteriorment, encara va ser objecte d'altres muntatges, com ara el que es va fer el 1997 al Teatre de Magisteri, de la UIB, aquesta vegada amb actors, amb direcció de Jeroni Mas, programat també a altres municipis i inclòs a la I Mostra de Teatre Universitari de la UIB i a la Mostra de Teatre Escolar d'aquell any.⁶ L'any següent de l'estrena, el desembre de 1970, el text de l'escenificació és publicat a la revista *Lluc*, amb dibuixos de Maria de la Pau Janer (Masegoda, 2018, p. 572). El 1972 encara es torna a publicar a *Les rondalles de Putxinell·lis Claca* (Riera / Domínguez, 2007, p. 64). I el 1979 dins el volum *Tres rondaies d'en Jordi d'es Racó* (Cabrer, Llompart, Vidal, 1979, p. 41-46). Cap d'aquestes tres edicions, però, no inclou un pròleg escrit pel mateix autor que, segons recorda Rosa Comes, es conserva inèdit al seu Lligat (Comes, 2001, p. 21-25).

Guillem-Jordi Graells encara dona notícia d'altres obres escrites per l'autor en aquesta primera època, cap d'elles estrenada ni publicada i, de fet, la majoria ni tan sols acabades. Concretament, a part les que ja he esmentat, fa referència a *El misteri de Nadal*, *El solitari* i *Les escriptores*, més una obra en castellà sense títol (Graells, 1992, p. 91-93). I encara caldria afegir-hi *Gent de teatre*, una peça de què l'autor parla en algunes entrevistes però que no ha estat localitzada (Fuster, 1972, p. 64). Antoni Nadal també esmenta les obres *Teatro*

5 La informació completa procedeix de l'Arxiu Digital Històric dels espectacles del Teatre Romea: <https://bit.ly/4xj9Fpc> (darrera consulta: 20.11.2023).

6 Dins Mag Poesia: <http://magpoesia.mallorcaweb.com/muntatges/espardenyeta.html> (darrera consulta: 21.11.2023).

Regional, que l'autor esmenta en una entrevista, i *La Creació*, de 1967 (Nadal, 1998, p. 125), que Graells no cita i que tampoc no hem localitzat al Llegat. En canvi, sí que hi hem localitzat un text teatral manuscrit titulat *Conte d'hivern* i un altre sense títol que és un diàleg entre Déu i Adam, aquest parcialment mecanoscrit.

En definitiva, l'etapa que hem anomenat mallorquina (però que en part també és barcelonina i madrilenya, si ens atenem als llocs on van ser escrites algunes obres) es caracteritza per ser un teatre eminentment literari, que sovint connecta amb els temes o motius que l'autor freqüentava en poesia o en narrativa, però que en el context illenc no va trobar forma de veure estrenades ni publicades. De tota manera convé retenir que, de les cinc obres d'aquest període que es poden considerar enllestides i que s'han pogut localitzar, la majoria han tingut algun succés posterior. Concretament, com ja s'ha dit, d'*Els dos germans* se'n va fer una lectura dramatitzada el 2016; *El miracle de Fàtima* ha viscut dos muntatges, un el 1974 i l'altre el 1980; *Striptease per a titelles* es va publicar el 2005. Per últim, *N'Espardenyeta* ha estat objecte d'un espectacle de titelles, el 1969, un altre amb actors el 1997 i de tres edicions. De totes les línies o provatures fetes en aquesta primera etapa, la que té més continuïtat quan l'autor s'instal·li a Barcelona serà la de l'adaptació de rondalles populars, que donarà lloc a dos títols nous. En canvi, la resta de la seva producció a partir d'ara serà d'un tipus totalment diferent.

Barcelona

La instal·lació a Barcelona l'any 1968, motivada per la convivència amb Maria Aurèlia Capmany, que duraria fins al final de la seva vida, tindria una traducció immediata en la seva immersió en el món del teatre de la capital catalana. Altres derivacions serien la finalització de la carrera de Filosofia i Lletres (Jaume Vidal Alcover havia estudiat inicialment Dret, per prescripció familiar) i l'inici de l'activitat laboral com a professor universitari, que sempre desenvoluparia a Tarragona, a la delegació universitària de la UB. El medi teatral nou venia donat per les relacions que ja tenia tramades Maria Aurèlia Capmany, que d'una banda el portarien a donar algunes classes a l'Escola Adrià Gual, i de l'altra l'atansarien a les seves dues principals complicitats en el món de l'escena, a part de la mateixa Maria Aurèlia: els directors Josep Anton Codina i Josep Montanyès. Com que cadascuna d'aquestes persones tenien ja les seves pròpies dinàmiques, Vidal Alcover s'hi afegia i, així, va iniciar una carrera teatral que deixava

una mica de banda els projectes anteriors i començava a produir textos escènics en funció de projectes comuns. En aquesta activitat no hi ha cap evolució o canvi que permeti parlar de períodes, sinó un solapament entre diferents projectes i estètiques. Si hi ha algun canvi és el d'un període d'intensa activitat, entre 1968 i 1970, i el període posterior, en què l'activitat escènica disminueix, entre altres raons perquè la dedicació a la Universitat absorbeix l'autor. Aquest fet, amb l'afegitó que Josep Anton Codina, a partir de 1979 posava en marxa el projecte de l'Escola Municipal d'Art Dramàtic Josep Yxart, de Tarragona, junt amb Pere Salabert, propiciaria que les poques mostres del vessant teatral de Vidal Alcover durant els anys vuitanta tinguessin lloc, en bona part, en aquesta altra ciutat.

En el període barceloní, un dels focus més rellevants que van atreure l'atenció de Vidal Alcover va ser el Grup d'Estudis Teatral d'Horta. Iniciada la seva activitat a mitjans dels anys seixanta, sorgit d'un àmbit de tipus eclesial però amb voluntat de modernització d'acord amb l'esperit del Concili Vaticà II, els seus primers espectacles eren bàsicament actualitzacions de tradicions cristianes com ara la Passió o els Pastorets. De caràcter, en principi, no professional, un dels mèrits del grup seria donar l'oportunitat a creadors (autors, directors, actors, entre altres) que anirien adquirint notorietat en el camp professional i esdevindrien peces fonamentals en el futur del teatre català. A part del ja esmentat Josep Montanyès, pel grup s'hi formen o hi passen noms com Josep M. Segarra, Lluís Pasqual, Joan Miralles, Fermí Reixach, Imma Colomer, el fotògraf Ros Ribas o el compositor Josep M. Arrizabalaga. L'any 1968, l'espectacle *Improvissació per Nadal* és una creació col·lectiva en què s'inclouen textos, entre altres, de Maria Aurèlia Capmany i Jaume Vidal Alcover, a més de textos bíblics i textos clàssics. El 1969, l'espectacle *Oratori per a un home sobre la terra*, ja és tot ell de Jaume Vidal Alcover, entenent en aquest sentit que Vidal Alcover n'havia fet la selecció de textos (aliens i propis) i la dramatúrgia. Amb aquest espectacle podem parlar ja d'èxit, si més no tenint en compte els migrats circuits teatrals de l'època. Estrenat l'abril de 1969, participa en el III Festival de Sitges. I dona lloc a un nou muntatge revisat que s'estrena un any després i és programat al Teatro Español de Madrid, amb nova estada a Barcelona, ara al Teatre Romea. D'aquest èxit en donen fe les paraules del crític de l'ABC, Lorenzo López Sancho, que diu: «*Oratori d'un home sobre la terra* es un gran ejercicio de simbolismo teatral; es una larga y muy intensa alegoría, tratada según un sentido del ritmo que tiene su raíz

en la vigorosa expresividad del lenguaje catalán sometido al rigor de una acentuación que vibra, que canta, que se adentra en la tensión del espectador» (López Sancho, 1972, p. 72), per tot seguit buscar-hi connexions amb el Living Theater o espectacles com ara *Hair* o *Oh, Calcuta!*.

No serà fins a 1970, amb *La fira de la Mort*, que podem parlar, dins la trajectòria del grup d'Horta, d'un text íntegrament de Jaume Vidal Alcover, amb el qual continua la trajectòria exitosa, amb premi al IV Festival de teatre de Sitges i nova estada a Madrid, en aquesta ocasió al Teatro de la Zarzuela. Més endavant, l'autor encara prepararia un altre parell de textos per a aquesta companyia, un titulat *Apocalipsis* i l'altre *El plany de Ramon*, el primer prenent com a referent principal el text homònim de la Bíblia; i el segon dedicat a la figura de Ramon Llull. Però aquests textos ja no van arribar a enllestir-se, probablement perquè abans la companyia va emprendre altres rutes i acabaria dissolent-se.

L'altre focus principal d'activitat escènica a Barcelona de Jaume Vidal Alcover va ser el teatre de cabaret. També cap a mitjan dels seixanta s'obria al carrer Tuset de la ciutat el local La Cova del Drac, dedicat en principi a promoure la cançó en català, aquest fenomen que passaria a anomenar-se la Nova Cançó. L'espai, però, no es tancava a aquesta exclusiva forma d'expressió i, així, el 1968, fruit de la iniciativa de Josep Anton Codina i Maria Aurèlia Capmany, s'hi estrenava un primer espectacle de cabaret, *Dones, flors i pitança*, de Maria Aurèlia Capmany. L'èxit d'aquesta primera provatura provocaria que a finals del mateix any s'estrenés la segona, *Manicomi d'estiu*, o *La felicitat de comprar i vendre*, de Jaume Vidal Alcover, també exitosa. Aquest èxit, tanmateix, provocaria les susceptibilitats governamentals, que derivarien en prohibicions, de manera que la continuïtat d'aquesta línia seria acompanyada d'una major cautela. Així, les properes obres, en lloc de títols tan explícitament teatrals com els primers, es dirien *Varietats*, únic gènere que l'autoritat tolerava en aquell local, seguit d'un número: *I*, *II* i *III*, amb un subtítol. En aquestes obres es mantindria la col·laboració autoral dels dos escriptors, en major o menor proporció de cada un segons l'obra, com també la resta de l'equip escènic, amb algunes incorporacions i canvis. La direcció sempre a càrrec de Codina, la música en mans de Josep M. Arrizabalaga, Josep M. Martí o Joan Albert Amargós i la interpretació a compte, entre altres, d'Elisenda Ribas, Enric Casamitjana, Carme

Sansa, Joan Miralles, Pep Torrents, Frederic Roda Fàbregas, Pepa Palau, Nadala Batiste, Núria Duran i Guillem d'Efak. Totes aquestes peces, menys *Manicomí d'estiu*, serien publicades en el volum *Ca barret!* (Moll, 1984). Aquesta obra inèdita seria publicada en solitari més endavant amb un pròleg de Rosa Comes (Proa, 2001).

Abans de totes aquestes obres estrenades, amb més o menys incidència censora, i posteriorment publicades, Jaume Vidal confessa haver escrit la peça *Els whiskys del subsecretari* (Fuster, 1972, p. 64), que no va arribar a estrenar-se malgrat haver-la-hi demanat Adrià Gual i Manolo Núñez. Graells informa, però, que es tracta d'una obra inacabada, de la qual només es conserven alguns fragments (Graells, 1992, p. 100). Una altra intervenció dramàtica de Vidal Alcover relacionada amb el teatre de cabaret, tot i que en aquest cas fos amb una funció diferent, és l'espectacle *Amics i coneguts*, que va estrenar la companyia de Núria Espert al Teatre Novedades el 1969, amb direcció de José Monleón. En aquesta ocasió, segons explica Graells (1992, p. 112), Vidal va realitzar, junt amb Maria Aurèlia Capmany, la selecció de textos, entre els quals n'hi havia de propis.

Mentre treballava tant en el teatre d'Horta com en el de la Cova del Drac, Vidal Alcover no deixa de banda altres fronts oberts, alhora que n'obre de nous. Ja hem citat abans les adaptacions de rondalles. Després de *N'Espardenyeta*, escrita abans de l'arribada a Barcelona i estrenada pels Putxinelis Claca el 1969, es produeix el moviment a la inversa. Una adaptació feta ja en període barceloní, però que es refereix a un tema nuclear en l'obra literària de l'autor, present tant en la seva poesia com en la narrativa i el teatre, *L'amor de les tres taronges*, s'estrena el 1970 a l'Escola de Magisteri de Palma Mallorca. Vidal Alcover havia fet aquesta adaptació a petició de qui n'assumiria la direcció, Encarna Viñas, activista cultural i professora en aquella mateixa escola, a més d'esposa de Josep Maria Llompart. Ella mateixa opina sobre l'adaptació: «Crec que l'adaptació és magnífica i recull tots els registres de la rondalla: l'infantilisme, el món meravellós, la ironia, l'emoció, etc.» (Viñas, 2000, p. 11). El muntatge va ser representat posteriorment al Teatre Municipal de Palma i en altres poblacions. El 2000 va conèixer un nou muntatge, amb direcció d'Antoni Artigues i una edició a càrrec de la UIB, dins la col·lecció de textos teatrals «Tespis», amb pròlegs d'Encarna Viñas i el nou director (i amb fotografies dels dos muntatges) (Vidal Alcover, 2000).

D'adaptacions de rondalles mallorquines, Vidal Alcover encara va fer-ne dues més i va iniciar-ne una tercera. La primera, també a petició de l'Escola Normal de Ciutat de Mallorca, és *Es murterar del rei de França*, versió mallorquina de *La bella i la bèstia*, que va ser estrenada el 1977, també a l'Escola Normal. Malauradament, l'obra no va ser publicada i l'original de moment no s'ha localitzat. L'altra és *L'esquirol i la formiga*, una faula ecologista de la qual se n'ha fet una lectura dramatitzada el 22 de novembre de 2023, a l'Antic Ajuntament de Tarragona, organitzada per la Casa de les Lletres i l'Escola de Lletres de la ciutat, a càrrec de la Companyia Genovesa de Narratives Teatral. L'obra de la qual només es conserva l'inici és *En Joanet de sa gerra*, adaptació, com les altres, de la rondalla corresponent de mossèn Alcover.

Un apartat específic en la producció dramàtica de Vidal Alcover és el del teatre que podríem considerar pedagògic. Es tracta d'un programa de divulgació del teatre i la música, realitzat per l'obra escolar de la Caixa, en el marc del Congrés de Cultura Catalana. Les obres que surten d'aquest programa les dirigeix Josep Anton Codina amb la companyia La Sínia. Són un total de cinc petites peces dedicades a la història del teatre i quatre a la de la música. No disposem de més informació sobre les representacions. Les obres no han estat mai publicades i els originals corresponents es conserven al Llegat de l'autor, a la URV. El que sí que coneixem és una auca, titulada *Auca del teatre*, amb text de Jaume Vidal i dibuixos de Pilarín Bayés, encapçalada amb l'avantítol *La Sínia. Teatre Escolar*, i publicada el 1977 en el marc de la campanya per a l'ús oficial de la llengua catalana, del Congrés de Cultura Catalana.⁷

La col·laboració de Vidal Alcover amb Josep Anton Codina engloba, amb tot, projectes de més volada, sobretot si ens referim al seu aspecte específicament artístic i a la més convencional manifestació de l'autoria teatral, és a dir, la de l'autor que escriu una obra dramàtica de manera autònoma per tal que un director, o una companyia, posteriorment, la dugui a escena. El primer exemple d'aquesta fórmula de col·laboració és l'obra *Una Roma per Cèsar*, produïda pel Teatre Experimental Català, amb el qual ja havia col·laborat arran del muntatge dels *Desbarats*, de Llorenç Villalonga.

7 Aquesta auca l'hem localitzada durant el procés de confecció d'aquest llibre i no figura al Llegat de l'autor, per la qual cosa no va ser inclosa dins el volum de la seva Poesia completa (adia edicions, 2023).

Una Roma per Cèsar s'estrena l'octubre de 1969 al Teatre Romea, en el marc del XII Cicle de Teatre Llatí. L'obra provocà un singular escàndol, que comentarem més endavant, en referir-nos específicament a aquesta obra. Després d'aquest episodi malaurat, l'autor es disposa a escriure una altra obra de la mateixa tipologia, que no arribarà a concloure. De fet, encara que ell mateix en parla en algun text (pròleg a *Una Roma per Cèsar*), no hem pogut trobar-ne ni un sol fragment. Com tampoc no hem trobat cap rastre d'altres dos projectes que esmenta Graells, basant-se en informacions facilitades pel mateix Codina, un *Prometeu* (mite al qual ja s'havia acostat en el teatre que hem classificat com a pedagògic) i una obra que es titularia *La mort* (Graells, 1992, p. 106). El que sí que va enllestir va ser una versió d'*Edip, rei*, de Sòfocles, a partir de la traducció de Riba, estrenada el 1977 a càrrec de la companyia La Roda i publicada el 1989 amb una nota proemial del mateix autor en què explica els criteris de l'adaptació. Cal tenir present, en relació amb aquest text, que el llibre figura com a obra de Jaume Vidal Alcover, no de Sòfocles. L'explicació sobre què és de cadascú es fa en la nota proemial, on també se'n destaca el propòsit. Així, canvia totalment les cinc intervencions del cor: «Tot mantenint l'esperit d'aquestes intervencions, m'he decantat per una expressió més abstracta, més lírica si voleu, que, tot i servant la intenció de la tragèdia original, fos entenent» (Vidal Alcover, 1989, p. 10). Bartomeu Fiol, pel seu compte, en destaca: «Per altra banda, cal esmentar també la decidida intervenció de Vidal tot mallorquinitzant noblement les formes personals del verb. De tot plegat en resulta un text oral, eminentíssimament oral, extraordinàriament eficaç per a ser dit damunt l'empostissat d'un escenari» (Fiol, 2005).

Per acabar d'arrodonir el passeig per totes les temptatives i realitats teatrals que Vidal Alcover va escometre, hem de fer referència a altres projectes dels seus darrers anys. Instal·lat ja a Tarragona, on imparteix classes de literatura catalana a la Universitat (llavors delegació de la UB), mentre el seu amic Josep A. Codina col·labora en diferents projectes locals (des d'impartir cursos de teatre fins a programar a compte del municipi els festivals d'estiu), el 1979 el nou ajuntament democràtic decideix crear l'Escola Municipal d'Art Dramàtic Josep Yxart. Josep A. Codina rebrà l'encàrrec, junt amb Pere Salabert, de posar-la en marxa. Vidal Alcover n'esdevindrà professor d'Història del Teatre. El 1982, amb motiu del quart centenari del naixement de Francesc Vicent Garcia, conegut com el Rector de

Vallfogona, es projecta que l'EMAD munti la seva *Comèdia de Sta. Bàrbara*, que dirigiran Codina i Salabert, amb alumnes de l'Escola, amb un text adaptat per Vidal Alcover. També d'aquella època és l'adaptació escènica de *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor, que estrena la companyia La Gàbia, de Vic, el 1983. Suprimida l'EMAD el 1985 pel mateix ajuntament que l'havia creada, el centre passa a ser gestionat per l'Associació pel Teatre. El seu director, Ramon Simó, encarrega a Jaume Vidal la traducció d'*Abel et Bela*, de Robert Pinget, que s'estrena al Teatre Bartrina, de Reus, el 1987. D'altra banda, en un intent de la diputació de Tarragona que la Passió d'Ulldecona es faci també en català, n'encarrega el text al nostre autor, que utilitza, per a la seva confecció, l'experiència adquirida amb el grup d'Horta. Enllestit el text, l'autor ja no el pot veure ni publicat ni representat. S'estrena el 1993, compaginant-lo amb la versió castellana que es representava des de 1964. Però el 2014 la versió catalana de Vidal Alcover és substituïda per una altra d'Ignasi Roda Fàbregas (Buj, 2020). Suposem que la raó del canvi és que el Patronat de la Passió d'Ulldecona volia evitar de muntar dues Passions diferents en paral·lel, una en castellà i una altra en català, i va decidir crear-ne una altra amb versió en les dues llengües.⁸ La *Passió* de Vidal Alcover va publicar-la la mateixa diputació de Tarragona, el 1995, amb pròleg de qui signa aquestes ratlles i comentari lingüístic de Pere Navarro. Per acabar l'aportació de Vidal Alcover en aquesta darrera etapa més vinculada a Tarragona, esmentarem l'adaptació escènica de la novel·la *La família dels Garrigas*, de Josep Pin i Soler, de la qual es conserven alguns fragments en el seu Llegat. Pin i Soler va ser un autor que Vidal Alcover va defensar i reivindicar d'una manera especial. Segurament és una casualitat que el carrer de Pin i Soler fos el seu primer domicili a Tarragona. A part l'adaptació escènica de la seva novel·la més coneguda, el nostre autor va publicar-li una peça de teatre que fins llavors havia restat inèdita, *L'enveja* (Biblioteca Teatral, 1985).

8 L'amic Francesc X. Massip, que coneix de prop la Passió d'Ulldecona i l'ha estudiada específicament, em confirma aquesta raó i hi afegeix que, segons l'organització, «no tot lo públic assistent a les funcions, tant en català com en castellà, tenia prou coneixement del llenguatge literari que s'utilitzava i això dificultava la comprensió del text (tant del públic com dels propis actors i actrius)».

La nostra tria

El repte de fer l'edició d'una petita selecció d'obres de Jaume Vidal Alcover plantejava molts dubtes, sobretot a causa de la seva dispersió. Limitar-nos a obres que haguessin restat inèdites no era una opció adequada, ja que les obres fins al moment editades ho havien estat, en general, en col·leccions de poca difusió i avui resulten introbables. Limitar-nos a una tipologia del seu teatre hauria donat un volum poc representatiu. Així, vam decidir-nos a publicar tres obres molt diferents entre elles, però que són característiques de la diversitat d'interessos teatrals de l'autor: una peça de teatre de cabaret, *Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre* (1968); una peça representativa de la primera etapa del grup d'Horta, *La fira de la Mort* (1970); i una peça molt personal de l'autor que dona constància dels seus interessos ètics i estètics, *Una Roma per Cèsar* (1970). Totes tres obres se situen en aquest moment de màxima dedicació al teatre de l'autor, que coincideix amb la seva instal·lació a Barcelona. Totes tres obres van tenir en el seu moment la característica d'haver obtingut un notable impacte, si més no en el món del teatre de Barcelona, encara que aquest impacte no sempre va ser positiu i, en dues de les obres, hi va haver motiu d'escàndol, paraula que ha acompanyat l'autor des de la publicació del seu primer llibre de poemes, *L'hora verda*, el 1952. Tampoc no és poc mèrit el fet que dues d'aquestes obres van ser representades a Madrid en la versió original catalana.

De les tres obres, dues van ser editades en vida de l'autor. Es tracta de *La fira de la Mort* i *Una Roma per Cèsar*. La primera va aparèixer en el volum col·lectiu que aplegava les obres guanyadores del Festival de Teatre de Sitges del període 1967-1970. Com que l'obra de Vidal Alcover va guanyar en la darrera d'aquestes edicions, figura en aquest volum en darrer lloc (Vidal Alcover, 1971, p. 237-293). El text, a més d'una dedicatòria a Salvador Espriu, conté la fitxa artística del muntatge ofert en el festival i una breu notícia biogràfica de l'autor (que hem omès en el present volum, per reiterativa). En canvi, sí que hem inclòs el text del mateix autor que figura en el programa de mà (gairebé un catàleg) de les funcions fetes el mes de novembre al Centre Parroquial d'Horta i reproduït en algun programa de mà posterior, perquè entenem que és força aclaridor. Convé precisar que sovint es produeix una confusió a l'hora de citar aquesta obra. El programa de mà editat el 1970 amb motiu de les representacions

a Horta —per tant, posterior al Festival de Sitges— conté una bona part del text, però no tot, a més de moltes fotografies (fetes per Gabriel Serra) i dibuixos (i també publicitat). El text complet és el que va publicar l'any següent el festival de Sitges. En la nostra edició, òbviament, hem reproduït l'edició íntegra. Tanmateix, en alguns casos que ens ha semblat significatiu, hem reproduït en nota alguns aclariments de l'autor fets en el programa-catàleg.

D'altra banda, *Una Roma per Cèsar*, publicada cinc anys després de l'estrena a la col·lecció «Les illes d'or», de l'editorial Moll (Vidal Alcover, 1975), que compta, a més del text de l'obra i la fitxa artística de la representació, amb dos textos complementaris de l'autor, un de titulat «Una reflexió sobre G. Juli Cèsar», que figurava en el programa de mà, i l'altre titulat «A manera de pròleg», que es pregunta sobre el motius del rebuig manifestat per una part del públic en la representació al Teatre Romea i que aprofita per donar una visió panoràmica del teatre català en aquell moment i de la inserció de la seva obra en ell. La present edició inclou aquests dos textos perquè són força il·lustratius de la intenció de l'autor, com també de la seva opinió sobre la recepció.

Pel que fa al text d'aquestes dues obres, hem reproduït la versió editada, tot i corregint-ne algunes errades, i només quan hem tingut algun dubte (en el cas de *La fira...*) hem recorregut als originals conservats al Llegat de l'autor conservat a la URV.⁹

Manicomi d'estiu, o *La felicitat de comprar i vendre*, en canvi, no va ser publicada en vida de l'autor. Per tant, no va comptar amb la seva supervisió final. A més a més, el Llegat de l'autor no conserva cap còpia completa de l'obra. Només s'hi conserven tres carpetes que contenen les cançons de l'espectacle i les respectives músiques de Josep Cercós.¹⁰ Sortosament, el text complet de l'obra (juntament

9 URV. CRAI. Llegat Capmany - Vidal Alcover. B4.1.3/6 Quatre còpies de *La fira de la Mort*, una d'elles acompanyada d'indicacions per a la representació i d'articles sobre l'obra.

10 URV. CRAI. Llegat Capmany - Vidal Alcover. B3.2.2/13.4 «Números que formen part de l'espectacle *Manicomi d'estiu*, o *La felicitat de comprar i vendre*, amb lletra de Jaume Vidal Alcover i música de Josep Cercós, estrenat el 22 de desembre de 1968 a La Cova del Drac de Barcelona». B4.1.3/8 «Cançons de *Manicomi d'estiu*, o *La felicitat de comprar i vendre*». B4.1.3/9 Cançons de *Manicomi d'estiu*. Fotocòpies de les partitures de la música d'aquestes cançons (de Josep Cercós).

a altra documentació referida a l'espectacle, com ara fotografies, correspondència, cartells, *attrezzo*) el conservava el director del muntatge, Josep Anton Codina, i actualment es pot consultar en el seu llegat, dipositat al Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques de l'Institut del Teatre." La publicació de l'obra el 2001 va ser possible gràcies a la laboriosa tasca d'ordenació i reconstrucció feta per Rosa Comes a partir d'aquest material (Vidal Alcover, 2001). En la present edició ens hem limitat a reproduir el text que ella va establir, amb només algunes correccions que afecten la disposició d'alguna acotació, sense cap canvi en el text. Ens hem permès d'afegir-hi, com a pròleg específic, tal com l'autor va fer amb *Una Roma per Cèsar* i aquí reincidim, el text del mateix autor publicat en el programa de mà de la funció que va fer-se amb motiu del Festival de Teatre d'Olesa de Montserrat, de 1969.

De les tres obres, dues compten amb estudis monogràfics. *Manicomi d'estiu*, el pròleg de Rosa Comes a la seva edició de l'obra; i *La fira de la Mort*, la ponència de Lenke Kovács en el marc del Col·loqui Internacional Jaume Vidal Alcover, organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la URV, que va tenir lloc a Tarragona el 2001. A ells remeto, doncs, per a complementar la informació que es dona aquí.

Per completar una visió més exacta de l'activitat dramàtica d'aquest autor, creiem que, com a mínim, caldria tenir en compte les seves versions del tema del fill pròdig (fins ara inèdites), les adaptacions de rondalles mallorquines, *El miracle de Fàtima*, la seva particular versió del tema d'Èdip, l'adaptació de *Laura a la ciutat dels sants* i la resta d'obres del cicles de la Cova del Drac i del Grup d'Horta. Entre aquestes últimes, malgrat no estar-hi relacionada cronològicament, però sí temàticament i fins i tot estèticament, caldria afegir-hi la Passió escrita inicialment per a Ulldecona.

Manicomi d'estiu

Com ja s'ha dit abans, *Manicomi d'estiu*, o *La felicitat de comprar i vendre* era el segon espectacle de format cabaret que s'estrenava a La Cova del Drac després de l'èxit de *Dones, flors i pitança*, de Maria Aurèlia Capmany. També és l'únic en què Vidal Alcover consta com

11 MAE. Fons Josep Codina E 845-11.

a autor (del text) en solitari. I també és l'únic de la sèrie que no va ser inclòs en el volum *Ca barret!*, de l'editorial Moll (1984). Es va estrenar el 22 de desembre de 1968 i es va mantenir en cartell durant gairebé cinc mesos, fins a l'11 de maig següent, en funció diària menys els dilluns no festius, cosa que demostra l'acceptació aconseguida. La direcció corria a càrrec de Josep A. Codina, la música, de Josep Cercós, i la interpretació, d'Elisenda Ribas, Carme Sansa, Enric Casamitjana i Josep Torrents. A part de la resposta del públic, la de la crítica també va ser bona, encara que potser una mica retardada. Gonzalo Pérez de Olaguer en publica una a la revista teatral *Yorick* de febrer de 1969 i encara hi insisteix a *Mundo*, el març següent. Poc després, José Monleón en parlava al setmanari madrileny *Triunfo* (Monleón, 1969). No seria estrany que aquesta crítica hagués influït en la programació de l'espectacle a Madrid, un cop conclouren les funcions a Barcelona. Allà, encara arribarien noves crítiques positives, com la de Juan Emilio Aragonés a la revista *La Estafeta Literaria* (Aragonés, 1969).

Com acabem de dir, enllestida la programació a la Cova del Drac, el muntatge viatja a Madrid, al Café-Teatro Lady Pepa, que regia Concha Llorca, on s'estrenava el 24 de maig i s'hi estava fins a l'1 de juny. El planter actoral era el mateix, però les notícies que ens n'arriben discrepen una mica sobre la llengua de representació. Nadal diu que va ser representada en català (Nadal, 1998, 128), mentre que el mateix director, citat per Sansano (2012, p. 153), recorda que va ser en castellà, alhora que explica que, a Madrid, ««estigué molt vigilat i supervisat per la censura franquista, i perdé part de la frescura i mordacitat». La discrepància entre ambdues afirmacions la resol la crítica d'Aragonés, que explica: «para su presentación en Madrid le han sido incorporados algunos textos en castellano. Con todo, la mayor y mejor parte de la invención escénica del escritor menorquín [sic] Jaime Vidal Alcover está escrita en la lengua de Maragall. Concha Llorca, directora artística de Lady Pepa, asegura en su nota de presentación que a los intérpretes de *Manicomi d'estiu* 'se les entiende todo'. Y así es». Rosa Comes, en el seu epíleg a l'edició de l'obra de 2001 detalla quins són aquests textos en castellà, afegits per a l'edició de Madrid, per la qual cosa no ens hi entretindrem aquí (Comes, 2001, p. 107-108).

Després de Madrid, l'obra encara es va poder veure en altres poblacions catalanes. Concretament, a Olot, Vilassar de Mar, Prada

de Conflent, Sant Sadurní d'Anoia, Olesa de Montserrat, Tàrrrega i Sabadell, a més a més del Centre d'Estudis CICF, de Barcelona.

Manicomi d'estiu, o *La felicitat de comprar i vendre* té un títol ben explícit respecte del seu contingut. L'estiu n'és el protagonista i el punt de partida, el temps de vacances per antonomàsia, unes vacances que s'han generalitzat i, de ser un reducte reservat a les classes benestants, ha degenerat en allau. D'aquí la paraula *manicomi* (és una bogeria, l'estiu, si més no en els punts de destinació del turisme). I d'aquí també el segon títol: el turisme degenera en la necessitat de comprar (i, per tant, la paral·lela, de vendre), allò de què en principi no tens necessitat. No deu ser casual, sinó un tret temàtic del moment, el fet que, per aquella època, Raimon, amic de Vidal Alcover, que li havia dedicat un poema titulat precisament «Cançó protesta», escrivís i enregistrés la seva cèlebre «Societat de consum». En aquest sentit, l'obra és de plena actualitat, amb la gran diferència que si en el moment de l'estrena els punts d'atracció es reduïen a unes quantes poblacions de la costa i als mesos d'estiu, avui el turisme ja dura tot l'any i ha envaït tots els racons, platges, pobles de muntanya, paratges isolats i feréstecs... Des de la inicial crítica al turisme i a allò que comporta (per exemple, l'especulació immobiliària) l'obra evoluciona cap a altres temes de més o menys actualitat, com ara el xoc de costums i mentalitats, que representen els vells i els joves, l'enyorança de temps passats, que segons alguns sempre són millors, el poder del diner, l'alliberament de la dona, les modes, o la crida a viure la vida en el sentit (molt vidalalcoverià, si se'm permet) del *Carpe Diem* horacià (de fet, una de les cançons de l'obra es titula així).

Cal tenir present que aquesta mena d'obra, i tal com està escrita, i en el moment en què està escrita i posada en escena, no només diu allò que clarament diu, sinó allò que insinua o amaga, o allò que un simple gest o un canvi de to, pot convertir en explícit el que la censura ha passat per alt. Així, quan es fa referència al marquès de Sade, el Senyor proclama: «Les seves obres el menaren a la presó». I el Noi, per a si mateix, comenta: «Això em sona» (Vidal Alcover, 2001, p. 60). Tot i amb això, al final de l'obra, la Dona, després d'exclamar un misteriós «Ah, si jo pogués dir el que penso...», decideix dir-ho. La penúltima cançó, doncs, és ben explícita i diu coses com aquestes:

Quan serà que puguem viure
sense lleis i sense forques,
que no calgui que ens donin cap orde,
en un món que sigui de tots?

Un món sense rics ni pobres,
un món ample i sense tanques,
que no hi tingui mai cabuda
la maleïda propietat.

Alta llum, que n'ets d'enfora,
llibertat martiritzada
pels botxins que esmolen dalles
i que es reparteixen el món!

Després dels números més o menys desenfadats, que caminaven de vegades sobre la corda fluixa d'una certa ambigüitat, consubstancial al gènere del cabaret, aquest final de festa devia provocar un bon esclafit d'aplaudiments.

L'obra té unes poques, però, peculiaritats formals. La primera és que quatre actors representen tots els personatges (Senyor, Senyora, Noi i Noia, Marquès i Marquesa, Cambrer, Minyona, Baró, Milionari, Endevinadora, etc.). Això no és un recurs del director, sinó un element constitutiu de l'obra. Són quatre actors que, a més de representar tots els papers, amb un simple canvi de barret (una segona peculiaritat) incorporen el rol de Narrador, el qual pot ser interpretat per tots quatre en una mateixa escena, passant-se el barret l'un a l'altre. Una tercera característica és la possibilitat de representar l'obra sense gens d'escenografia (encara que a les actuacions de la companyia hi posaven uns quants seients, una taula, un mirall, etc.). I, per últim, assenyalem que, encara que, com tot el teatre de cabaret, aquesta peça s'estructura al voltant d'un seguit de cançons, el seu ordre no resulta capriciós, sinó que, des del començament al voltant del fet turístic (un manicomi), arribem a aquest altre manicomi que és la mateixa societat («En un manicomi vivim tothom, / però no és una cosa que ens atabali molt»), després d'haver fet una curta estada en el manicomi del Diví Marquès.

Pel que fa a les crítiques que hem pogut consultar, les dues de Pérez de Olaguer (en realitat, dues versions d'una mateixa opinió) en fan una valoració positiva. Pel que fa al text, en ressalta bàsicament les escenes finals i precisa: «La vena poètica de Vidal Alcover se ha

decantado esta vez por la contemporización, aunque sin dejar de poner el dedo en la llaga» (Pérez de Olaguer, 1969, p. 54). El mateix crític ressalta, de l'espectacle, una gran feina de l'equip actoral, sobretot de les actrius, Elisenda Ribas («una gran histriónica, suelta, espontáneamente divertida») i Carme Sansa («sensibilidad a flor de piel, presencia escénica, encanto»), sense desmerèixer els actors. També qualifica de «completo hallazgo» les músiques de Cercós, «llenos de tonos populares de la mejor calidad». Precisament en el mateix número de la revista *Yorick*, en un article en què comenta diferents qüestions teatrals, Juan Germán Schroeder diu d'Elisenda Ribas: «Id a verla a 'La Cova del Drac'». Tot seguit felicita l'obra de Vidal dient: «Los premios Sant Jordi¹² y Víctor Catalá 1968, han conquistado los shows de cabaret: divertida y simpática paradoja». D'Elisenda Ribas acaba dient: «Elisenda es la gracia, la picardía, la sátira, la mala intención convertida en simpatía, en jugarra. Elisenda es la estrella de Tuset Street» (Schroeder, 1969, p. 50). La crítica de Monleón insisteix en l'excel·lència de l'equip actoral, del qual destaca ara la interpretació de Carme Sansa. Però, d'aquesta crítica, no podem resistir-nos a reproduir un paràgraf sencer que es refereix a la feina de l'autor. Diu:

Frente al teatro emperifollado, retórico, falsamente trascendente, o el burdamente cómico y seudomoral, que suele privar en nuestros escenarios, el espectáculo del Drac es un ejemplo de inteligencia, de ironía, de imaginación, de frescura y hasta de humildad. Desde la sensibilidad del autor hasta el último dato de la representación hay trazada una línea clara, jubilosa, vital y, a la vez, crítica. Entendiendo por crítica no el discurso suplementario ni la agresividad sistemática, sino la condición natural del hombre que ve y reflexiona sobre lo que ve (Monleón, 1969).

La crítica de Juan Emilio Aragonés a *La Estafeta Literaria* és també molt positiva, amb nous elogis a l'equip actoral (aquí en destaca l'«excelentísima Elisenda Ribas, que dio a su parte el tono brillante, picaron y un tanto charlotesco que le era esencial», una Carme Sansa «vistosa y eficaz» i uns «certeros» Enric Casamitjana i Josep Torrents) i la música de Cercós. Pel que fa al text, va enumerant alguns dels

12 L'any 1968 va coincidir que el premi Víctor Català de narrativa breu el va guanyar Jaume Vidal Alcover i el Sant Jordi de novel·la, Maria Aurèlia Capmany, els dos autors del nou teatre de cabaret.

temes que l'han satisfet més («logradas parodias de la moda —con balidos coreados—, y de lamentables discriminaciones sociales»), però sembla no haver acabat d'entendre el to paròdic d'algunes de les escenes, quan arriba a la conclusió que «el espectáculo resulta tener una tesis más bien reaccionaria, con acalorada defensa del “seny” catalán» (Aragonés, 1969), segurament en referència als personatges que defensen l'ordre i la moral i no tenint en compte el marc en què aquests personatges estan inscrits.

Una Roma per Cèsar

Segurament, el primer que cal dir d'aquesta obra és que es tracta de la més singular en la producció dramàtica del seu autor i, alhora, una obra que, encara que no ho sembli, anava a contracorrent del teatre que llavors es feia. La va escriure l'estiu de 1969, després dels primers èxits tant del teatre de cabaret (*Manicomi d'estiu*, el desembre anterior, *Varietats I*, junt amb M. Aurèlia Capmany, aquell mateix juny) com del teatre d'Horta (*Oratori per un home sobre la terra*, aquell mateix abril). De seguida, Josep A. Codina es va mostrar interessat a portar-la a escena. L'ocasió era el XII Cicle de Teatre Llatí, ben a propòsit. L'obra, així, es va estrenar al Teatre Romea, el 6 d'octubre d'aquell any, amb direcció de Codina. Tot anava, doncs, molt ràpid. Això no hauria pogut fer-se amb unes mínimes garanties si no hi hagués hagut un equip més o menys consolidat, que és el que oferia el TEC (Teatre Experimental Català), amb música de Josep Cercós, escenografia de Jordi Galí i un planter d'actors que ja havien treballat amb el director. Abans d'això, el 17 de setembre, alguns fragments de l'obra havien estat llegits al Reial Cercle Artístic de Barcelona i el 27 de setembre se n'havia fet una preestrena al Centre Parroquial d'Horta, sense cap problema. Però, pel que diuen les cròniques i els testimonis que ens ho han pogut explicar de primera mà, la presentació oficial al Romea va ser un escàndol apoteòsic. El mateix autor, en publicar-se l'obra uns anys després, a la col·lecció «Les illes d'or», de l'editorial Moll, va voler entendre-ho i explicar-ho. Com que l'incloem en aquesta edició, passem pel damunt del que diu. Coincidint amb l'aparició del llibre, Terenci Moix publicava a *Mundo Diario* un article d'opinió en què defensava l'obra i explicava el boicot per l'obediència a una contrasenya, derivada del fet que a l'autor «nunca le gustaron los halagos, y no esperó ganarse al público con una fácil demagogia pseudoprogresista, ni con la retórica espectacular que place a las derechas». I reblava: «Es, evidentemente,

la obra de un franco-tirador solitario, cuya meditación sobre el poder aspira ante todo a efectuarse desde su propia, absoluta, libertad individual» (Moix, 1975, p. 3). Posteriorment a l'estrena fallida i a la publicació, hi ha hagut altres persones que s'han interessat per aquesta esbrancada i les seves causes. Alguns han insinuat deficiències en el muntatge (Nadal, 1998, p. 135). Naturalment, és un extrem sobre el qual no podem opinar, tot i que aquest motiu no explicaria una reacció en contra des de just el moment d'alçar-se el teló. De fet, un detall que cal tenir en compte és que l'escàndol produït per la representació no implica fracàs davant de la crítica. Així, per exemple, el de *La Vanguardia*, Antonio Martínez Tomás, que no va poder assistir a l'estrena, però sí a la segona funció, opinava abans de veure la representació (pel que li havien explicat, per tant): «Se trata de una obra ambiciosa, que los espectadores siguieron con viva atención y que fue representada muy eficazmente» (Martínez Tomás, 9 octubre 1969, p. 61). Un cop vista, deia: «La obra está escrita bellamente, los diálogos son brillantes y el movimiento de esas masas romanas eficaz. Las diferencias de apreciación comienzan a partir de la interpretación que el 'Teatre Experimental Català' ha dado a la obra de Vidal Alcover. Lo que pudiéramos llamar 'pasillos' mímicos no contribuyen nada a realzar su trascendencia artística ni sus valores literarios» (Martínez Tomás, 11 octubre 1969, p. 56). Aquests «pasillos» a què al·ludeix el text són una mena de resums de cada acte representats per un grup de mims dirigits per Albert Boadella, que curiosament no figuren en la nòmina d'intèrprets de l'obra que se cita habitualment, però que són esmentats per l'autor en el seu pròleg a l'edició de l'obra (Vidal Alcover, 1975, p. 10). El crític de *La Vanguardia* no retreu res que es refereixi al text de l'obra, ni a les seves possibles interpretacions històriques o ideològiques. En canvi, critica el fet que els actors vagin vestits amb «suéters, jerseys, pantalones tejanos, etc.», cosa que segons ell alguns espectadors haurien trobat de «mal gusto, tan inoperante como repelente», detall que el porta a relacionar l'espectacle amb les representacions del Living Theater, «pero con menos calidad».¹³ Ens podem imaginar què pensaria aquell públic, i potser aquell crític, de les obres de, per exemple, la Fura dels Baus o Angélica Liddell. En qualsevol cas, les interpretacions

13 Al Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques, de l'Institut del Teatre, es conserven algunes fotografies de l'espectacle, fetes per Pau Barceló, que permeten comprovar aquesta vestimenta: <https://bit.ly/3TF3T1l> [Consulta: 25 juny 2026].

són diverses, perquè si aquest crític parlava de bon text però mal gust a la representació, un altre crític del mateix diari, quan el llibre es va presentar, detallava que, el dia de l'estrena, l'obra «fue muy aplaudida por el público de platea», però «pudo más el escándalo y abucheo contra ella armado por una organización juvenil incorformista que había invadido el gallinero y que consideraba que este teatro de Jaume Vidal Alcover no estaba de moda, y era preciso negarle el escenario». Em pregunto: aquest públic juvenil i contestatari protestava perquè els actors vestien amb mal gust, és a dir, perquè portaven texans i jerseis en lloc de túniques i togues? Qui ha estudiat més a fons la repercussió de l'estrena en la crítica ha estat el professor Gabriel Sansano (2012, p. 143-164), que, a més de la crítica de Martínez Tomás, en comenta d'altres de Gonzalo Pérez de Olaguer o de Xavier Fàbregas. Si Pérez de Olaguer encara salva «algunos buenos y limpios pasajes de la obra», que es perdien tanmateix en «el clima hostil ya existente», Fàbregas s'hi acarnissa parlant d'«una obra antihistòrica, i per ahistòrica, gratuïta», termes que a mi em costa d'entendre què volen dir. També parla de «text irrisori». Suposo que utilitza aquest adjectiu en el sentit de «mancat de valor, sense importància». És, òbviament, la seva opinió, entre altres coses perquè no aporta cap argument per demostrar-ho.

Anem, però, al que ens interessa, que és l'obra. Amb aquesta, Vidal Alcover es planteja reflexionar i fer-nos reflexionar sobre uns fets històrics prou coneguts, si més no en línies generals, però que poden explicar-se de moltes maneres i que, alhora, mantenen clares connexions amb l'època en què va ser escrita. L'autor recorre al diàleg, com fan sovint alguns pensadors, perquè li facilita l'eina per exposar opinions contrastades. Però no ho fa amb la profunditat d'aquests pensadors (per exemple, els diàlegs de Plató), ni tampoc amb el to elevat en què escriuen els grans poetes tràgics (és possible que alguns espectadors esperessin una tragèdia d'alè shakespearà, atesa la trajectòria del director). El diàleg d'*Una Roma...* és, en línies generals, senzill i àgil, no només perquè això facilita el ritme escènic, sinó perquè respon a la voluntat de fer parlar el poble, que no només diu el que pensa, sinó allò que li fan pensar, influït per discursos demagògics i populistes. Des del punt de vista formal, l'obra es distribueix en sis actes que es corresponen a sis moments significatius de la trajectòria política de Juli Cèsar. L'acció sempre és un diàleg, al carrer, entre persones del poble (joves, adults, homes i dones, comerciants, esclaus, lliberts, homes lliures, forasters, fins

i tot un militar, a més del poeta Virgili), que conversen sobre els darrers esdeveniments, prenen partit, critiquen, s'entusiasmen, tenen por, es comprometen i, de vegades, pronostiquen. Malgrat això, no es pot parlar de teatre realista. La manera com parlen els personatges té una factura més elaborada que la d'unes simples converses de carrer i, a més, la conversa, en diferents moments, és interrompuda per cançons interpretades pels mateixos personatges, que fan pensar en el teatre de cabaret que en aquella mateixa època practicava l'autor. Participen a l'acció fins a 32 personatges individualitzats, amb text, a més d'altres que creen la multitud. A la seva estrena, els 32 personatges van ser interpretats per 26 actors, una proesa, encara que l'obra es podria representar amb menys, ja que la majoria d'escenes són diàlegs entre personatges distints i molt pocs repeteixen. Sembla que això va provocar alguna negativa d'algun actor que, potser sentint-se massa estrella, no va acceptar un paper amb tan poques rèpliques. Probablement, hi havia una voluntat implícita d'evitar el protagonisme, per tal d'evidenciar la diversitat de parers, i per tant de veritats, que suscitaven uns mateixos actes. Amb tot, l'autor no pot (de fet, no vol) evitar que un dels personatges jugui un paper més important. És l'anomenat Lèntul, un home lliure que apareix als actes 2, 4 i 6 i, amb la garantia que li proporciona poder pronunciar de tant en tant algun monòleg, se'ns presenta com el personatge que ens transmet més fidelment el pensament de l'autor. De fet, ell mateix ho explica així:

Entre tots ells, he volgut donar una certa lucidesa a un home: Lèntul, positivista i, ahora, espiritual, l'epicuri que ha llegit el poema de Lucreci i sap els mals a què pot conduir el fanatisme, de l'ordre que sigui. Ell és qui formula la translació del problema: no es tracta de Cèsar ni de Pompeu, ni d'un dictador ni del Senat; es tracta de Roma, de les llibertats romanes, civils i personals... (Vidal Alcover, 1975, p. 16-17)

Encara més, quan un dels personatges retreu a Lèntul que és un cínic, ell respon: «¿Per què t'entestes a classificar-me? Digue'm que soc home i que no hi ha res humà...» (Vidal Alcover, 1975, p. 53), en al·lusió a la coneguda frase de Terenci (en aquest cas, no el Moix, sinó el comediògraf Publi Terenci Àfer): «Res del que és humà no m'és indiferent».

Des d'un punt de vista històric, l'obra transcorre des de l'any 68 aC i acaba als idus de Març de l'any 44 aC, amb l'assassinat de Juli Cèsar. No pretén ser una obra històrica. Fins i tot es permet algun

anacronisme. L'autor sent pel món clàssic, especialment pel romà, una especial atracció, que ha demostrat en llibres com *Sonets a Eurídice* o, més endavant, *Dido i Enees*. A través de l'obra demostra el seu coneixement de la literatura i la filosofia en voga, entre altres de Ciceró, Catul o Virgili, a qui fa sortir com a personatge. Però els fets històrics són més aviat l'excusa no tant per parlar del present, com ha fet sovint el teatre, sinó per parlar de temes universals que afecten el curs de la Història, tals com la relació entre Dictadura i Democràcia, la divisió de la societat entre els rics i poderosos i els pobres i submisos, conceptes com lleialtat i traïció i, sobretot, la pregunta de si és possible que un home canviï el curs de la Història. Tot això està molt relacionat amb les preocupacions de la societat catalana del moment, especialment dels sectors que constituïen el públic que assistia habitualment al teatre. Tanmateix, la manera com ho plantejava l'autor d'aquest drama devia desconcertar. Ni es decantava per una crítica mordaç i sense pal·liatius al poderós; ni exhortava de manera clara a la rebel·lió; sinó que plantejava hipòtesis i dubtes, alhora que denunciava els perills del populisme. Podia desconcertar un públic més o menys compromès amb l'antifranquisme, per exemple, quan un personatge diu: «Una monarquia no serà pitjor que aquesta República fingida.» I un altre respon: «¿Ho comprens, doncs, que aquesta República és una comèdia? La comèdia de la democràcia. Val a dir que la representen tan bé com saben i nosaltres aplaudim» (Vidal Alcover, 1975, p. 71). Però aquest mateix públic hauria de mostrar-se més aconhortat quan el personatge que es diu Virgili esprueja així: «Un poble no pot estar a la mercè absoluta d'un sol home» (Vidal Alcover, 1975, p. 80). O quan Lèntul exclama: «els pobles no s'imposen als pobles per la força de les armes, sinó pel seu esperit. Si els bàrbars ens manllevan paraules llatines, és perquè a ells els en manquen. Però Grècia, tot i que ara és romana, no ens manleva res. Nosaltres, si de cas, vivim del seu heretatge» (Vidal Alcover, 1975, p. 82). I encara més contundent i en sintonia amb tota la retòrica del temps, quan exposa:

Mai no és vençut un poble quan té consciència de si mateix. L'envairan, prohibiran les seves institucions, ofegaran la veu del seu pensament, capgiraran el seu ordre i els seus costums, però, tot i arraconat en el més obscur dels antres o de les presons, tancat, encadenat, mentre un sol home d'aquest poble aleni i per poc que cregui, aquest poble viurà i una llengua i un esperit que han servit a uns homes i els han alimentat i els han expressat durant segles no moriran mai aixafats per un exèrcit ni ofegats per una veu estrangera (Vidal Alcover, 1975, p. 82).

Contrastant amb tota aquesta discussió política, sorprèn la reflexió de Semprònia, una cortesana, quan es dol, tot elevant el to del discurs: «Ai, Cèsar, senyor de Roma! Que no ens hàgim de penedir els que ara t'aclamem... Mira'ns: som només una mica de pols que els anys envejosos han llimat dels marbres immortals. Retorna'ns a les columnes dretes. Volem fer part del temple i del fòrum, presidir les converses dels carrers i de la plaça...» (Vidal Alcover, 1975, p. 72).

Per acabar aquestes paraules sobre una obra que va néixer marcada per la mala sort, només voldria afegir que pràcticament totes les notícies i comentaris que se n'han fet obvien el detall que, malgrat l'escàndol, el premi a la millor escenografia va ser per la d'*Una Roma per Cèsar*, original de Jordi Galí (*La Vanguardia Española*, 1969, p. 61).

La fira de la Mort

Encara que sovint posem aquesta obra en el paquet de les que Vidal Alcover va escriure per encàrrec, ja que va ser muntada i estrenada pel Grup d'Estudis Teatral d'Horta, igual que *Oratori per un home sobre la terra*, i respon a la seva particular estètica, l'autor explica que, quan la va escriure, ja feia temps que li ballava pel cap. Casualment doncs, podríem dir, en un moment determinat, coincideixen dues idees. El dramaturg volia agafar el tema de les danses de la mort medievals i volia fer-hi veure el contingut polític que tenien (Fuster, 1972, p. 64). Pel seu cantó, el grup d'Horta, que anava buscant una línia i un llenguatge propis, va trobar en aquesta obra un enllaç consistent amb la tradició autòctona. Segons que explica Josep Montanyès, un dels seus directors, l'obra havia de tenir dues condicions. Una consistia a connectar amb els corrents europeus en voga en aquell moment. L'altra era «unir nuestro sistema a una tradición que situase nuestro teatro como consecuencia de una situación histórica» (Montanyès, 1972, p. 12). Aquestes dues condicions les van trobar en *La fira de la Mort*.

El muntatge va ser estrenat el 13 d'octubre de 1970 amb motiu del IV Festival de Teatre de Sitges, on va obtenir els premis a la millor companyia, la millor obra i la millor direcció. Segurament, aquest èxit devia afavorir no només que el muntatge girés per uns quants teatres catalans (Barcelona, Gavà, Manresa, Sabadell), sinó que un any després fos programat al Teatro de la Zarzuela, de Madrid, en el marc del II Festival Internacional de Teatro. La crítica, amb tot, va manifestar opinions diverses. Gabriel Sansano, que les ha

estudiades, ressalta les d'Antonio Martínez Tomás, Xavier Fàbregas i Pérez de Olaguer, totes referides a l'estrena al festival sitgetà. Els dos primers coincideixen a valorar positivament el muntatge, però mentre el primer destaca que la «compenetración entre ambos importantes elementos [text i muntatge], explica la rara perfección y el encanto mágico alcanzado por el espectáculo», el segon llença una diatriba furibunda contra l'obra, la qual qualifica de tenir «escassa entitat», d'estar mancada d'un «rerefons que la justifiqui» i de venir marcada per «una exemplaritat contrareformista concebuda amb tres-cents anys de retard, quan els supòsits històrics, culturals i sociològics que haurien d'envoltar-la en lloc de protegir-la l'empenyen a un salt en el buit i la deixaten fins al gargot i la caricatura». Finalment, Pérez de Olaguer, creu que a l'obra «le falta conflicto dramático, fuerza dialéctica, que se podría rebajar este estado de belleza plástica e insuflarle acción dramática», troba que peca de «exceso de simplismo, de un abstraccionismo radical que sin duda aleja el texto de un riguroso 'teatro comprometido', para dejarlo más en un poema dramático» (Sansano, 2012, p. 159-160).

Fins ara no s'ha analitzat, que jo sàpiga, quina va ser la recepció de l'obra a Madrid. Però, en consonància amb la crítica de Fàbregas, que la feia recular al temps de la Contrareforma, Graells testimonia com a la capital de l'estat, «l'obra va ser sabotejada a consciència» i es va fer córrer que era un muntatge secretament patrocinat per l'Opus Dei!» (Graells, 1992, p. 109). Amb tot, el que va passar a Madrid va ser una mica diferent. L'obra es va endur una sonora esbroncada el dia de l'estrena, esbroncada que va començar, com a *Una Roma per Cèsar*, tot just començar l'obra i que responia, probablement, a un boicot organitzat, ningú no sap ben bé per què. Per il·lustrar-ho, reproduïm la crònica del diari *Ya*:

Un grupo de reventadores inició, mediada la representación, una ofensiva ostensiblemente concertada a base del habitual repertorio de silbidos, risotadas, palmas de tango, frases, comentarios, exclamaciones burlescas y pretendidamente graciosas con que zaherir a los actores y perturbar su trabajo. La persistencia de esta minoría en reventar la representación alcanzó en la segunda parte del espectáculo máxima exasperación al ver contrarrestados sus intentos por los aplausos, educados y corteses, de la mayoría. Exacerbación que alcanzó en algún momento —al no lograr tal minoría imponerse por la violencia de sus gritos a la mayoría—

un clima penoso. El grupo de reventadores mostró entonces al desnudo sus propósitos con gritos estentóreos de «¡Fuera, fuera, fuera! ¡Muera el festival!». ¹⁴

Sobre aquest incident, l'autor responia a un entrevistador d'aquesta manera:

Según la impresión que hemos sacado nosotros, se trataba de un grupo que estaba en contra de la celebración de este Festival y nos acusaba a nosotros de *colaboracionistas*. A mí, lo que más me molesta es que, en estas *contestaciones*, siempre paga el pato la obra indígena. De todas formas, no fueron muy agresivos y creo que nuestros actores se superaron y lo hicieron todavía mejor (Garcíño, 1971).

Fora d'aquest incident inicial, la segona funció va desenvolupar-se amb normalitat i la crítica, en general, va ser molt elogiosa. José M. Claver des de les pàgines de *Ya* resumeix: «Un espectáculo, en suma, el de Vidal y Montanyès, pleno de dignidad y, a su vez, digno del más sincero elogio» (Claver, 1971). Pablo Corbalán des d'*Informaciones* diu: «Si el texto ya constituye en sí un acierto, éste resulta acrecentado al pasar a las tablas bajo la dirección de Josep Montanyès y José M. Segarra», per tot seguit destacar els mèrits de música i actors i acabar amb el resum: «Sensibilidad, inteligencia, amplio sentido del teatro y de la adaptación de los elementos tradicionales a la escena moderna son los factores del éxito obtenido» (Corbalán, 1972). En el cantó contrari, José Antonio Cadenas, a *Gaceta Universitaria* li retreu «las reminiscencias brechtico-narrativas (muy a lo Salvat)» (Cadenas, 1971). En qualsevol cas, cal recordar que, de la mateixa manera que passava a *Manicomi d'estiu*, la representació madrilenya de *La fira de la Mort* va ser en català (amb traducció simultània, segons que explica Montanyès en una entrevista (Ibarz, 1971), però aquí no s'havia creat cap escena en castellà com a compensació i cal recordar que el text és d'una major densitat poètica i molt més ple de referents culturals.

No és feina meua contestar les crítiques adverses, tot i que algunes es contesten per si soles: només cal llegir atentament el text. Però l'autor mateix havia previst alguns d'aquests arguments contraris i, per això, el mateix octubre de 1970 havia escrit un text explicatiu sobre l'obra que va ser inclòs en el programa de mà d'algunes

14 Reproduït a «La fira de la Mort», a *Diario de Mallorca*, 15.10.1971, p. 20.

representacions (concretament, a la de Sabadell, d'abril de 1971 i després reproduït a l'edició de 1975). Entre altres coses, deia:

Sé, però, que ens n'atribueixen dues [de característiques], fent-nos-en retret i acusació: l'estatisme i el culturalisme. És més que possible que *La fira de la Mort* sigui allò que, paradoxalment, hauríem d'anomenar un drama estàtic. Però hi ha una dinàmica de l'esperit que potser no té res a veure amb l'estridència i la urgència d'allò que anomenem acció. (...) D'això que volem anomenar teatre parat, n'hi ha exemples arreu: des d'aquell nanet mallorquí que no fa més que dir acudits enginyosos per entretenir la revetlla de matances fins a unes molt recents peces del teatre anglès —i qui em negaria la cultura teatral d'Anglaterra?—, dos actors mantenen l'atenció del públic al llarg d'un diàleg —en el qual s'estalvien, fins i tot, els crits, retrets, crueltats i vergonyes del teatre d'Eugene O'Neill— durant més de dues hores. (...) De manera que la possible paradoxa, drama estàtic, al meu entendre no existeix i la mateixa validesa dramàtica pot tenir una idea que un argument. D'altra banda, per esbrinar el que sigui exactament l'acció dramàtica, em remeto als clàssics i teòrics del gènere, que prou n'hi ha i són, de segur, ben coneguts.

Pel que fa al retret de culturalista es limita a dir: «Culturalista, sí que ho és, el meu teatre i, en general, tota la meva obra. I per què no ho ha d'esser?» Com que reproduïm aquest text del programa de mà en qualitat de pròleg de l'obra, ens estalviem aquí de donar-ne més explicacions.

I en què consisteix, doncs, *La fira de la Mort*? Com ja he dit, Lenke Kovács va fer-ne una detallada anàlisi. Per no repetir el que ja s'ha dit, apuntaré la intenció de l'autor que no volia limitar-se a fer una versió moderna de les danses de la mort, medievals. Per això, l'obra es divideix en dues parts, més un pròleg i un epíleg. La primera de les parts, titulada «L'establiment de l'ordre», planteja el món, és a dir, la societat, tal com el coneixem. O sigui, amb una lluita constant pel poder, amb un poder (representat per l'Emperador) envilidor, amb una complicitat amb el poder tant per part del diner (representat per Ditis) com de la religió (representada per l'Arúspex), i amb uns Homes forts sorgits del poble però que es deixen seduir per l'Emperador. Aquesta primera part, en realitat, prepara la segona, que és pròpiament la Dansa de la Mort. La Mort n'és la protagonista, la gran igualadora, la que ens fa a tots iguals,

sense distinció de poderós o feble, de ric o pobre. Quan la Mort s'adreça a l'Emperador li fa retret de totes les seves malvestats:

Tenies el poder,
i n'has fet un resum
de fems i de misèria,
un heretatge indigne
de força. Has sembrat
amb benignes paraules
odis sense remei
entre la gent del poble (Vidal Alcover, 1971, p. 270-271).

Però quan s'adreça al Poble no és menys implacable i li retreu la seva desunió i incapacitat de revolta:

La misèria engendrà
misèria. No has sabut
alçar-te amb un sol
pensament de revolta,
únic i tots plegats,
amb la rigor del llamp
que no erra mai l'adreça (Vidal Alcover, 1971, p. 277).

He deixat a banda el pròleg, i el seu corresponent epíleg, perquè constitueixen una esplèndida troballa escènica, una exhortació amb elements metateatral en què unes veus, a les fosques, però amb la llum apoderant-se de l'espai escènic, inciten els actors a prendre possessió dels seus papers, repartits de manera arbitrària i a moure's segons el voler capriciós de les veus, d'una manera que et fa pensar en les teories de Meierhold. I com si s'avancés a les crítiques, una de les veus confessa als actors:

Penseu-vos-hi. Tindreu
poc temps i feina llarga.
Migrats aplaudiments,
si en són, per tota paga,
quan no facin xiulets
la tonada del blasme (Vidal Alcover, 1971, p. 241-242).

Agraïments

No voldria acabar aquesta «Introducció» sense manifestar el meu agraïment a un seguit de persones i organismes, que m'han estat molt útils per a la present edició. D'una banda al CRAI de la URV, on es custodia el Llegat de Jaume Vidal Alcover, i especialment a Josep Cazorla, per les facilitats que he tingut per a la seva consulta. D'altra banda, a Guillem-J. Graells, Rosa Comes i Francesc Massip, per la resolució d'alguns dubtes que em van sorgir. També, a Joan Cavallé Sivera, per la col·laboració tècnica.

Bibliografia

- ARGÜELLES, Miquel [i altres]. *Dramaticulària: 18 peces curtes*. Tarragona: Arola Editors, 2005. (Textos a part; 25)
- ARAGONÉS, Juan-Emilio. «Del café-teatro al teatro-cabaret». *La Estafeta Literaria* (15 juny 1969).
- BUJ, Joaquim. «Recuperats els textos que van inspirar la Passió d'Ulldecona». *Diari de Tarragona* (12 abril 2020).
- CABRER, Guillem; LLOMPART, Josep M.; VIDAL ALCOVER, Jaume. *Tres rondalles d'en Jordi d'es Racó*. Adaptades a l'escena per Guillem Cabrer, Josep M. Llompart i Jaume Vidal Alcover, amb pròleg de Gabriel Janer Manila i dibuixos d'Aina Bonner. Mallorca: Editorial Moll, 1979.
- CADENAS, José Antonio. «“La Fira de la Mort” – España. II Festival de Teatre. I Sesión experimental», *Gaceta universitaria* (1a quinzena novembre 1971).
- CANET, Carme; SALVAT, Ricard. «Dóna'm lletra». *Assaig de Teatre: revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral* (Barcelona), núm. 52-53 (2006), p. 363-376.
- CAPMANY, Maria Aurèlia; VIDAL ALCOVER, Jaume. *Ca barret!.* Palma de Mallorca: editorial Moll, 1984. (Rauxa; 136)
- CLAVER, José M. «Versión contemporánea de las viejas “Danzas de la Muerte”», *Ya* (Madrid: Editorial Católica) (16 octubre 1971).

- COMES, Rosa. «Epíleg». A: VIDAL ALCOVER, Jaume. *Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre*. Barcelona: Proa, 2001.
- COMES, Rosa. «La presència del folklore en l'obra de Jaume Vidal. Pissarra. Revista d'ensenyament de les Illes [Palma], núm. 104 (juny-juliol 2001).
- CORBALÁN, Pablo. «Grupo de Horta y Teatro Lebrijano». *Informaciones*, separata núm. 173 (28 octubre 1971).
- «El ciclo de teatro latino. El premio de Escenografía», *La Vanguardia Española* (Barcelona: 15 novembre 1969), p. 61.
- FIOL, Bartomeu. «Jaume Vidal Alcover, devot adaptador d'Edip». *Diari de Balears* (16 desembre 2005).
- FOGUET, Francesc. «La col·lecció de textos teatrals d'Arola fa festa grossa per commemorar la xifra heroica dels 25 números». *El Punt* (28 febrer 2006).
- FUSTER, Jaume. «Jaume Vidal Alcover y su teatro». *Yorick* (Barcelona), núm. 51 (gener-març 1972).
- GACIÑO, José A. «El teatro debe ser siempre de afirmación». Entrevista a Jaume Vidal Alcover. *Ya* (Madrid: Editorial Católica) (16 octubre 1971).
- GRAELLS, Guillem-Jordi. «Jaume Vidal Alcover i el teatre». A: *Homenatge a Jaume Vidal Alcover*. Barcelona: Columna, 1992, p. 83-118.
- IBARZ, Joaquín. «Tras el escándalo del Teatro de la Zarzuela. Josep Montanyès está satisfecho». *Tele/eXprés* (Barcelona) (16 octubre 1971).
- LÓPEZ SANCHO, Lorenzo; Benach, J. A. «Dos críticas de "Oratori..."». *Yorick* (Barcelona), núm. 51 (gener-març 1972), p. 72.
- MARTÍNEZ TOMÁS, Antonio. (A. M. T.). «Continúa sus sesiones el Ciclo de Teatro Latino». *La Vanguardia española* (Barcelona) (9 octubre 1969).
- MARTÍNEZ TOMÁS, Antonio (A. M. T.). «Una Roma per Cèsar, de J. Vidal Alcover». *La Vanguardia española* (Barcelona) (11 octubre 1969).
- MASEGODA MONSERRAT, Antoni. «Aportacions per a la protecció i l'estudi del teatre de teresetes de Lluçmajor». A: *Actes de les I Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor*, 10-11 de novembre de 2017. Vol. 2. Ajuntament de Lluçmajor, 2018.

- MESTRE I SUREDA, Bartomeu. «Druïda: la partida inacabada». *Vilaweb* (Barcelona: València) (19 juny 2019).
- MOIX, Terenci. «¿Un César sin una Roma?». *Mundo Diario* (Barcelona) (12 novembre 1975).
- MONLEÓN, José (J. M.). «Cova del Drac. Un excelente ejemplo de teatro-cabaret». *Triunfo* (Madrid), núm. 355 (22 març 1969).
- MONTANYÈS, Josep. «Nuestro teatro en Horta». *Yorick* (Barcelona, gener-març 1972), núm. 51, p. 10-13.
- NADAL, Antoni. «Jaume Vidal Alcover, autor dramàtic». A: *Teatre modern a Mallorca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 123-140.
- PÉREZ DE OLAGUER, Gonzalo. «Crítica teatral de Barcelona». *Yorick*, (Barcelona), núm. 31 (febrer 1969), p. 54, 56.
- PIN I SOLER, Josep. *L'enveja*. Pròleg de Jaume Vidal Alcover. Barcelona: Institut del Teatre, 1985. (Biblioteca Teatral; 38)
- RIERA BORDOI, Joan; DOMÍNGUEZ HENARES, Dolors. «Aproximació a la bibliografia de Jaume Vidal Alcover». A: *IV Jornades d'estudis locals de Manacor*, 7 i 8 d'abril de 2006. Ajuntament de Manacor, 2007.
- ROSSELLÓ BOVER, Pere. *Aproximacions i semblances. Dotze escriptors catalans del segle xx*. Palma: Hora Nova, S. A., 2005.
- SANSANO, Gabriel. «Estudi de la recepció del teatre de Jaume Vidal Alcover (1968-1970)». A: *Jaume Vidal Alcover i Maria Aurèlia Capmany a escena*. Ed. de Magí Sunyer i Montserrat Palau. Benicarló: Onada Edicions, 2012, p. 143-164.
- SCHROEDER, Juan Germán. «El tímpano roto». *Yorick*, (Barcelona), núm. 31 (febrer 1969), p. 50.
- VIDAL ALCOVER, Jaime. «El teatro de cabaret». *Yorick*, (Barcelona), núm. 31 (febrer 1969), p. 11-12.
- VIDAL ALCOVER, JAUME. *La fira de la Mort*. Programa-catàleg. Barcelona: Arts Gràfiques Oriente, 1970.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. «La fira de la Mort». A: *Festival de Teatro de Sitges: 1967-1970*. Barcelona: Comisión organizadora Festival de Teatro de Sitges, 1971, p. 237-293.

-
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Una Roma per Cèsar (Representació dramàtica en sis actes)*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1975. (Les Illes d'Or; 115)
- VIDAL ALCOVER, Jaume. «Nota proemial». A: VIDAL ALCOVER, Jaume. *Edip*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma i UIB, 1989, p. 9-13. (Tespis; 1)
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *L'amor de les tres taronges. Rondalla de Jordi des Racó*. Palma de Mallorca: UIB, 2000.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre*. Barcelona: Proa, 2001.
- VIÑAS, Encarnació. «Pròleg». A: VIDAL ALCOVER, Jaume. *L'amor de les tres taronges. Rondalla de Jordi des Racó*. Palma de Mallorca: UIB, 2000.

***Manicomi d'estiu,
o La felicitat
de comprar i vendre***

(1968)

Fitxa de lectura

Autor

JAUME VIDAL ALCOVER (1923-1991)

Títol

Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre (1968)

Edició

Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre, amb un pròleg de Rosa Comes. Barcelona: Proa, abril de 2001.

Personatges

Noi, Senyor, Senyora, Noia, Minyona, Cambrer, Narrador, Baró, Milionari, Fiscal, Jutge, Caminer, Criat, Endevinadora, Advocat.

Estrena

Estrenada el 22 de desembre de 1968 a la Cova del Drac, de Barcelona. Direcció: Josep Anton Codina. Interpretació: Elisenda Ribas, Carme Sansa, Enric Casamitjana i Josep Torrents. Música: Josep Cercós. Vestuari: Montserrat Ester. El 24 de maig de 1969 es va estrenar, també en català, amb unes escenes noves en castellà, al Café Teatro Lady Pepa, de Madrid. L'obra també es va representar a l'Auditori de l'Acadèmia de Belles Arts (4 maig, tarda), al Centre d'Estudis del CICF de Barcelona (2 juny), al Teatre de l'Orfeó Popular d'Olot (8 juny), al Club Vilassar, de Vilassar de Mar (19 juliol), al Théâtre Végas, de Prada de Conflent (21 i 22 agost), a l'Auditori Zona Esportiva, de Sant Sadurní d'Anoia (7 setembre), al Casal d'Olesa, dins el Festival de Teatre d'Olesa de Montserrat'69 (13 setembre) i a l'Ateneu de Tàrraga (20 de setembre).

Gènere

Teatre de cabaret.

Temàtica-sinopsi

Dues actrius i dos actors van tramant un seguit de diàlegs, interpretant diferents personatges, tot amanit amb un seguit de cançons intercalades, a partir del fet de la generalització de les vacances i el turisme que se'n deriva. A partir d'aquest inici,

l'obra recorre tot un seguit de temes d'actualitat (i alguns de sempre), com ara l'especulació immobiliària, el xoc de costums i mentalitats, l'enyorança de temps passats, que segons alguns sempre són millors, el poder del diner, l'alliberament de la dona, les modes, etc. L'obra és un cant a viure la vida al moment, però també constitueix una denúncia a les diferències socials i, amb les limitacions que comportava l'època, un clam de llibertat.

Espais

Un ambient únic. El text no duu cap indicació sobre l'espai. Es conserva una carta del director, de 18 d'abril de 1969, en què demana, per a la representació de l'obra a Madrid, diferents seients, una taula, un costurer i un paraigüer amb mirall i ganxos.

Manicomi d'estiu, o La felicitat de comprar i vendre

PERSONATGES

NOI
SENYOR
SENYORA
NOIA
MINYONA
CAMBRER
NARRADOR
BARÓ
MILIONARI
FISCAL
JUTGE
CAMINER
CRIAT
ENDEVINADORA
ADVOCAT

Text de l'autor per al programa de mà dels primers Festivals de Teatre d'Olesa de Montserrat'69

El tema de *Manicomi d'estiu* —la folia de temporada, que, diríem, posant-nos metafísics i ben ortodoxos, ve a ser la vida mateixa— el portava al cap de temps ençà. Potser no hauria dit mai que anàs a parar a una peça de teatre de cabaret. Però en Josep Anton Codina me'n demanava una, després de l'èxit assolit amb la primera experiència — *Dones, flors i pitança*, de Maria Aurèlia Capmany— i a mi se'm va acudir de recórrer al tema de l'estiueig foll, mesclat amb les evidents bogeries d'això que anomenem societat de consum. Així, doncs, *Manicomi d'estiu*, o *La felicitat de comprar i vendre* és, en certa manera, una obra d'encàrrec. Però el meu teatre, el que fins ara he vist representat, ho és tot, d'encàrrec. L'altre, el que he fet sense encàrrec de ningú, dorm als Llimbs de l'oblit, com hi deuen dormir, supòs, tantes obres de tants autors que escriuen comèdies en el nostre país. No sempre, es veu, encertam l'adreça de la nostra obra. Però el mal és vell: Petrarca es pensava que seria famós pels seus grans poemes llatins, i ho ha estat pels seus igualment grans, però, al cap i a la fi, *opera minora*, sonets amorosos.

Tant de bo que la Fama voluble posàs en el meu *Manicomi d'estiu* el mateix amor que va posar en els sonets de Petrarca! Però ni jo ni —vull creure— el director de l'espectacle, ni el compositor, ni els actors que l'han fet possible demanam tant. De moment l'hem mantengut en cartell durant cinc mesos, l'hem portat a terres castellanques i franceses, i n'hem tornat satisfets. Només un boig d'ambició o qui visqués d'esquena a la realitat que ens enrevolta podria demanar més.

Les intencions de l'obra són tan evidents que no caldrà, pens, parlar-ne. La millor o pitjor traça que hagi tengut per donar-li forma em ve de vell: sempre m'ha agradat més passar per frívol que per solemniat. Tenc un cosí que és un senyor molt important, i ell, per fer-ho encara més avinent, va sempre llegint pel carrer. És ben probable que no s'hagi assabentat mai què llegeix. Però ell creu fermament que els qui el veuen passar l'admiren. I a la llarga sí que l'admiraran. Perquè el manteniment de la serietat arriba a enganyar per cansament. Aquest és, després de tot, el secret de la propaganda.

No seré jo qui em faci la pròpia i, per no córrer ni tan sols el risc de la temptació, em retiraré discretament, disposat a viure, com aquell orfe de Verlaine, *riche de mes seuls yeux tranquilles*. Que ja és prou.

J. V. A.

PRESENTACIÓ

NOI: Bona nit, senyores i senyors! Heus-nos aquí,
disposats a cantar i a ballar, a veure si entre tots,
entre vostès i nosaltres, ens divertim una estona.

SENYOR: Se'ns ha acudit parlar de l'estiu i de l'estiueig.
Una cosa important, no es pensin. Diuen els
sociòlegs, que ho saben tot, que l'estiueig és un
invent burgès.

TOTS: Oh! (*Amb esglai.*)

SENYOR: Amb això volen dir que és un invent beneit
i agradable.

TOTS: Oh, l'estiueig!

SENYORA: Un temps no n'hi havia pas, d'estiueig.

SENYOR: Ni vacances, que ara tot són vacances
—i pagades, a més!—, i la feina va així com va.

SENYORA: Els senyors que tenien terres, hi anaven a
passar el rigor de l'estiu.

SENYOR: I a vigilar la collita.

SENYORA: I els qui no tenien terres, quedaven a ciutat.

NOIA: Però ara no hi queda ningú, a ciutat.

NOI: Tothom se'n va a fora i fa vacances!

NOIA: Unes llargues vacances...

NOI: Molt llargues...

SENYOR: Però ara tothom cerca la calor. Un temps...

SENYORA (*interrompent-lo*): I bé que fan, perquè, amb
això de la refrigeració, passem un fred, a l'estiu,
que jo cada any m'encostipo.

SENYOR: Un temps...

SENYORA (*interrompent-lo*): I a l'hivern, calor, és clar, que també la calefacció central... Una xafogor...

SENYOR: Un temps...

SENYORA (*interrompent-lo per tercera vegada*): Un temps tot era més natural: a l'hivern, fred, i a l'estiu, calor. I la gent com cal anava a passar l'estiu a llocs freds.

SENYOR: Això mateix: que poguessin dir que dormien amb dues flassades.

NOIA: Però ara les coses han mudat, i la gent vol tenir calor.

NOI: Anar a la platja, nedar...

SENYORA (*digna*): Despullar-se!

NOIA I NOI (*agressius*): I per què no? (*La SENYORA els gira l'esquena, digníssima.*)

SENYOR: Sempre ha estat un problema, l'estiueig.

SENYORA: Un problema social, de classe.

SENYOR: Un problema moral.

NOIA: Un problema econòmic.

NOI: Això: un problema econòmic.

SENYOR: Ara sí: un pur problema econòmic.

NOI: Descaradament.

NOIA: Així ho exigeix la societat de consum.

NOI: Societat de consum vol dir que obliga a consumir tot allò que produeix.

NOIA: I que acaba consumint els seus mateixos productors.

NOI: L'estiueig, avui, és un producte de la societat de consum.

TOTS: Tothom estiueja. Visquen les vacances!

SENYORA: I tothom consumeix sol i aire i mar a totes les platges de totes les costes.

NOIA: A la platja, així, despulladets, tots som iguals: ja no hi ha classes.

NOI: El melic d'un banquer és igual que el d'un treballador.

SENYOR: I sovint el del treballador és més rodó que el del banquer.

NOIA: D'això es tractava.

TOTS: Tothom content sota el sol i vora el mar!

SENYOR: El pobre i el ric.

SENYORA: El treballador i el gandul.

NOIA: El jove i el vell.

NOI: La jornalera i la pubilla de barriada.

SENYOR: El vividor i el capitalista.

SENYORA: L'obrer i el burgès.

NOIA: El llest i el bàmbol.

NOI: El que mira...

SENYOR: I el que espera que el mirin a ell.

SENYORA: La que diu a tot que sí...

NOIA: I la beata murmuradora.

TOTS: Tothom...

SENYORA: ...en fi...

NOI: perquè l'estiu és per tothom.

SENYOR: La qüestió social està resolta.

SENYORA: Per molts anys!

JOVES: I que tots ho vegem!

PRIMERA PART

*Ningú en escena. Música moguda. Renou, xerradisses
que es van concretant fins a sentir-se, encara fora de
l'escena. La tornada de la Cançó de l'estiu, cantada per
tots els actors:*

L'estiu!

Tota cuca diu que viu, d'estiu.

SENYORA (*entra*): Viu el pobre i viu el ric.

MINYONA (*id.*): Tots dos mostren el melic.

CAMBRER (*id.*): Viu qui treballa per tres.

SENYOR (*id.*): I viu el qui no fa res.

TOTS: L'estiu!

Tota cuca diu que viu, d'estiu.

CAMBRER: Viu el jove i viu el vell.

SENYOR: I tots dos muden de pell.

MINYONA: Viu la qui viu del jornal.

SENYORA: I la bella de raval.

TOTS: L'estiu!

Tota cuca diu que viu, d'estiu.

CAMBRER: Viu qui viu, com en teatre,
de tres qui n'agafa quatre.

SENYOR: I viu l'home honrat i franc
que posa els diners al banc.

TOTS: L'estiu!

Tota cuca diu que viu, d'estiu.

SENYORA: I el menestral i el burgès,
que es tracten com si no res.

MINYONA: I l'hostal que fa fortuna
dels qui viuen a la lluna.

Tots: L'estiu!

Tota cuca diu que viu, d'estiu.

CAMBRER: Viu el bàmbol, viu el llest.

MINYONA: Tots dos baden, tard o prest.

SENYORA: Viu qui mira les noietaes.

SENYOR: I el qui gasta posturetes.

TOTS: L'estiu!
Tota cuca diu que viu, d'estiu.

MINYONA: Viu la qui fa el seu treball...

SENYORA: ...Rambla amunt i Rambla avall...

CAMBRER: ...fantasmata de cantó...

SENYOR: ...que diu sempre: «Sí, senyor».

TOTS: L'estiu!
Tota cuca diu que viu, d'estiu.

SENYORA: Dins forats i llodrigueres...

MINYONA: ...les comares bugaderes...

CAMBRER: ...que un vestit ja t'han tallat...

SENYOR: ...i sovint ben ajustat.

TOTS: L'estiu!
Tota cuca diu que viu, d'estiu.

MINYONA: Fins i tot, com una rata,
d'amagat viu la beata.

SENYORA: I a ple sol viu la perduda,
que té sempre qui l'ajuda.

TOTS: L'estiu!
Tota cuca diu que viu, d'estiu.

SENYORA I MINYONA: Viu qui pot i qui no pot:
tots s'hi engeguen a bon trot.

CAMBRER I SENYOR: Viuen tots, un poc perhom,
que l'estiu és per tothom.

TOTS: L'estiu!
Tota cuca diu que viu, d'estiu.

Segueix la música. Els actors continuen movent-se sense orde ni concert, mentre van disposant l'escenari. Un dels actors —el qui ha fet de SENYOR— es destaca, es posa el capell de NARRADOR, i diu:

NARRADOR: Un moment! Un moment! Senyores, senyors... (*Cessa la música. Els actors s'aturen.*) Què és això, aquest desorde? És que comencem pel final? Què pretenen? Que hàgim de tornar enrere, com a les novel·les tristes? Senyores, senyors! El record en un teatre tan simple i tan alegre com el nostre.

NOIA: Nosaltres som el present, viu com una punta d'agulla.

NOI: No tenim ni futur.

NARRADOR: I aquest embull, a més... No troben que ja n'hi ha prou, de desgavell, pel món?

NOI I NOIA: Nosaltres som el món.

*El NARRADOR es treu el capell,
i diu com a SENYOR:*

SENYOR: Oh, evidentment, que nosaltres som el món!

SENYORA: Però no el món tal com és.

SENYOR: No ens hi entendríem.

*La NOIA es posa el capell de NARRADOR;
diu:*

NARRADOR: Orde, senyors! Orde, senyores! Que convé fer-nos entenents, compreguin...

SENYORA: Ja ho era, ja, aquest món, una mica més ordenat, abans.

SENYOR: I tant, com ho era!

*El NOI es posa el capell de NARRADOR;
diu:*

NARRADOR: I tant! I tant! Que ho digui la senyora
(la SENYORA assent), el senyor (el SENYOR assent)...

SENYORA: Fa més de cinquanta anys que estiuegen en
aquest racó de la costa.

SENYOR: Un paradís!

NARRADOR: Les agències de turisme ho asseguren.

Canten la Cançó del turisme:

NOIA: Escolteu
i fruïreu
d'aquest bell país!
Qui no hi vingui
cada estiu,
no pot ser feliç.

No hi ha estiu
com el que riu
a cada racó
d'un país que és el país
del sol i l'amor!

DONA: Economia nacional!

HOME, NOI I NOIA: Això és un país de somni

DONA: (Spain is different!)

HOME, NOI I NOIA: perquè és un país barat

DONA: (Contamos contigo!)

HOME, NOI I NOIA: que, portis el que portis,
massa bé viuràs.

DONA: (Mantenga limpia España!)

HOME, NOI I NOIA: Una pesseta amb cinquanta

DONA: (Felicite con naranjas!)

HOME, NOI I NOIA: per escriure si tens temps,

DONA: (Y no olvide el bacalao!)

HOME, NOI I NOIA: tres pessetes pel tramvia
i set per un cafè amb llet.

DONA: Clima,
el clima és ideal!

HOME, NOI I NOIA: Ideal!

DONA: Et pots
banyar tot l'any a mar.

HOME, NOI I NOIA: Tot l'any! Tot l'any!

DONA: Aquest
és un país feliç!

HOME, NOI I NOIA: Feliç!

DONA: Per què?

HOME, NOI I NOIA: Per què?

DONA: Per què?

HOME, NOI I NOIA: Per què?

DONA: Perquè és un paradís!

TOTS: Aquí fins i tot els pobres
demanen amb dignitat,
perquè molt dignes mantenen
l'orgull nacional.
I no demanis que mudi
aquest món que està tan bé,
perquè si vas de mudances
no hi tens res, res, res a fer.

NARRADOR (l'HOME, amb el capell corresponent): I això
ha estat el mal... Començà a venir gent de fora...
(El actors es vesteixen ràpidament de turistes, molt
exagerats. El NOI agafa el capell de NARRADOR.)

El senyor i la senyora els varen vendre part dels seus respectius terrenys. No és que ho necessitessin, és clar. Però pagaven bé.

La NOIA agafa el capell de NARRADOR.

Es tractava, a més, de gent decent, digna...

El NOI agafa el capell de NARRADOR.

Per exemple, un baró (*L'HOMÉ avança i saluda, tot satisfet.*); per exemple, una marquesa... (*La DONA avança, molt enllestida de MARQUESA.*)

La NOIA agafa el capell de NARRADOR.

D'altra banda, no calia tractar-los, és clar: uns estrangers... (*Gest de dignitat ofesa del BARÓ i la MARQUESA.*) Altrament...

El NOI agafa el capell de NARRADOR.

Decentíssims, sens dubte. Altrament...

La NOIA agafa el capell de NARRADOR.

Però cadascú a ca seva.

Es retiren tots al fons de l'escena. El BARÓ es posa el capell de NARRADOR i avança.

El mal és que després vingué més gent, no tan decent potser, i compraven i llogaven i ho envaïen tot.

*Els quatre, agrupats al fons de l'escena,
com si componguessin un orfeó, canten la Cançó
de la compravenda:*

TOTS: Comprin, venguin,
venguin, comprin.
Que és bonic, vendre i comprar!
Comprem coses,
venguem coses:
les que siguin, tant se val.

Venguin, comprin,
comprin, venguin,
que així ho vol el benestar
—comprin, venguin,
venguin, comprin—
de la nova societat.

Comprin, comprin,
venguin, venguin,
mal no tinguin ni mig ral.
Els terminis,
les fiances:
tot seran facilitats.

Venguin, comprin,
comprin, venguin.
Ja no és moda estalviar.
Comprin coses,
venguin coses
i les tornin a comprar.

Comprin, comprin,
venguin, venguin,
que el diner bé sap volar:
paperina
falaguera,
que va i ve sense parar.

Comprin, venguin,
venguin, comprin,
que així ho vol l'ús social.

Comprin coses
ben inútils
que de res no serviran.

Venguin, venguin,
comprin, comprin.
Com més tinguin més voldran.
Vells i joves,
nit i dia.
Que és bonic vendre i comprar!

El BARÓ es posa el capell de NARRADOR.

NARRADOR: I així va ser. Tot es va vendre i tot es va comprar i tot es va girar damunt davall. I la gent que venia... Déu meu, quina gentada! En vingué tanta, que era impossible no tractar-s'hi. Sort que no t'entressin a casa.

MARQUESA: Vingué la joventut. Ja sabeu: la joventut ardent i desvergonyida (*el NOI i la NOIA s'abracen i es besen*), que confon sempre allò de la llibertat i el llibertinatge.

NARRADOR: Que no sap ni vol saber res dels bons temps passats.

SENYORA: Ai, els bons temps passats!

Canten la Cançó dels bons temps passats:

NOI: Temps passats, els temps passats,
que com ells no n'hi ha hagut cap mai:
tan feliços, uns temps d'alegria i dolçor...
únicament perquè són passats.

Adeu als bons temps passats:
tanmateix no volen tornar,
i si cal mantenir-los d'enyorament,
potser ens faran perdre el present.

Adeu, adeu
als bells, feliços temps passats,
que ja els hem massa enyorat:
sí, tots, perquè ens ho han manat.

Adeu, adeu
als dolços, bons temps passats,
que tan vells són, que s'hi confon
lo bo i lo dolent del món.

NOI I NOIA: Avui, avui,
més val pensar de viure avui.
I hi vivim perfectament,
sense mica d'enyorament.

Avui, avui,
bé està qui sap que viu avui,
que ni d'ahir ni de demà
res no podem assegurar.

Avui, avui...

S'abracen, es besen.

NARRADOR: Avui, és clar... Qui els podia negar la raó?

El NOI agafa el capell de NARRADOR.

Posats a tractar-los, més valia pactar.

La NOIA agafa el capell de NARRADOR.

De vendre terrenys, passaren a posar botiga. No és
que els necessitessin, els diners, però tothom tenia
tantes ganes de comprar i pagaven tan bé...

El NOI agafa el capell de NARRADOR.

I, a més, ja ho deia el senyor.

SENYOR (*engolat*): No es poden tenir tants milions morts.
No hi ha home honrat que tingui posició per a això.
Quan aquests arenals no valien res, mira: tenir deu
pams o tenir-ne mil, tant se valia. Però amb aquests
excessos... Ara, en comptes de tenir els milions
morts en unes terres, els tinc vius en un banc:
milions fan milions.

*El SENYOR i la SENYORA adopten una actitud
molt digna. Els JOVES queden, també,
com una parella elegant i rica. El SENYOR canta
El Xotis del banquer:*

SENYOR: Jo soc un home de possibles i de bé.
Perquè convé,
tothom em tracta.
Les meves feines són l'ofici de banquer:
amb el diner
faig sempre pacte.
Tot el sant dia soc al meu despatx, sentat,
ben disposat
només a rebre:
que el meu treball és el de rebre, ja és ben clar,
perquè donar,
ni ho puc concebre.

SENYOR I SENYORA: Això és trobar
l'únic remei
per fer fortuna dins les normes de la llei.

SENYORA I JOVES: Ai, quin senyor,
senyor,
quin gran senyor que és el banquer, que cobra!
Quin gran senyor,
senyor,
que tota porta, quan ell truca, se li obre!
Ai, quin senyor,
senyor,
quin gran senyor, que mai no serà pobre!
I, com que pot,
seu és l'atot
de fer-se ric sense passar per lladregot.

SENYOR: Jo soc un home ben formal i així com cal:
no hi ha mortal
que de mi es salvi.
Tots em confien de bon grat el seu cabal,
el capital
o bé els estalvis.

SENYORA: Ara veuran, aquests diners, si es fan amunt,
i el cent per u
treu sense excessos.

SENYOR: Car només sé multiplicar a favor meu,
que soc el déu
dels interessos.

TOTS: Ai, quina sort,
la de trobar
el gran secret per viure sense treballar!

Ai, quin senyor,
senyor,
quin gran senyor que és el banquer, que cobra!
Quin gran senyor,
senyor,
que tota porta, quan ell truca, se li obre!
Ai, quin senyor,
senyor,
quin gran senyor, que mai no serà pobre!
I, com que pot,
seu és l'atot
de fer-se ric sense passar per lladregot.

En acabar, el SENYOR diu:

SENYOR: Doncs sí, milions fan milions. (*Soroll de maquinària, grotesc.*) Senten? (*Somriu, satisfet.*) Una màquina calculadora.

NARRADOR: Els senyors, un temps, no en tenien, de màquines calculadores. N'hi havia qui calculaven per a ells. Però ara, amb això de la velocitat i de les reivindicacions socials...

SENYORA: Sí, sí, això: les reivindicacions, quina dèria!

SENYOR: Un temps no n'hi havia, de reivindicacions.
Tothom tenia allò que li pertocava.

NOIA: Quina barra!

NOI: Quin valor!

*Surten el NOI i la NOIA, quasi atropellant el SENYOR
i la SENYORA.*

SENYORA: Oh! Com s'atreveixen a parlar-me així?

SENYOR: Oh, no en faci cas... Res important, tanmateix:
els uns que enyoren els bons temps passats, i els
altres que sospiren pels bons temps futurs.

SENYORA: Ai, sí! Els temps passats, quina delícia!

SENYOR: Era un temps sense lladres: podies deixar la clau
al pany.

SENYORA: I ens enamoràvem d'enfora.

SENYOR: De molt enfora...

SENYORA: I cantàvem havaneres al clar de la lluna.
(*Sospira.*) Sí. Havaneres amb música, perquè sabíem
tocar la guitarra i la bandúrria.

SENYOR: I l'acordió.

SENYORA: Havaneres que es gronxaven com un balancí...
Eh que sí?

SENYOR: Sí...

*Surt sospirant, mentre la SENYORA es disposa
a cantar l'Havanera.*

SENYORA: Sobre la platja
de blanca arena,
mirava, plena
d'enyorament,
com se n'anava,

com s'allunyava,
per la mar blava,
mon pensament.
En un vaixell
d'altiu velam,
ai!, com fugia
la vida mia
per la mar gran.
Per la mar d'or,
cap al Ponent:
cops de fortuna
bastien una
torre de vents.

NOI (*entre bastidors*): Sobre les ones,
ple d'esperances,
ple d'enyorances
i mar endins,
a terra estranya,
per tornar lliure
i estimar i viure,
jo vaig partir.

En un vaixell
d'altiu velam.
I allà quedava
la vida esclava
del clos pairal.
Cap al Ponent,
per la mar d'or,
on la fortuna
promet la lluna
promet el sol.

SENYORA: Plorant, passaren
dies i dies
de melangies
i solitud,
i aquella vela
que jo esperava,
com més anava,
més n'era lluny.

En un vaixell
d'altiu velam,
ai!, es perdia
la vida mia
per la mar gran.
Cap al Ponent,
per la mar d'or:
no tinc fortuna
ni d'una engruna
del meu tresor.

NOI: Terres promeses
no ho eren gaire:
castells a l'aire
vaig construir,
i en adonar-me'n
que el temps passava,
ja sols restava
temps de morir.

En un vaixell
d'altiu velam,
tan lluny partia
que no sabia
com retornar.
Per la mar d'or,
cap al Ponent,
on la fortuna
és com la lluna:
minvant, creixent.

SENYORA: Oh, enganys de l'aigua!
Ones amargues
i rutes llargues
de l'ampla mar,
que el cor, de pena,
amb un somriure,
per fer-lo viure,
vàreu matar!

*El Noi entra en escena, lentament,
com una aparició, mentre van cantant,
ell i la SENYORA:*

TOTS DOS: En un vaixell
d'altiu velam,
adeu la vida,
tota esvanida
per la mar gran!
Cap al Ponent,
per la mar d'or:
terres llunyanes,
on les campanes
toquen a morts.

Entra el SENYOR com a NARRADOR.

NARRADOR: Molt bonic. Aquestes coses de temps enrere són sempre entendridores. Poètiques, romàntiques... (*Entren el NOI i la NOIA.*) Què hi diu la joventesa?

NOI: No entenc aquest vocabulari ni sé per què no dieu les coses pel seu nom. El problema d'aquests senyors era un problema econòmic.

NARRADOR: Però això és simplificar molt les coses...

NOI: I per què no ho han de ser, simples, les coses?

NOIA: Ai, sí! Jo, si no són simples, ben simples, no les entenc.

NOI: Veu? Parlem clar. El senyor se'n va anar de casa perquè no hi havia prou calés per viure com ell volia. No és així?

NARRADOR: Home! Així, així, exactament així...

NOIA: Ai, pobre! No tenia diners... I com s'ho feia per comprar coses?

NARRADOR: Comprava únicament les coses més necessàries.

NOIA: Ai, pobre! No devia poder anar ni al cinema.

NARRADOR: No hi havia cinema.

NOI: Ni comprar les obres del marquès de Sade —edició numerada i secretíssima, només per a intel·lectuals al dia—, que avui es llegeixen tant.

SENYOR (*s'ha tret el capell de NARRADOR. En to compungit*): El marquès de Sade ja existia.

NOI: No ho entenc. Existia el marquès de Sade i no existia el cinema, que ho és tant, de sàdic, i tan eròtic... Eh que és eròtic el cinema?

NOI: Molt eròtic.

NOIA: Què vol dir eròtic?

NOI: Doncs mira, veuràs: eròtic ve d'heroi, i vol dir que cal fer heroïcitats per fer cinema eròtic.

NOIA: I el marquès de Sade era un heroi?

SENYOR: El marquès de Sade era un perdut.

NOI: I ara! Quina blasfèmia! El diví marquès!

SENYOR: Era un indecent. No hi havia cap persona honorable que llegís les seves obres.

NOIA: I n'hi havia moltes, de persones honorables?

SENYOR: Ho érem tots.

NOIA: Quin avorriment... Però per què escrivia, aquest bon senyor, si no el llegia ningú?

NOI: Era un incomprens.

SENYOR: Era un immoral, un obsés, un boig...

NOI: Era un heroi, un geni.

SENYOR: Les seves obres el menaren a la presó.

NOI: Això em sona.

SENYOR: I al manicomi.

NOI: Però no era al manicomi per boig. Hi escrivia comèdies.

SENYOR: Comèdies de bojos, d'exaltats sexuals, d'assassins, de monstres!

*Tot dient això, el SENYOR s'ha anat abillant com a
Marquès de Sade, segons els muntatges més coneguts
de l'obra de Peter Weiss. Queda immòbil, amb gest
estatuari, enmig de l'escena.*

NOIA: Oh, quin home tan atractiu!

*El NOI i la NOIA comencen una pantomima
voltant el Marquès, com en un joc d'infants,
escarnint-lo i fent-li befa.*

NOI I NOIA: El senyor marquès
empaïta les minyones,
el senyor marquès
les vol de tres en tres.
Les pobres minyones
i el marquès sorrut,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

Al capçal del llit,
amb cordes i cadenes,
al capçal del llit
les ferma cada nit.
I elles, pobrissones,
criden que és un gust,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

Home tan pervers
mata a picades d'agulla,
home tan pervers,
que no parla mai en vers.
Diuen les donetes
d'on haurà vingut,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

Rei del patiment,
en sap un per cada dia,
rei del patiment,

no estalvia cap turment.
Patiment per força
diuen que és virtut,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

I com que era així,
al bon home tots li deien,
com que ell era així,
tots li deien el Diví.
Expert en donzelles,
oh, botxí lletrut!,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

Quan es va fer vell,
s'engreixava, s'engreixava,
quan es va fer vell,
no cabia dins la pell.
I feia comèdies
a moments perduts,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

El seu gran esclat
va ser dins un manicomi,
el seu gran esclat,
disputant amb en Marat.
I qui no li agradi,
digau que és un ruc,
tururut! tururut!,
qui gemega ja ha rebut.

SENYORA: Quina vergonya! Però com pot sentir aquestes coses una persona decent?

SENYOR (*mentre es va desguarnint de Marquès de Sade*):
Potser escoltant-les...

SENYORA: Oh! Quina insolència! El món està acabat.

NOI I NOIA: Ah, no! El món comença ara.

SENYORA: Ho veieu? Acaben de néixer, com qui diu, i ja saben quan comença el món.

NOI I NOIA: El món comença amb nosaltres.

SENYORA: Ho saben tot!

NOI: No ho sabem tot, però estem segurs del que sabem.

SENYORA: Que no els sents? Que no sents el que em diuen?

SENYOR: Filla, si ets tu qui els dius savis...

SENYORA: Jo no he dit savi a ningú. A més, els savis no saben res.

NOIA: Per això els diuen savis, que vol dir distrets.

SENYORA Els distrets sou vosaltres, que només penseu a viure bé.

NOI: És que hem de viure malament?

SENYORA: La felicitat no és d'aquest món.

NOI: Ja ho sabem. Per això en volem un altre.

SENYORA: Veus? Una altra cosa que no sé què he de contestar. Estic indignada! Contesta tu!

SENYOR: Però si potser tenen raó. Aquest món, ja veuràs... Amb tantes discussions i tantes baralles... Si tots poguéssim viure com a germans...

SENYORA: Ah, no! Això sí que no! Que, de germans, potser ho serem tots a l'altra vida, però en aquesta encara hi ha classes! (*Surt molt enfadada.*)

NOIA: Per què s'ha enfadat?

NOI: No ho sé.

SENYOR: Seria llarg d'explicar, i potser ens avorriríem.

NOIA: Ai, no! No em vull avorrir.

NOI: Però cal comprendre tothom...

NOIA: Jo comprenc tothom. Però no m'agrada pensar.

NOI: Ni a mi. A mi m'agrada viure de pressa.

NOIA: Ben de pressa, i no com la pobra senyora de la cançó, que va esperar anys i anys...

NOI: Quina paciència!

NOIA: Tan curta com és la vida!

NOI: La vida és curta, i no es pot perdre ni recordant ni esperant.

NOIA: Cal aprofitar-la immediatament. (*Canta la Cançó del carpe diem:*)

Cull el dia, cull l'hora, el segon,
com si fos una flor que es mustia,
que són breus els plaers d'aquest món
i si bades et fuig l'alegria.

Cull el dia, cull l'hora, el segon,
com si fos una pols que s'envola,
que és rodona la bolla del món
i de pressa rodola i rodola.

Pren les coses com són,
no t'embullis la vida,
fes-te l'amo del món:
viu al dia!

No et recordis del temps que és passat,
que no torna per molt que el recordis:
viu la vida que t'ha pertocat,
sense noses ni exordis ni incordis.

No et lamentis, que estaràs tot sol,
i si rius trobaràs companyia:
tant si plou com si neva o fa sol,
sigues l'amo del món: viu al dia!

Pren les coses com són,
no t'embullis la vida,
fes-te l'amo del món:
viu al dia!

El temps passa de pressa. Visquem
aquest dia d'avui, aquest dia.

Ahir és mort i ben mort: no en parlem.
I del que ha de venir, qui se'n fia?

Sols el dia present no et confon,
sols el dia d'avui no és mentida:
cull el dia, cull l'hora, el segon,
que el present és la flor de la vida.

Pren les coses com són,
no t'embullis la vida,
fes-te l'amo del món:
viu al dia!

Surten el NOI i la NOIA abraçats.

SENYOR (*que s'ha guarnit d'una manera estrofolària, que
vol passar per jovenívola i elegant*): I tant i tant, nens!
Jo sempre hi he viscut, al dia. Que no se'm nota?

SENYORA: Que si se't nota que vius al dia? I tant! El que no
se sap és quin dia és, aquest que vius.

SENYOR: No m'embullis, que sempre has estat embullosa.

SENYORA: Jo embullosa? Si soc clara com l'aigua.

SENYOR: Per això dic que ets embullosa. A nosaltres, quan
som clars, no ens creu ningú.

SENYORA: Serà a tu, perquè jo ja procuro de fer-me la
propaganda.

SENYOR: O sigui, que dius mentides.

SENYORA: La propaganda és una mentida permesa.

SENYOR: La moral ha variat molt, aquests darrers anys.

SENYORA: Gràcies a Déu. Ja era hora.

SENYOR: No diguis això. Parlaran malament de tu.

SENYORA: Què dius? Però si em prenen per beneita.

SENYOR: I ara?

SENYORA: És clar! És la meva arma. Dona i beneita: tot m'està permès.

SENYOR: Doncs mira que jo...

SENYORA: Tu, què?

SENYOR: Dec ser molt llest...

SENYORA: O potser molt home.

SENYOR: Tu creus?

SENYORA: Tanmateix...

SENYOR (*canta la Cançó del baró*):

No sé qui soc, d'on he vingut.
M'atrau, ai las!, la joventut.
Soc un baró?
Diuen que no.
Soc un perdut?

(*parlat*)
Passo per milionari
i una mica estrafolari.

(*cantat*)
Vull viure bé, que això convé
per la moral i la salut.
De la virtut,
no en parlaré,
que res no en sé.

(*parlat*)
La virtut passa de moda,
i el món, com més va, més roda.

(*cantat*)
Jo només vull, del món estant,
treure profit del meu voltant.
Per això visc
molt divertit,
sense neguits.

(parlat)
Per dos dies que hem de viure,
no plorem, que més val riure!

(cantat)
Riuràs, si rius, acompanyat,
sol·licitat, lloat, mimat.
Però tot sol,
com un mussol,
si et lleu plorar.

(parlat)
Riu, que aquesta vida és curta
i la tristor te la furta!

No penso en res i vaig i vinc,
sense parar, jo vinc i vaig,
ben buit el cap,
ben ple el gavatx,
a viure vaig!

*Surt, tot acabant de cantar, amb un salt grotesc,
que sembla que va a caure.*

SENYORA: Ai! Pobre, em pensava que havia caigut. Mira, se'n va a viure. Quina cosa! Sempre ha estat afectat de frases solemnes. A la seva família hi degué haver un punt escapat amb un polític francès. Ai, un punt escapat! Qui degué ser la venturosa víctima? Que són de dolents, els homes! I n'hi ha pertot: te'ls trobes arreu arreu... Però res, saps? Te'ls trobes, però ells van sols. Bèsties, fills meus, bèsties que sou, macos... O potser jo, que me'ls miro? Un temps em miraven a mi, val a dir-ho. Però no em mirava mai el que jo volia: desgràcies. La ceguesa de la casualitat! Per això em vaig decidir a mirar jo pel meu compte. Mirar vol dir fer-los un copet a l'esquena i dir-los: «Noi, que soc aquí!» (Recitat.)

Mirall, som bella? Però ho he estat!
I no fa gaire.
Només que l'aire

dels mils països per on he anat
m'ha fatigat.

I és que m'agrado d'emprendre el vol.
Soc viatgera
i aventurera:
conec la terra de pol a pol,
que és un consol.

Viatjar il·lustra i dona llustre.
Si un somni tens,
que no l'entens,
o bé et despertes i tot se't frustra,
no hi pensis gens:
tresca la terra de banda a banda.
Just això cal
per vèncer el mal.
Ho assegura la propaganda
comercial.

I no t'adones dels anys que passen
i que s'empassen
el teu esclat.
Mirall, som bella?
De meravella
Soc fresca i bella com sempre he estat.

Transició. En to dramàtic.

Bella i experta, algun moment
pateixo tràngols d'avorriment.

Canta, corejada pels altres actors.

SENYORA: Perquè estic sola, molt sola, molt sola.

TOTS: (Està sola, molt sola, molt sola.)

SENYORA: I tant m'és que vinguis tu,
com tu, com tu,
com tu, com tu.

TOTS: (No som ningú.)

SENYORA: Perquè és mal estar tots sols,
tant si vols com si no vols.
I jo estic sola, molt sola, molt sola.

TOTS: (Està sola, molt sola, molt sola.)

SENYORA: I cal que ho sàpigues tu
i tu, i tu,
i tu, i tu.

TOTS: (Ja és ben segur!)

SENYORA: Que estar sols públicament
t'alleugera aquest turment.
Però estic sola, molt sola, molt sola.

TOTS: (Està sola, molt sola, molt sola.)

SENYORA: I jo vull estar amb algú:
amb tu o amb tu,
o amb tu o amb tu.

TOTS: (Serem algú?)

SENYORA: Però a l'hora de triar
no em voldria equivocar.
Perquè estic sola, molt sola, molt sola.

TOTS: (Està sola, molt sola, molt sola.)

SENYORA: I el Dimoni se m'endú
d'estar tant temps en dejú!

TOTS: (Quin cop, Jesús,
quin cop més dur!)

SENYORA: I tant m'és la gent decent
com qui va contra corrent... (*Badalla.*)

TOTS: (Badall no ment:
son o talent
o enyorança de l'absent
o fastidi del present
o mal d'enamorament...)

SENYORA: Perquè estic sola, tan sola, tan sola...

TOTS: (Està sola, tan sola, tan sola...)

SENYORA: Que ja no em puc aguantar!

TOTS: (I a tots ens devorà!)

SENYORA: No vull, ja sola, no vull viure sola!

TOTS: (Que visqui sola! Que no visqui sola!)

SENYORA: Perquè estic sola...

TOTS: Molt sola...

SENYORA: Tan sola,
que tornaré a començar!

TOTS: (No! No! Això mai!
Mai! Mai! Mai! Mai!)

SENYORA: Doncs estic sola...

TOTS: Doncs vine, tan sola.
Vine i basta de cantar.
Ja!

SEGONA PART

En escena, el NOI i la NOIA, com a CRIAT i MINYONA.

CRIAT: Quines coses que avui passen! No m'ho hauria pensat mai.
Altres temps tothom vivia més tranquil i amb més espai.

MINYONA: Què ha passat?
Quin denou t'ha trastornat?

CRIAT: El senyor ha venut la casa, que era una de les més grans,
mobles, llibres, plata, joies, tot ho ha dut als encants.

MINYONA: Potser l'home entre disbauxes o negocis s'ha arruïnat
i ara mira d'arranjar-se per no viure afamegat.

CRIAT: Ca barret!
Que era un home molt condret.

MINYONA: Doncs què ha estat?
Quina rauxa li ha arribat?

CRIAT: Una rauxa de folia dels dimonis de l'Infern:
ha venut la casa antiga i posa un hotel modern.

MINYONA: I per què,
si era un home ric i ple?

CRIAT: Diu que així farà negoci i engrossirà el seu cabal,
i la resta de la vida no tindrà por de cap mal.

MINYONA: I quan el cabal ja tingui ben rodó i a cor què vols
i que vulgui viure sense maldecaps i sense dols?

CRIAT: Tant se val!
Tornarà a comprar el casal.
I viurà tal com viu ara, i aquí no s'ha mogut res:
que així és com ara ensenyen i això és el que ell ha après.

TOTS DOS: Roda, roda la fortuna, sense treva ni desmai,
roda, roda i sempre roda i no es pot aturar mai.

MINYONA: Doncs a mi, això em sembla una bestiesa.

CRIAT: Doncs t'equivoques, perquè de moment hi ha diners a la casa i no n'hi havia hagut mai.

MINYONA: Si una casa no són diners... I aquells mobles, que eren una preciositat, i la plata, quan n'hi havia per tots els racons... Mira, ho haurà de tornar a comprar.

CRIAT: Saps que ets molt a l'antiga, tu?

MINYONA: I que no vull mudar.

CRIAT: Jo et faré mudar a la força.

MINYONA: Ho voldria veure.

CRIAT: No t'agraden més els temps d'ara que els temps antics?

MINYONA: No.

CRIAT: Podem fer el que vulguem...

MINYONA: Sí, sí, que ja sé per on vas: vosaltres podeu fer el vulgheu, els homes; però les dones...

CRIAT: Igualment, dona. No veus que ja no es mira segons què?

MINYONA: I bé que m'ho miro, jo! Mi-te'!

CRIAT: Doncs què vols? Que et faci l'amor a l'antiga, jo?

MINYONA: Sí, això vull.

CRIAT: I que et canti romancetes a la finestra?

MINYONA: Sí, això vull. Ja soc a la finestra.

CRIAT: Doncs et canto. (*Canta el Madrigal:*)

Bona amor,
dolç enyor,
dolça crida:
quan el meu cor t'ha sentit,
tot ell ha reverdit,
com si hi passés la vida.

Sol conhort
de la mort
que ens obliga:

per això cal estimar
d'avui mateix ençà,
amiga.

Cull la flor, dolça estimada,
ans que no sigui esfullada.

Vine a mi,
que et vull dir
moltes coses;
moltes coses et vull fer,
ara que és ple el roser
de roses.

Bona amor,
dolç enyor, dolça crida:
quan el meu cor t'ha sentit,
tot ell ha reverdit,
com si hi passés la vida.

Sol conhort
de la mort
que ens obliga:
per això cal estimar
d'avui mateix ençà,
amiga.

MINYONA: Doncs m'ha agradat. A mi m'agraden aquestes coses, què vols fer-hi?

CRIAT: D'això en diuen passar-se amb cançons, i a mi no m'agrada que em passin amb cançons. I a tu t'agrada?

MINYONA: Ets odiós. No et vull veure. Vés-te'n!

CRIAT: Ja em cercaràs. (Surt.)

MINYONA: Ho veieu? És clar que no m'agrada que em passin amb cançons, té raó. Però li he de dir, que té raó? Són coses que no estan bé. Ai, Déu meu, però els temps han mudat! Què he de fer? (Entra l'ENDEVINADORA.) Oh, senyora! Vostè em pot ajudar potser.

ENDEVINADORA: No ho dubtis, filla. Tot ho sé, tot ho comprenc, tot ho soluciono. Obre'm el teu cor. Quin és el teu problema? Consulta Madame Flora, i ella et prepararà el camí de la felicitat.

MINYONA: Doncs veurà: jo estic enamorada...

ENDEVINADORA: Ai, qui no ha estat enamorat en aquest món!

MINYONA: No ho sé, però jo hi estic. O no ho sé, si hi estic. Això és el meu problema.

ENDEVINADORA: Si ho sabessis, no hi estaries, filla. L'amor és cec.

MINYONA: Sí, però jo em pensava que era per una altra cosa que ho era, de cec.

ENDEVINADORA: És igual. Digues. Exposa el teu problema.

MINYONA: Doncs veurà... El meu nòvio és un aprofitat, sap? D'aquests que diuen que l'assumpte és l'assumpte i que no cal perdre el temps. Vostè m'entén, veritat?

ENDEVINADORA: Ai, si t'entenc, filla...! Jo ho entenc tot.

MINYONA: Doncs jo també l'entenc. Però vull les coses ben fetes.

ENDEVINADORA: T'arrisques, filla, t'arrisques. En els temps que correm...

MINYONA: Doncs què he de fer? He de cedir?

ENDEVINADORA: Això mai! Una dama no cedeix mai!

MINYONA: Però jo no ho soc pas, una dama.

ENDEVINADORA: Una dona és una reina, filla. Fica't això al cap.

MINYONA: Però vostè diu que m'arrisco...

ENDEVINADORA: Ah, això sí, això sí. Hi ha molta competència. Les reines i tot han sortit dels seus palaus.

MINYONA: Doncs què he de fer?

ENDEVINADORA: El teu cas és difícil... Però, i la intuïció femenina? On deixem la intuïció femenina?

MINYONA: Ah, no sé...

ENDEVINADORA: I la coqueteria? Vull i no vull... Voler i doldre... (*Canta:*)
A mi m'agraden els homes
i no ho faig coneixedor...

MINYONA: No, senyor.

ENDEVINADORA: Perquè si se n'assabenten,
si se n'assabenten,
tots et planten en rodó
i et veus a un racó.

MINYONA: A mi m'agraden els homes
i a tots sempre els dic que sí...

ENDEVINADORA: Vet-ho aquí!

MINYONA: I això no és bona manera,
no és bona manera
de poder-los retenir,
que es casin amb mi.

ENDEVINADORA: Quan per primera vegada
un home et mira i no et veu...

MINYONA: Quina creu!

ENDEVINADORA: Caldrà fer-lo tornar enrere,
fer-lo tornar enrere
i jugar-te a cara o creu,
posant-te un bon preu.

MINYONA: Ai, el preu que té una dona!
Qui el diria? Ningú el sap.

ENDEVINADORA: No en té cap!

MINYONA: Perquè el preu que em posaria,
que jo em posaria,
no cap pas dins el meu cap,
perquè no en tinc cap.

TOTES DUES: El preu que tingui una dona
no cap pas dintre cap cap,
dins cap cap;
no el pot pagar cap fortuna,
ni el sol ni la lluna,
perquè és que no en té pas cap,
ni cap dins cap cap.

ENDEVINADORA: Sí, senyors! El preu d'una dona? Ha! Un
collaret? De què? De maragdes? De perles? I ara!
Ni de pedretes d'urani. Ni la bomba atòmica... Per
això hem d'anar sempre amb la rebaixa.

MINYONA: Ai, sí!

ENDEVINADORA: O emancipar-nos. La dona deixa de ser
un objecte de consum i cobra la seva llibertat.

MINYONA: Sí, sí, la llibertat...

ENDEVINADORA: Que no hi creus, tu, en la llibertat de
la dona? I el treball? El treball, sobretot! El treball
emancipa. El treball fa la llibertat. El treball! El
treball!

MINYONA: Sí, però...

ENDEVINADORA: Treballa!

MINYONA: Sí; però...

ENDEVINADORA: Però què?

MINYONA: Que treballa vostè?

ENDEVINADORA: Jo, no. I ara!

MINYONA: Doncs per què he de treballar jo?

ENDEVINADORA: Perquè cal, filla! Que no ho veus?

MINYONA: Doncs no vull treballar!

ENDEVINADORA: Doncs cal que treballis, apa!

MINYONA: Sí, sí, el treball. *(Canta la Cançó de la feina neta):*
Déu, si pot —o si jo hi crec—,
o bé aquest home que ens mana

fa tants d'anys, i no el conec,
ens facin farina blana:
bon treball i algun sossec
pagats a toca treseta.
Feina neta!

No en volem, de feina en va
i a cops de mercès encara,
que si vols que vagi enllà
tu has de fer la bona cara
i un altre la cobrarà.
Prou, senyors, de bossa estreta!
Feina neta!

Ni pàtries ni partits,
ni desvalguts heroïsmes,
proclamats amb quatre crits
i esvaïts amb dos sofismes
del mateix que els ha exigits.
Mida justa a esquerra i dreta.
Feina neta!

No ens convenen les raons
de tanta ardida paraula
que promet olla i capons
i et trobes llavors a taula
proveït d'il·lusions
i ben tancada l'aixeta.
Feina neta!

Massa amor ja hem suportat
sense cap correspondència.
Ara, que ens faci costat,
ja que ho voleu, la decència:
just això i ja ens heu pagat,
consciència condreta.
Feina neta!

I tant m'és que paguis tu
com que pagui el veïnatge,
que els diners són de ningú
i alleugeren el viatge,
i a qui molts en té i en du

no li pesa la maleta.
Feina neta!

Cap o cua, doncs, o bé,
si voleu, Déu o Dimoni,
aprenquin el que convé
al comunal patrimoni:
jo la feina i tu el diner,
i a cantar la consuetat:
feina neta!

*Entra el SENYOR, molt disfressat
de MILIONARI.*

MILIONARI: Que és que demana feina, aquesta senyoreta?

SENYORA (*que s'ha tret el vestit d'ENDEVINADORA*): Oh,
feina, feina... Ja veurà. Ella la demana neta, la feina,
comprèn?

MILIONARI: Neta? Tanmateix... Una noia tan eixerida bé
ho serà, de neta, ella.

MINYONA: Ai, favor que em fa!

SENYORA: I ara! Aquest home no ho entén, això. El que
vol net, és la feina.

MILIONARI: Oh, no s'hi amoïni...! Ja ens entendrem. Eh,
maca? Veuràs. Jo tinc uns negocis, fàbriques, terres,
urbanitzacions...

*Surten, el MILIONARI i la MINYONA,
abraçats.*

SENYORA: Seducció! Això és una vulgar seducció davant
dels meus nassos. En aquest món, els diners ho fan
tot. I jo no en tinc. Però ja diu un novel·lista que per
triomfar no basta ser maca.

Noi (*guaitant*): Qui ho diu?

SENYORA: Un novel·lista, un filòsof.

NOI: Un filòsof-novel·lista? Un revolucionari?
 Un conformista? Un marxista? Un estructuralista?
 Un home al dia, tanmateix, suposo.

SENYORA: Oh, d'això, no en dubti: és un home a la moda.

NOI: La moda és molt important.

SENYORA: La moda de vestir, de pintar-se...

NOI: De llegir, d'escriure...

SENYORA: De somriure, de caminar, de moure's...

NOI: De sentir, de pensar...

SENYORA: De tot. La moda és la reina del món.

NOI: I tan còmode com és anar a la moda.

SENYORA: Sense discutir...

NOI: I saber que no t'equivoques...

SENYORA: I que sempre vas pel bon camí.

NOI: Que bé que aniria tot si tots seguíssim la moda!

SENYORA (*recitat*): Sí, senyor: que les coses, caldria
 sempre dur-les a l'ordre del dia.
 I per tant renovar-se o morir
 és el mot que ens indica el camí.

TOTS DOS (*íd.*): Això cal, i prou bé que ho sabem:
 renovem, renovem, renovem.

SENYORA (*íd.*): Si voleu explicar-vos les coses
 d'aquest món, sense penes ni noses,
 o que us mirin, almenys, amb respecte,
 preneu cura, primer, de l'aspecte:
 que l'aspecte és, total, el que val
 en el camp de la vida social.
 TOTS DOS (*íd.*): L'aparença, si cal que triomfem,
 renovem, renovem, renovem.

*Música. Entren els altres dos actors.
 Cantat.*

ELS QUATRE: La, la, la-la-la, la, la-la,
la, la-la, la, la-la,
la, la, la-la-la, la, la-la,
la, la, la-la-la, la, la.

SENYORA: La moda és una cosa
que el món sencer domina,
i és que no és una sola:
de modes, n'hi ha arreu.

NOIA: Una...

SENYOR: Dues...

SENYORA: Tres...

NOI: Quatre...

SENYORA: La moda de vestir-se,
la moda en la conversa,
la moda d'avorrir-se,
la moda de pensar...
Si tens, tal volta, el cap passat de moda,
el cap i tot t'has de mudar, perquè:
TOTS: la moda és estar de moda,
la moda, la moda,
la moda és sempre la moda,
l'emperadriu del món.
No llegiràs un sol llibre,
encara que molt t'agradi,
si algun estructuralista
el vistriplau no li dona.
No tinguis cap idea
que no estigui al dia,
i si no en tens cap, pregunta:
la moda et respondrà.

NOI: Si és moda estar a l'esquerra,
no estiguis a la dreta;
i si hi ha massa esquerres,
fes molta atenció.

SENYORA: Quina és avui la moda?

NOI: Un crític a la moda
dictà sobre el diari

que no estava de moda
la revolució.

SENYORA: I els homes a la moda, contentíssims,
van fer un alè de satisfacció.

TOTS: Que bé que estem de moda,
de moda, de moda,
sense fer més esforços
som el centre d'aquest món.
Que tots estem de moda
és la sola cosa,
per viure com si dormíssim,
que ens ha de preocupar.

SENYOR: Ah, sí! Quina veritat, la moda! Quina comoditat!
La moda resoldrà el meu problema, n'estic segur.
Perquè... que no està de moda el divorci?

*La SENYORA, la NOIA i el NOI es vesteixen,
respectivament, de JUTGE, de FISCAL i d'ADVOCAT.*

JUTGE: Oh, el divorci!

FISCAL: Ai, el divorci!

ADVOCAT: El divorci! Home, vostè tira massa pel dret!

SENYOR: És que, veuran, jo m'hauria de divorciar.

JUTGE: I per què s'ha de divorciar, si es pot saber?

FISCAL: Ves! Per casar-se amb una altra. Per què ha de ser?

ADVOCAT: Cornut per cornut, això és fer taules!

SENYOR: Vostès dispensin, i que el jove aquí no sigui tan insolent. Vaja! Jo em vull divorciar perquè n'estic tip. Ja no puc més. Les dones... Quina temptació! Ja ho deia sant Agustí, per això, que se'n va fer enfora. I jo vull seguir el seu exemple. Encara que m'hagi de fer frare!

JUTGE: Però vostè és un desgraciat!

FISCAL: I tant! Què té contra les dones? Si no pot passar-se'n!

SENYOR: Això és, justament. (*Canta la Cançó del misogin:*)

No em parreu de dones, no,
que no tenen cosa bona!
Ja en tenia, de raó,
el pare predicador,
quan ho deia dalt la trona,
que semblava Déu mateix.
I jo que he anat, tanmateix,
a casar-me amb una dona!

Fan llurs comptes, si els convé
—tot els sigui enhorabona!—,
però fan els teus també,
dient que els has de mester
per ben viure, tal com sona!,
i ajudar-te a portar el feix.
I jo que he anat, tanmateix,
a casar-me amb una dona!

No hi moguis discussió,
que amb elles res no consona,
i si et veuen la raó,
ai de tu, que et diran no,
tant si llampa com si trona,
tot de plors en gran escriu.
I jo que he anat, tanmateix,
a casar-me amb una dona!

Elles saben el que saps
i un poc més, això els entona:
embullar-te els maldecaps,
quan tu n'ets a lligar caps
per trobar la via bona
sense perdre carn ni greix.
I jo he anat, tanmateix,
a casar-me amb una dona!

Són la capsa del bon seny,
i el seu posat de madona
comandadora els empeny
a l'obsequi d'algun reny,

que el reny la feresa abona
quan el seny no és carn ni peix.
I jo que he anat, tanmateix,
a casar-me amb una dona!

JUTGE: Aquest home no fa més que lamentar-se. No
m'agraden els homes que es lamenten. No té raó!
Deneguem el divorci!

FISCAL: Això! Que s'entretengui d'una altra manera.

ADVOCAT: Que treballi!

SENYOR: El treball no em distreu. Només em cansa.

JUTGE: Doncs que es dediqui als negocis, com les
persones respectables.

FISCAL: Això! Això! Els negocis! (*Es desvesteix de FISCAL i
queda com a NOIA.*) A mi m'agraden molt, els homes
de negocis... (*Canta:*)

Els senyors d'aquesta terra,
tin, tan, generosa,
són de molt bon manament,
tin, tan, generosament,
són de molt bon manament,
tin, tan, generosament.

Són d'un seny que fa la mida
justa d'un compte corrent.

I el qui té més gros el compte
sol ésser el més competent.

Els senyors d'aquesta terra
miren molt pels temps presents.

De tant en tant patrocinen
mecenatges escaients.

Que premien pares i avis
i alliçonen el jovent.

Ben sovint el mecenatge
es fa negoci retent.

I tothom es fa lloances
d'homes tan intel·ligents.

Que esmercen diners i exemple
tan patriòticament.

Els senyors d'aquesta terra
són senyors de testament.

Han deixat nom i fortuna
i els hereus n'estan contents.

Per la vida que menaren
tindran nom a bastament.

I la ciutat, agraïda,
els alçarà un monument.

Jo també els en alçaria
si em fessin algun present.

SENYORA: Ai, sí! A mi m'agraden, els homes rics.

SENYOR: Jo ho soc molt, de ric.

NOI: Molt: hipoteques, crèdits bancaris, préstecs,
accions...

SENYORA: Realment, una fortuna.

NOIA: Doncs jo no la veig p'en lloc, la fortuna. A mi, fa un
any que em té promès un braçalet.

SENYORA: Fa un any i no te l'ha dat encara?

NOIA: Me l'ha promès.

SENYOR: És igual, no? El garanteixo. Avui tot són
garanties. Jo no n'he vist mai cap, de diner.

SENYORA: Oh! Però qui parla de diners? Nosaltres som tan
importants...

*Canten el Pasdoble de les very important
persons.*

TOTS: Som la gent in, molt in, molt in, in, in, indispensable.
 Tenim din din, din din, diner força rendable.
 Donem el to a la societat.
 Qui no ens segueix, no viu de veritat.

Nosaltres som els importants del dia:
 som els esquers de la tafaneria.
 Sortim de nits, tenim el nostre bar,
 on bevem sempre whisky del més car.
 Som les portades
 de les revistes il·lustrades.
 Tenim lectors per vendre i per donar,
 més que no en té ni el propi senyor Pla.

Som la gent in, molt in, etc.

Encapçalem disbauxes i col·lectes
 per a beneficències selectes.
 I quan estem ben tips de fer el senyor,
 mengem calçots i bevem amb porró.
 Perquè som bàmbols,
 però sortim de tots els tràngols.
 I si figura que som aristòcrates,
 prou bé sabem que és moda ser demòcrates.

Som la gent in, molt in, etc.

Parlem obrint un pam i mig de boca.
 No mengem pa i ens atipem de coca,
 perquè menjar, allò que es diu menjar,
 només serveix i és bo per engreixar.
 Si ens aclapara
 l'avorriment adesiara,
 de tant en tant solem organitzar
 un suïcidi espectacular.

Som la gent in, molt in, etc.

SENYORA: Ai, sí, però els diners, tanmateix... Em penso
 que, en aquest capítol, les influències no compten.
 (Al SENYOR:) Està segur, vostè, de tenir-ne?

SENYOR: Suposo...

NOI: És molt suposar. Reclamen molts pagaments, em
 penso. I els bancs han tancat els crèdits.

SENYOR: És la crisi!

SENYORA: La crisi! Quin horror!

NOIA: La crisi?

NOI: Sí, la crisi: et quedaràs sense braçalet, maca.

SENYOR: La crisi, quina calamitat! Ai, un temps...! Altre temps no hi anaven, així, les coses. Altre temps... Veuran. Això passava en un país antic, respectuós, obedient, com cal.

*El SENYOR i el NOI s'han guarnit a l'antiga,
l'un de SENYOR; l'altre de CAMINER. Reciten el Pi,
de Pere d'Alcàntara Penya:*

SENYOR: Digau-me, caminer: què és aquest pi que han deixat caure al mig del bon camí? Donau part an el batlle. Els llenyaters podrien haver fet de que caigués dins la veïnada terra.

CAMINER: És que el pi és del marquès de la Mamerra...

SENYOR: Ah!... Si el pi és del marquès de la Mamerra... I maldament que sia de sant Pere! Per què no el lleven prest? Per què aquí espera el senyor que se sec? Feis que el s'enduga un carro, que aquí estorba de que pugui passar-ne cap persona.

CAMINER: És que el vol per fer bigues de tafona.

SENYOR: Ah!... Si el vol per fer bigues de tafona... Si almanco li tallàs totes les rames i li escapçàs un poc aquestes cames, el perjuí que causàs fora més poc, puix sempre quedaria un poc de lloc pel pas de carro, encara.

CAMINER: És que diuen que és mal tallar-les ara.

SENYOR: Ah!... Si diuen que és mal tallar-les ara... Però primer és el públic que ningú,

i ara pateix tothom per amor d'u,
i no és just que el pecat del llenyater,
d'aquí que arrib la lluna de gener,
el pag qui res no n'és.

CAMINER: És que així li convé al senyor marquès.

SENYOR: Ah!... Si així li convé al senyor marquès,
fe't comptes, caminer, que no he dit res.

*Surten. Entra la SENYORA, com a DONA del poble.
Diu al públic:*

DONA: Han vist quin exemple més maco? Així s'entenen
els homes. No ho he dit jo sempre, que els temps
passats eren millors que els presents? Que no ho
pensen, vostès, també? Que què penso jo? Ah, si jo
pogués dir el que penso... (*Canta:*)

Si pogués dir el que jo penso,
la paraula que diria
salvaria moltes vides
que ara vivim amb tanta por.

Però ningú vol sentir-me:
preferim viure a les fosques,
que un terror de molts de segles
ens ha fet l'ànima d'esclaus.

«Obeeix, que jo comando!»
No sentim altra paraula,
dia i nit, d'un vent a l'altre,
i ja hi estem tots avesats.

Quan serà que puguem viure
sense lleis i sense forques,
que no calgui que ens donin cap orde,
en un món que sigui de tots?

Un món sense rics ni pobres,
un món ample i sense tanques,
que no hi tingui mai cabuda
la maleïda propietat.

Alta llum, que n'ets d'enfora,
llibertat martiritzada
pels botxins que esmolen dalles
i que es reparteixen el món!

Per un món de bona terra,
que el defensi una abraçada,
per un món que sols governi
la generosa veritat,

per un món de tots els homes,
sense meu ni teu ni d'altri,
per un món obert i sense traves,
per aquest món volem lluitar!

*Entra el SENYOR, vestit estrofolàriament,
i amb ell els altres actors, vestits de platallons i plomes,
alegres, folls.*

SENYOR (*al públic*): Però a vostès els agraden més els
finals feliços. Eh que sí? Doncs a nosaltres també.
Som-hi!

TOTS (*cantant*): En un manicomi vivim tothom,
però no és cosa que ens atabali molt,
que hi entrem i que en sortim molt feliços,
com si fos un paradís sense grisos.
Sí, vivim en un manicomi, molt contents,
en un manicomi de luxe, tots:
un manicomi d'estiu,
que s'hi plora i que s'hi riu,
per passar el temps entretinguts.

NOIA: I per entretenir-se, res com l'alegria d'uns bojos
que estiuegen!

TOTS (*cantant*): Folls de temporada, sabem així
que anem a salts per la vida i no tenim
cap responsabilitat perillosa
ni cap pena ni goig que ho siguin massa.
Sí, passem per aquesta vida satisfets
que ningú pugui fer-nos massa retrets:

una estona, amablement,
de bon entreteniment.
No demaneu més, que ja és prou!

Apoteosi de revista nord-americana.
FINAL

Una Roma per Cèsar

(1969)

Fitxa de lectura

Autor

JAUME VIDAL ALCOVER (1923-1991)

Títol

Una Roma per Cèsar (1969)

Edició

Una Roma per Cèsar (Representació dramàtica en sis actes). Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1975 (Biblioteca Les Illes d'or, 115).

Personatges

Calí, un noi; Treboni, un home de mitja edat, lliure, client de diversos amos; Domici, un home de mitja edat, treballador a casa seva; Halisca, muller de Domici; Albí, un home de mitja edat, lliure; Arúsia, una noia, veïna de Domici i d'Halisca; Diàbol, un noi sense ofici ni benefici, lliure; Lèntul, un home de mitja edat en començar l'obra, lliure; Lisídam, un amic seu, una mica més jove, lliure; Baucis, muller de Lèntul; Elèusia, muller d'Albí; Memli, soldat, veterà de Lúcul i de Pompeu; Milena, jove prostituta; Sempèrnia, cortesana, amiga i col·laboradora de Catilina; Lampadió, un home de mitja edat, lliure; Tici, paràsit, jove; Leònidas, llibert; Líban, esclau; Virgili, jove rústec; Lèsbia, jove prostituta; Filènia, prostituta de mitja edat; Un celta; Un mercader, Dèlia, esclava; Sext, esclau de Calpúrnia; Alexis, esclau de Càssius, jove; Una mercadera; Una compradora; Rètul, jove; Dècim, jove; Líbic, jove; Diotima, esclava de Cèsar, jove; mercaders, joves, homes, dones, gent de Roma.

Estrena

Estrenada el 6 d'octubre de 1969, al Teatre Romea, de Barcelona, dins el XII Cicle de Teatre Llatí, pel Teatre Experimental Català, amb direcció de Josep Anton Codina. Música: Josep Cercós. Escenografia: Jordi Galí. Interpretació: Frederic Roda Fàbregas (Calí), Jordi Viñas (Treboni), Àlex Aixelà (Domici i Leònidas), Mercè Guíamet (Halisca), Manuel Bartomeus (Albí i Un Celta), Ernest Serrahima (Lèntul), Carme Sansa (Arúsia i Filènia), Josep Vallverdú, Montserrat Garcia Sagués (Diotima),

Ramon Lluch (Sext), Josep Torrents (Diàbol), Carme Cera (Elèusia i Una Compradora), Isabel Torres (Baucis), Modest Sala (Lisídam), Josep Ballester (Tici i Líbic), Maria Eulàlia Arquer (Milena), Elisenda Ribas (Semprònia i Una Mercadera), Manuel Sola (Lampadió), Jaume Fina (Líban), Joan Nicolàs (Virgili), Victòria Villan (Lèsbia), Joan Matas (Un Mercader), Mercè Garriga (Dèlia), Francesc Romeu (Alexis), Francesc Alborg (Rètul) i Víctor Petit (Memli i Dècim).

Tot i que en les relacions d'intèrprets que hem pogut consultar no s'esmenten, ni tan sols en l'edició del text en forma de llibre, a les dues funcions del Teatre Romea (6 i 9 d'octubre), cada un dels sis actes anava precedit per una intervenció d'un grup de mims, dirigits per Albert Boadella, que venien a fer un avançament del que es mostraria a continuació.

Prèviament a l'estrena, el 17 de setembre, alguns fragments de l'obra havien estat llegits al Reial Cercle Artístic de Barcelona, amb un col·loqui en presència de l'autor, que va fer un breu parlament, i el director, i el 27 de setembre se n'havia fet una preestrena al Centre Parroquial d'Horta.

Gènere

Drama històric.

Temàtica-sinopsi

L'obra ressegueix la trajectòria política de Juli Cèsar, des del moment que comença a destacar, cap al 68 aC, fins al moment de la seva mort, el 44 aC, però no ho fa a partir del protagonisme del líder polític i militar, com se sol fer en altres obres del mateix tema, sinó a partir dels testimonis, opinions, discussions i pronòstics d'un seguit de personatges, més o menys representatius del poble.

Espais

Els sis actes en què es divideix l'acció dramàtica transcorren en algun lloc dels carrers de Roma. A l'acte I es detalla que hi ha un portal d'una casa. A l'acte II es precisa que es tracta d'un barri pobre i que hi ha unes dones que entren i surten d'una casa. A l'acte III, l'escena és a la porta d'un bordell. A l'acte VI, l'acció transcorre en una plaça romana un dia de mercat. Als altres actes no es concreta res.

Una Roma per Cèsar

A manera de pròleg: consideracions a l'entorn d'una representació teatral i la seva estrena

L'estrena d'*Una Roma per Cèsar* va esser tan tumultuosa, que Josep Maria Llompart, amb un to tot adient d'irònica hipèrbole, va poder citar, com a precedents, la d'*Hernani* i la d'*El sí de las niñas*. Realment, no n'hi havia per tant. Una certa crítica, a la meua Mallorca nàdva, va considerar el tumult com una lluita socioeconòmica o politicosocial, perquè va resoldre —amb una visió clara i simplista de les coses, a la manera de dona Obdúlia Montcada— que els qui aplaudien ocupaven el pati de butaques i els protestataris eren a galliner, suposant així que aquesta vella distribució dels nostres espectadors feia prova incontrovertible d'un classisme elemental. No coneixia jo, aleshores, aquells irritats protestataris. A canvi, puc dir que els qui m'obsequiaren amb una crítica adversa eren els que jo tenia, i tenc encara, per amics meus. Això, pel que fa al meu cas —no sé si som una excepció o constitueix la regla—, ha arribat a esser habitual: despert les ires i atrec els blasmes de la gent amiga, mentre que els desconeguts i, fins i tot, els qui, lògicament, hauria de considerar enemics meus, em respecten i, sovint, em tracten amb elogis. Provisionalment, he resolt la meua perplexitat acudint a la dita aquella, segons la qual qui et vol bé et farà plorar.

La meua obra no deu respondre, o no responia, als dictats de la moda teatral del moment. Les exigències, en aquest sentit, són dràstiques en el camp d'altres gèneres literaris o paraliteraris: poesia, novel·la, assaig, periodisme, ponències de congressos, intervencions en assemblees públiques o converses familiars. És el preu que pagam per conuiu, ja, amb una generació que no ha conegut mai els drets de la llibertat. Sembla, doncs, que, en el teatre, la imposició de la moda, o l'obediència a la consigna, hauria d'actuar amb més força. En primer lloc, perquè els espectacles teatrals són objecte d'una crítica més assídua que una novel·la o que un recull de poemes. En segon lloc, perquè en el teatre la relació entre l'autor i l'espectador es dona d'una manera immediata i sense temps de reflexió per part del públic. Però per això mateix, tal volta, es fa palesa, més que sobre cap altra expressió de l'esperit humà, la dissociació entre la crítica i la resta del món, és a dir, el públic espectador. Això, si, per una banda, salva el teatre de molta injustícia estúpida, tanmateix, culturalment i civilment, és un mal símptoma i de molta gravetat.

Per acabar de donar-me la raó, o això va semblar, aquesta imposició, pretesa per la nostra crítica habitual, més encara que del que «es porta», del que «cal portar», va quedar desmentida, poc temps després, per un avalot consemblant al que va desencadenar la meua obra: el promogut en el I Festival del Teatre Internacional, quan s'hi donà a conèixer *Defensa índia de rei* de Jaume Melendres, per la companyia del Teatre Nacional de Barcelona —altrament anomenada «Àngel Guimerà» —, sota la direcció de Ricard Salvat. Salvat i Melendres són, diguem-ne, o eren encara fa quatre o cinc anys, treballadors plenament acceptats per la crítica al servei de la mica de mandarinisme que malda per dirigir —i que hi reïx sovint, amb èxit sorprenent, però malament quasi sempre i equivocada— la cultura del nostre país. Tanmateix, el públic va manifestar la seva disconformitat. ¿Amb què? ¿Amb l'obra? ¿Amb el director que la va posar en escena? ¿Tal volta amb el Festival? (Això no ho hauríem de creure, ja que, com en el cas del nostre cicle de Teatre Llatí, va aplaudir les obres estrangeres, algunes ben minses, que es presentaren.) ¿Potser, si és que acudim a les grans actituds, cal pensar que protestaven contra la cultura catalana? ¿Era, doncs, una protesta política? ¿Ho era per anticatalanisme, però, o per altres raons? Vendria, en aquest cas, de les postures dretanes, ja que l'obra de J. Melendres encaixava ben bé dins els motllos de l'esquerranisme, tal com és entès, possible i vigent, en els nostres encontorns. ¿O era simplement l'acció d'uns purs rebentaires, com tants se'n donen en la gresca teatral? El fet és que dues obres ben diferents, la meua —tan suspecta, políticament; tan aliena a modes i consignes— i *Defensa índia de rei* —premiada amb un Josep Maria de Sagarra, atacada per la censura oficial i acceptada pels elements esquerranosos de l'hora— varen conèixer una fortuna idèntica: una protesta originada quasi immediatament d'haver-se alçat la cortina.¹⁵

15 Sobre el moment just i precís en què va començar la protesta —diguem-li protesta— hi ha diverses opinions. Els que sostenen la justícia de l'avalot asseguren que es va originar avançada ja l'obra, quan la fatiga per part del públic, segons ells, es feia ja insostenible. Altres espectadors, i no, justament o necessàriament, partidaris de la representació, sinó gent, més tost, de provada objectivitat, afirmen que el tumult va coincidir amb les primeres paraules pronunciades en escena. En el cas de la meua obra, ni les paraules varen caldre, perquè cada acte o quadro anava precedit d'una pantomima, que glossava en silenci l'acció corresponent, a càrrec d'un grup de mims dirigits per Albert Boadella, el molt solvent i triomfant conjuntador d'Els joglars.

Totes aquestes interrogacions que ara em formul a propòsit de l'obra de J. Melendres són idèntiques a les que Josep A. Codina i jo ens formulàvem a propòsit d'*Una Roma per Cèsar*. No cal dir que no els hem trobat encara una resposta satisfactòria. Tampoc no ens hi vàrem capficar massa, val a dir, ni va promoure, el daltabaix, cap tensió entre els qui havíem participat en l'aventura. Les coses han canviat una mica, de llavors ençà, no sé si per bé, que això, ja ho dirà el temps a venir; no, però, per millorar per ara. El balanç sembla més tost desfavorable. S'han diluït —no ho sabria dir d'altra manera— diferents grups de teatre i, fins i tot, dues escoles: l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, que un dia havia aplegat tota la possible força teatral, en actors, autors, directors, decoradors i tots quants puguin intervenir en el quefer dramàtic, de Catalunya,¹⁶ i els Estudis Nous, creats per Josep Montanyès, que no va passar d'esser un intent d'un parell d'anys de durada. ¿Va pesar l'actitud d'aquell, diríem, públic professional de les nostres estrenes —fet no sabem ben bé de qui ni de què: potser d'actors frustrats i ressentits, professionals o de l'anomenat teatre independent; dels extremistes d'esquerra, que només pensen al dictat, i dels coneguts dretans, qui ni tan sols pensen, perquè ja tot s'ho tenen fet i cuinat de fa segles i saben, ben apresca, la lliçó que explica que «tot això del teatre, com qualsevol altra manifestació cultural, és sempre, en principi i per principis, cosa dolenta»; fet, potser, de purs frívols, de rebentaires perquè sí, de petits grimpadoretcs, d'avantguardistes i xenòfils a ultrança, temerosos sempre de perdre el tren de l'avenç i que no troben mai res de bo a ca seva—, va pesar, dic, l'acció d'aquell públic que, fa cinc o sis anys xiulava sistemàticament les estrenes de teatre català, a l'hora i fins al punt de determinar l'esmortuïment de la nostra escena?

Cal pensar, així mateix, que durant aquests anys hem assistit a èxits d'una incontestable ressonància. I, en primer lloc, per la seva durada, per la unanimitat amb què ha estat reconegut i pel

¹⁶ La petita —i, tanmateix, densa— història de l'E. A. D. A. G. està per fer, i cal que es faci, tot i que la seva vida i mort són encara properes. Però, a un moment determinat, va suposar una espècie de concentració de totes les forces que podien fer del teatre català un teatre d'empenta, puixant, eficaç, autèntic, actual, responent a les exigències del nostre temps i del nostre país, de l'*hic et nunc*, tot i essent, alhora, eco dels corrents més representatius i més interessants del teatre internacional. Una reflexió sobre les causes i intencions que la varen crear i els errors que l'ensorraren podia esser una bona invitació a un examen de consciència —ben personal, en alguns casos; col·lectiu, en altres; de cara a la col·lectivitat, sempre— que potser ens fa molta falta.

seu bon rendiment comercial, el d'*El retaule del flautista* de Jordi Teixidor. Però començant, també, per la bona via que han fet els dos espectacles que, sobre textos meus o arranjats per mi, va muntar Josep Montanyès amb el Grup d'Estudis Teatral d'Horta i l'excel·lent acollida que, a la Cova del Drac —i arreu on després s'han presentat—, varen obtenir els espectacles de cabaret que, escrits, ara l'un per Maria Aurèlia Capmany, ara l'altre per mi, ara uns altres encara per tots dos plegats, va escenificar sempre Josep A. Codina. Més estrenes, del tot viables, han estat *L'ombra de l'escorpí* de Maria Aurèlia Capmany, diferents peces d'Alexandre Ballester —i cal recordar, especialment, *Dins un gruix de vellut*, primer en una reeixida escenificació d'un grup de teatre universitari que dirigia o coordinava Frederic Roda i Fàbregues, llavors en el terreny comercial, des de l'escenari del Capsa, amb un muntatge de Sergi Schaff—, *Estat d'emergència* de Xavier Romeu, amb muntatge de Feliu Formosa, i altres coses d'altres autors —no és lloc, aquí, de fer un inventari d'aquest tipus —: Ramon Gomis, Josep M. Benet i Jornet, Jordi Bordas... Rodolf Sirera fa un esforç considerable per salvar, restaurar i, simplement, possibilitar el nostre teatre a València. A les Illes, desfeta la companyia titulada Artis, que encapçalaven els germans Cristina i Joan Valls, hi ha mostres d'uns esforços consemblants als de València —una escola d'art dramàtic patrocinada per l'Obra Cultural Balear, uns intents per part de grups diversos—, que no han donat encara, però, el resultat que esperam. Si alguns premis de teatre han desaparegut, se n'han creat d'altres: els uns, sembla que tendran continuïtat; uns altres, com que només hagin tengut empena per una o dues convocatòries. I, a l'hora d'escriure aquestes línies, el Grup de l'Orfeó de Sants representa, amb èxit, *La setmana tràgica*, un muntatge sobre textos històrics coordinats per Guillem-Jordi Graells, dirigit per Lluís Pasqual, que ja havia posat en escena, al teatre Bartrina de Reus, un espectacle d'intencions similars titulat *Reus, París i Londres*. I no comptam els excel·lents espectacles d'Els Joglars, que, ara mateix, ens acaben d'oferir un Joan Sala, àlies Serrallonga, d'una altíssima qualitat dramàtica i d'agudes i molt profundes intencions.¹⁷

17 Un cert dissabte del passat mes de març es representaven, a Barcelona, tres espectacles diferents: els esmentats *La Setmana Tràgica* i *Joan Sala, àlies Serrallonga* i, encara, un altre, fet de diversos números de cabaret de les peces de Maria Aurèlia i meves, que Josep A. Codina havia organitzat i escenificat sota el nom de *Varietat de varietats*. Els dos espectacles primers feia dies que es donaven a paper esgotat a cada representació. Molta de gent, també, que volia veure *Varietat de varietats*, no

Vull dir que, amb tot i amb això, el teatre català, sense ajut, amb una crítica notablement beneïta, i a cada punt començant, a cada punt jugant-se el tot per tot, fa la seva via. Això ens podria dur fàcilment a reflexionar si és possible donar la culpa del daltabaix sofert per *Una Roma per Cèsar* a l'obra. Si fos així, la cosa em semblaria injusta, perquè si ho trobàs de justícia ja és de raó que no autoritzaria, sense una revisió acurada, la seva publicació. La vaig concebre molt elementalment: just a través de les possibles reaccions del poble romà —desenganyat dels abusos dels senadors i, per tant, del tradicional sistema democràtic i aterrit per les lluites dels dictadors, és a dir, per la guerra civil— davant el fenomen Cèsar. El problema es planteja sobre la base d'un dilema molt simple: poder personal o democràcia, dictadura —és a dir, monarquia absoluta— o república parlamentària. És l'atractiu personal de Cèsar —la seva ardidesa, la seva ruptura amb moltes conveniències tradicionals, el seu agnosticisme, la seva moral d'èxit el que li fa partidaris entre el jovent, siguin aquests joves entusiastes i ingenus com Calí, siguin calculadors i pillastres com Diàbol, creguin, com el jove i rústec Virgili, en Cèsar com a fautor de la grandesa romana o tenguin la mentalitat servil d'un Dècim i pensin que més val confiar-se a l'ombra d'un sol arbre que a la de tot un bosc. La gent més gran és, diríem, ciceroniana: creu encara en la República i li ve costa amunt canviar un ordre conegut per un de nou. No deixen les carreres velles per les novelles. I Lèntul, parlant de Baucis, la seva muller, la presenta tan aferrada al vell ordre, que la creu capaç, tot i essent una dona creient i virtuosa, de blasmar els mateixos sacerdots si aquests aconsellen una revolta que li desfaci el seu «ordre petit, arran de terra, ben d'anar per casa». No sap ben bé què vol, aquest poble romà que viu els darrers anys de la República. L'han enganyat amb promeses i solucions que no s'atenyen mai. Entre tots ells, he volgut donar una certa lucidesa a un home: Lèntul, positivista i, alhora, espiritual, l'epicuri que ha llegit el poema de Lucreci i sap els mals a què pot conduir un fanatisme, de l'ordre que sigui. Ell és qui formula la translació del problema: no es tracta de Cèsar ni de Pompeu, ni d'un dictador ni del Senat; es tracta de Roma, de les llibertats romanes, civils i personals... Caldria, potser, examinar, un per un, tots els

va poder entrar. Maria Lluïsa Borràs, que hi era, ingènuament, va comentar: «Ara ho posareu en comercial, suposo». Li vàrem haver de dir que no. I ella: «No ho entenc». No entenia què passava amb el teatre català. I és que, certament, és mal d'entendre.

personatges. Però tal i com, tot breument, es defineixen al llarg de l'obra, ja fan prou, crec, per la comprensió de l'exemple.

He encaixat l'acció entre la primera actuació pública de Cèsar que ens recorden, unànimes, els historiadors, tocada ja d'insolència i de revolta, i la seva mort, als famosos Idus de març de l'any 44, i l'he fixada en sis moments que em semblen especialment significatius, per l'impacte que pogueren causar sobre el poble, d'aquesta vida íntegrament posada —amb tantes reserves com calgui o vulguem fer— al servei de Roma: la seva oració fúnebre en honor de la seva tia Iulia Maior i la reposició de les efígies de Màrius al Capitoli, les acusacions que ha de suportar per causa del fallit complot antisenatorial de Licini Crassus, la seva possible traïció en la conjura de Catilina, la guerra civil, el seu triomf sobre Pompeu i la seva mort. No cal dir que la tria podria haver estat una altra i, tal volta, no sabria adduir arguments prou vàlids per justificar la meua. Són aquestes, però, qüestions de poca importància. El que realment val és el consell de reflexió sobre aquelles antigues fetes que aquest meu assaig dramàtic suposa. Ho crec tant, que el món romà pot projectar una certa claror sobre els nostres temps d'ara, que, enllestida l'estrena d'*Una Roma per Cèsar*, vaig brindar a Josep Anton Codina la possibilitat d'una altra obra sobre aquells mateixos temps, a l'entorn, aquesta vegada, de Ciceró, una altra insigne figura de l'època. El nostre director d'escena ho va acceptar, i l'estic escrivint. Du per títol un ablatiu absolut exemplar: *Cicerone consule*.

Tarragona, 1 d'abril del 1975,
J. V. A.

Una reflexió sobre G. Juli Cèsar (nota pels programes de mà)¹⁸

Supòs que avui la bibliografia sobre G. Juli Cèsar deu ocupar, tota aplegada, un bon gruix de paper. Jo no l'he llegida tota: conec tot just les llistes de l'Herescu i de *L'année philologique*: material escolar. He sabut de Cèsar, com, si fa no fa, tots n'hem pogut saber, a través dels nostres estudis —no gaire acurats, val a dir. Però molt d'hora vaig comprendre —o potser vaig endevinar— que era un home important, d'aquells que en naixen un cada molts d'anys i marquen tot un món. Salvador Espriu em recordava, no fa gaire, que el nom de Cèsar designava encara l'autoritat del Xa de Pèrsia, com havia designat la del Tsar rus i la del Kàiser. Inevitablement, havia de patir el blasme de la posteritat, i no dic el dels seus coetanis, perquè aquests el mataren. Tanmateix, la seva causa va esser la guanyadora. ¿O potser no? Historiadors i mestres ens solen presentar Octavi com a continuador de l'obra de Cèsar. Jo vull creure, però, que Cèsar no hauria aprovat sense reserves les tendències absolutistes del seu hereu i que hauria canalitzat una mica millor l'expansió conqueridora: coses, totes dues, que preparen i faciliten la ruïna de Roma i la disgregació de l'Imperi.

Però la meva intenció no és donar una lliçó d'història. El meu treball no és el d'un erudit, sinó, en tot cas, el d'un humanista. D'altra banda, l'arbitrarietat de l'obra de teatre deu excusar l'escassa informació. Tanmateix, si voleu autoritat, com deia sant Vicenç Ferrer, puc citar, en descàrrec meu, els noms il·lustres de Mommsen, Carcopino, Léon Homo, Miquel Dolç... I, evidentment, caldria també esmentar Ciceró, Sal·lusti, Suetoni, el mateix Cèsar; però aquestes fonts van per suposades. L'objecte d'aquests diàlegs és només exposar unes quantes idees que resumeixin la meva visió d'aquell moment tèrbol i gloriós de la vida romana. M'he pres, doncs —salvant aquelles autoritats fidedignes— la llibertat d'introduir alguns anacronismes que l'espectador erudit advertirà sense dificultat. Admir la civilització i la cultura que anomenam clàssiques i sé que el centre de totes les coses és l'home, a desgrat dels déus i dels éssers que poblen —segons insinuen moralistes i científics, des de la seva admirable, molt

¹⁸ Als que s'imprimiren per les representacions del Romea, se n'hi va incloure un extracte, d'aquesta nota. La nota íntegra va publicar-se a l'edició de 1975.

suspecta, humilitat— altres universos. Cèsar era un home i havia llegit P. Terenci Àfer, el qual, com tots sabem, assegura, per boca d'un personatge de les seves comèdies, que res humà no li és extern. Cèsar creia poc en els averanys, fossin bons o fossin dolents, i desconfiava dels augurs; i una vegada que es va veure en la necessitat de talar un bosc sagrat per fer-se amb material de defensa bèl·lica, ell, el primer, va brandar la destrat per treure als seus homes el terror que els feia la possible venjança de la divinitat.

És a través d'aquests homes esporuguits, servils, molt escèptics, que he volgut meditar una estona sobre Juli Cèsar, un agnòstic que assegurava, tanmateix, que era descendent de Venus. Bertolt Brecht també menava les seves observacions d'una manera consemblant. Però Brecht només va llucar el dictador: potser l'encertava socialment, però, filosòficament, era injust. Perquè la seva visió era parcial i, a més, perquè procedia d'una tesi predefinida: en la relació entre amo i criat, Brecht es posa sempre de la banda del criat, i Cèsar era, evidentment, un amo. En conec una altra, de novel·la recent sobre Cèsar. És de Thorton Wilder, i l'autor intenta penetrar la intimitat de Cèsar, procurant-li un confident epistolar que viu, amagat, a la llunyana Capri. Aquest Cèsar de Wilder és humà, massa humà, tant, que el lector no se'n pot refiar més que acceptant-lo com a personatge d'una novel·la anglesa. Els tràgics —Shakespeare o Voltaire— el respectaren més que no aquests novel·listes. (Val a dir que la nostra època, lliurada al lamentable resultat de tota enveja que és la dèria desmitificadora, no és gaire propícia al respecte.) Jo també el respect tant, que només en parl: no gos fer-lo parlar a ell. Cèsar, en aquesta obra meua, no surt a escena. Com no hi surten Pompeu, ni Ciceró, ni Catilina, ni Brutus, ni Càssius.

No coneixerem mai del tot els homes ni menys encara els homes que han viscut fa dos mil anys. No els coneixerem, tampoc, més bé pel que ells ens contenen de si mateixos que pel que ens en diuen els altres. Cèsar va parlar prou, i els cronistes de l'època ens han transmès les seves paraules. Ell mateix, per afegitó, ens ha deixat la relació de dues comeses importants on va actuar de protagonista: la conquesta de les Gàl·lies i la guerra contra Pompeu i el partit aristocràtic. Perquè Cèsar era demòcrata. És a dir, pertanyia al partit democràtic, que potser no és ben bé igual. Sabia que, amb el poble, cal comptar-hi sempre, i que, per haver-se desentès del poble, el Senat havia hagut de recórrer a la dictadura d'un sol home —fos Màrius, fos Sul·la— i,

finalment, s'havia hagut d'envilir —així ho diria el pensament polític tradicional de Roma—, reclamant una monarquia i l'absolutisme del poder personal. Cèsar podia pensar, tal volta, que la sola manera de no sucumbir a una revolució és posar-se al seu cap, com ha dit Llorenç Villalonga, al·ludint als temps actuals i recordant, potser, velles idees mauristes. Però el poble de Roma no estava preparat encara per portar una revolució fins a l'extrem. Catilina vençut, ningú no creia en la participació de Cèsar a la revolta i triomfaven els que anomenaríem avui reaccionaris. Els assassins de Cèsar, anys després, pretendrien restaurar l'autoritat senatorial i les virtuts republicanes, si no és que volguessin, com insinuen més d'una mala llengua sàvia, ocupar ells el lloc del dictador.

El poble romà veia aquestes bregues de lluny, però en patia les conseqüències. El protagonista de la Història —va dir Voltaire i han recordat Brecht i la moderna historiografia— no són els individus, ni que siguin Cèsar, sinó els pobles. Roma no era Cèsar, ni tan sols Ciceró, ni Virgili, ni Horaci. Roma era el poble romà. A través d'aquest poble he volgut veure Cèsar i la seva obra. És un risc menor: conec millor el poble romà que Cèsar, perquè el poble, arreu, és el mateix, ho ha estat sempre i sembla entestat a seguir-ho essent: la víctima de les ambicions personals i de les baralles dels senyors, congreny ell, al seu torn, de l'ambició i de la baralla, de tot vici i de tota virtut, vertader detentador de la condició humana viva i en exercici, mudable com el vent, cega com un toro embogit. No ens podem sorprendre de veure, en aquesta mica d'entreteniment, coses que semblen d'avui. Un pensador il·lustre va dir, fa poc menys d'un segle, que, en matèria moral i social, érem encara al neolític —i les coses no han millorat gaire d'un segle ençà. De manera que el poble romà ens donarà la mesura de Cèsar, la dimensió de la seva obra i de les seves intencions, fins on em sigui possible a mi, l'autor de l'exemple, no equivocar-me amb un bagatge cultural més tost migrat i amb una visió a dos mil anys de distància.

Barcelona, juliol del 1969,
J. V. A.

DRAMATIS PERSONAE

CALÍ, un noi
 TREBONI, un home de mitja edat, lliure, client de diversos amos
 DOMICI, un home de mitja edat, treballador a casa seva
 HALISCA, muller de Domici
 ALBÍ, un home de mitja edat, lliure
 ARÚSIA, una noia, veïna de Domici i d'Halisca
 DIÀBOL, un noi sense ofici ni benefici, lliure
 LÈNTUL, un home de mitja edat en començar l'obra, lliure
 LISÍDAM, un amic seu, una mica més jove, lliure
 BAUCIS, muller de Lèntul
 ELÈUSIA, muller d'Albí
 MEMLI, soldat, veterà de Lúcul i de Pompeu
 MILENA, jove prostituta
 SEMPRÒNIA, cortesana, amiga i col·laboradora de Catilina
 LAMPADIÓ, un home de mitja edat, lliure
 TICI, paràsit, jove
 LEÒNIDAS, llibert
 LÍBAN, esclau
 VIRGILI, jove rústec
 LÈSBIA, jove prostituta
 FILÈNIA, prostituta de mitja edat
 UN CELTA
 UN MERCADER
 DÈLIA, esclava
 SEXT, esclau de Calpúrnia
 ALEXIS, esclau de Càssius, jove
 UNA MERCADERA
 UNA COMPRADORA
 RÈTUL, jove
 DÈCIM, jove
 LÍBIC, jove
 DIOTIMA, esclava de Cèsar, jove
 MERCADERS, JOVES, SOLDATS, HOMES, DONES, GENT DE ROMA

 L'acció, als carrers de Roma, entre l'any 68 i el 44 a. C.

ACTE I. ELS FUNERALS DE JÚLIA

Primavera del 68. Un carrer de Roma. Gent al portal d'una casa. Els qui hi viuen —HALISCA i DOMICI— fan la seva feina. Els altres són passants que s'han aturat a fer la xerrada. Comença l'acció amb l'entrada de CALÍ, que arriba excitat.

CALÍ: Cèsar ha parlat!

TREBONI: ¿Què diu aquest?

CALÍ: Cèsar ha parlat!

TREBONI: ¿Què diu? ¿Qui és aquest Cèsar?

DOMICI: No en sé res.

CALÍ: Era als funerals de Júlia i ha parlat. Ah, com parla! Derrotarà Ciceró, esteu-ne segurs. I, a més (entusiasmada), ha fet treure al carrer les efígies de Màrius, ha ressuscitat la causa de Màrius!

HALISCA: Ja hi tornarem. La guerra de bell nou, i lluites i revoltes. I tots ficats al racó més fosc de casa perquè no es recordi ningú de nosaltres.

CALÍ: ¿Què parles de guerres i de revoltes? Cèsar portarà la pau a Roma. Ha tret les efígies de Màrius per dret de família: Júlia era germana de Màrius... Però no és això el que importa: Màrius era la causa del poble, i ara Cèsar pren el seu lloc. Com estaran els pares del Senat! Ja el desterraren quan va repudiar Cosútia per casar-se amb la filla de Cinna. Només tenia dinou anys i va gosar desobeir el dictador. És valent, Cèsar: un home valent i jove!

ALBÍ (que ha entrat fa un instant i ha restat escoltant CALÍ): Però escolta, tu: ¿això et posa tan content?

CALÍ: ¿Content?

HALISCA: Contentíssim! Ha vingut dient que Cèsar parlava com Ciceró.

CALÍ: He dit millor que Ciceró: això he dit.

TREBONI: ¿Però qui és aquest Cèsar? Estic en clientela amb les millors famílies romanes i no el conec. ¿Qui és? ¿De què ha parlat i què ha dit?

CALÍ: ¿Com, qui és Cèsar? Juli Cèsar! ¿Qui no coneix Cèsar a Roma?

HALISCA: Conec els Julis, nen. Soc romana i sé qui són els senyors de Roma.

DOMICI: Els mateixos de la seva fundació ençà, més o menys.

ALBÍ: ¿I per això ens hem de posar contents?

HALISCA: Ens hi hem de posar perquè ha ressuscitat les qüestions de Màrius. Baralles i sang de bell nou: una felicitat.

ARÚSIA: Ai, a mi m'agraden les guerres...! Els homes aprenen d'estimar i et cerquen més que en temps de pau.

HALISCA: També aprenen de matar, menyspreen els déus i perden la por a la mort.

CALÍ: La mort no ha fet mai por a un romà.

ALBÍ: A un romà sense seny. ¿Que ets boig, noi, o et creus un príncep? La mort no agrada a ningú.

HALISCA: Ha sentit com parlen els seus senyors i ell ho repeteix d'esma.

CALÍ: Sé molt bé el que dic. Si Roma reclamava la meva mort...

ALBÍ: Ves, ves! ¿Què n'ha de fer Roma, de la teva mort?

CALÍ: ¿Què saps tu de Roma? ¿Què en sabeu, els vells, de Roma? N'heu fet una ciutat de pobres i d'esclaus. Això ha estat el que n'heu fet.

TREBONI: I ara Cèsar i tu en fareu una ciutat de rics i d'homes lliures.

CALÍ: Cèsar ha dit que el poble té dret a la justícia.

DOMICI: ¿I què ha de dir? També deu haver dit que ell faria la reforma del camp i que tots tindríem la nostra terra, que pagaria bé l'exèrcit, que donaria casa als pobres, que salvaria la ciutat i la República.

CALÍ: Sí, que ho ha dit. ¿I què?

DOMICI: No res. Però això és el que diuen tots. Tots prometen la salvació a l'Estat i al poble.

CALÍ: Però Cèsar la promet de veritat.

HALISCA: Que els déus et conservin l'esperança.

CALÍ: I que em donin la realitat.

DOMICI: De realitats, n'hi ha moltes. ¿Quina d'elles vols? No deus voler la realitat d'un pobre.

CALÍ: Vull una realitat de justícia i de llibertat.

TREBONI: ¿I l'esperes a Roma?

CALÍ: No l'espero. Li sortiré a camí, lluitaré per ella.

TREBONI: No serà a Roma, noi.

CALÍ: ¿Què en sabeu vosaltres, de Roma? L'heu deixada en mans dels forts, que se la repartissin. I heu posat el coll sota el jou que els senyors han volgut. Éreu molts i dèbils, pobres covards: heu sumat debilitat i no heu fet, entre tots, ni un sol nus de fortalesa.

TREBONI: ¿Qui t'ha ensenyat de parlar amb tanta insolència?

CALÍ: Vosaltres mateixos: el cansament de suportar-vos.

TREBONI: Mira com ara la saviesa parla per boca dels nens. ¿Quan t'han desmamat, infant?

CALÍ: Quan he deixat de respectar-vos.

HALISCA: ¿Això són els nous ensenyaments de Cèsar?

CALÍ: Si encara no ho són, no estaran gaire a ser-ho.

ALBÍ: Els pares de la República deixaran el lloc als seus fills.

CALÍ: Potser ja seria hora.

HALISCA: Tens paraules de príncep, Calí: acabaràs malament.

TREBONI: ¿I hem de suportar tanta desvergonya? ¿No hi haurà ningú que defensi les meves arrugues? ¿Que saps com m'he fet vell, jo?

CALÍ: Sí, que ho sé: patint el jou dels senyors, fent d'esclau!

TREBONI: ¿Esclau jo? ¿Esclau de qui? Soc un home lliure!

CALÍ: ¿Lliure? ¿Ets ric?

TREBONI: Soc lliure!

CALÍ: ¿Pots fer el que vols? ¿Tens diners per comprar tot allò que t'agrada? ¿Comandes algú? ¿Ets tribú o pretor? ¿Has tingut mai un comandament dins l'exèrcit, si és que hi has estat?

TREBONI: No soc tribú ni he estat a l'exèrcit. Però comando qui he de comandar. A casa meva, soc l'amo!

CALÍ: ¿N'estàs segur? ¿Per què no manes als teus fills que assaltin el Capitoli?

TREBONI: ¿Què en farien, d'assaltar el Capitoli? Jo sé el que he de manar.

CALÍ: O que matin quatre o cinc senadors...

TREBONI: Calla!... Sou uns bojos, tots els joves. Només penseu en matar...

HALISCA: Si has vingut a posar esglai en la nostra vida, te'n pots tornar al teu risc.

ALBÍ: Sí, ves a escoltar els discursos del teu Cèsar.

ARÚSIA: Però digue'ns abans què ha dit Cèsar.

HALISCA: Ves a tu què t'importa.

ARÚSIA: M'importa.

CALÍ: Si l'haguéssiu sentit, li correríeu darrere.

HALISCA: ¿Què deu haver dit?

ARÚSIA: Parla, Calí. ¿Ha fet un bell discurs? ¿Què ha dit de Júlia, jo que sempre l'he vista de tan enfora i l'he admirada tant...?

CALÍ: L'ha proclamada nissaga dels déus i descendent dels reis primers de Roma.

Rialles. Burles.

DOMICI: Vaja, que ha parlat com un senyor.

ARÚSIA: Deixeu-lo parlar! ¿Què ha dit més?

CALÍ: ¿De què us en rieu? ¿No dèieu que coneixíeu la família Júlia?

HALISCA: Sí, coneixem la història: diuen que descendeixen de Iul, fill d'Enees, i, com que Enees era fill de Venus...

TREBONI: ¿Un altre protegit de Venus? ¿Quants n'hem tingut ja, Domici?

DOMICI: Tots. Es veu que Venus és la deessa de Roma.

HALISCA: No m'agrada que parreu així dels déus.

ALBÍ: Bé, ¿i això és tot el que ha dit?

CALÍ: ¿Què volíeu que digués més? Era un discurs funerari, no un parlament al govern.

TREBONI: Ets un bon noi, un creient exemplar. Els déus et beneiran, i ella, Venus fecunda, et serà propícia.

HALISCA: Això sí que ho crec.

ARÚSIA: Ai, sí! Depengués de mi, i no et caldria ni implorar-la...

CALÍ: No, perla. No cal que implori Venus perquè no la necessito. És ella, si de cas, qui em necessita a mi. ¿Què seria de Venus sense una jovesa disposada a facilitar els seus designis? Potser no existiria... Venus s'ha enamorat de mi i fa la meua voluntat.

DOMICI: I tu fas la voluntat de Cèsar.

CALÍ: O ell fa la meua.

ARÚSIA: ¿Sí?

HALISCA: Ai! Viure d'il·lusions no costa res.

CALÍ: Jo les faré realitat, aquestes il·lusions.

ALBÍ: ¿Amb Cèsar?

CALÍ: Amb qui sigui.

ALBÍ: ¿I creus que Cèsar t'atendrà?

CALÍ: Cèsar és un home i té orelles per escoltar i boca per xerrar.

ALBÍ: I entre tu i ell hi ha més distància que entre la barraca d'un carboner i el capdamunt de l'Olimp.

CALÍ: És un home.

TREBONI: Una distància tan gran, que la veu es perdrà a mig camí.

CALÍ: Aquesta distància pot ser rebaixada.

ALBÍ: ¿Sí? ¿I com?

CALÍ: Jo puc pujar a l'alçada de Cèsar...

TREBONI: ¿Tu? ¿A Roma? ¿I et dius romà? ¿I assegures que coneixes bé Roma?

CALÍ: O abaixant-se ell a la meua.

ALBÍ: ¿Abaixar-se un Juli? ¿Abaixar-se un fill de Venus?

CALÍ: És un home.

TREBONI: Oh, un home... Quasi un déu. ¿No eres tu mateix qui ho deia suara?

CALÍ: Un home, tanmateix! I sempre hi ha una manera d'abaixar un home!

TREBONI (*escèptic, burleta*): Oh!

ALBÍ: ¿Sí? ¿I quina és aquesta manera?

CALÍ: La mort!

Surt de pressa, enutjat.

HALISCA: ¿I ara?

ARÚSIA: ¿Per què l'heu fet enfadar? (*Surt darrere CALÍ.*)
Espera'm! Calí, espera'm!

TREBONI: ¿Heu entès res? Jo, ni si em maten.

ALBÍ (*escarnint CALÍ*): La mort! (*Riu.*) El jovent té sempre la mort a la boca.

DOMICI: Una pura paraula: no en feu cas.

HALISCA: Ai, sí, aquest jovent, quines cabòries!

ARÚSIA (*torna, enfadada*): Heu fet enfadar Calí, i tenia raó: Cèsar és jove i valent. Ja veureu si les coses segueixen... És veritat que ha fet portar al funeral les efígies de Màrius. Els senadors estan esverats.

ALBÍ: ¿Però què en trauràs tu, bonica, d'això? Amb Cèsar o sense Cèsar, ¿qui seràs tu?

DOMICI: ¿No veus que són baralles de senyors? No els entenem, ni cal. Els senyors es barallen sempre per coses seves: no pensen en nosaltres.

ARÚSIA: No sou romans. Us burleu de la República.

ALBÍ: Però, bonica meva...

ARÚSIA: Sou dolents: parleu malament de Roma i heu fet enfadar Calí.

ALBÍ: Li donarem un càrrec. ¿Vols que el fem senador? Per tu estic disposat a fer-lo... rei dels parts!
¿Vols que el fem rei dels parts i ens deixarà tranquils d'una vegada? Després podràs ser tota nostra...

ARÚSIA: No seré mai teva, Príap de regadiu!

ALBÍ: ¿De qui seràs, rateta, de qui seràs? ¿De Calí? ¿No t'agrada més Cèsar?

L'encalça, intenta tocar-la.

ARÚSIA: Fuig! Fuig! No seré teva, descregut, mal home!

TREBONI (*imitant el joc d'Albí*): Serà d'un senador! Arúsia serà d'un senador!

ALBÍ: D'un senador ben republicà! ¿De Ciceró? ¿De Cató? ¿N'hi ha encara cap, de senador republicà?

ALBÍ i TREBONI enrevolten ARÚSIA,
tot cantant:

ALBÍ: Tu, que ets senador de Roma,
haves de ser romà
per venir-te'n amb la broma
d'un Senat republicà.

TREBONI: El Senat vol companatge:
no li agrada el pa tot sol.
Ara posa en esclavatge
tot el món de sol a sol.

ARÚSIA: Tu, que corres nit i dia
pidolant als teus senyors,
amors meus són comptadors:
pagant, tothom els hauria.

ALBÍ: La República no paga,
perquè diu que tot és seu:
s'aprofiten del manlleu
senadors de reressaga.

TREBONI: Seré teu de bona gana:
soc un bon republicà,
i tu em podràs demostrar
que ets bona republicana.

ARÚSIA: Democràcia, democràcia:
bon començ per un badall.
Tots ballem amb molta gràcia
les figures d'aquest ball.

HALISCA: Balladora, ves alerta,
que allà dalt tots els senats
t'esperen afamegats,
amb la boca ben oberta.

DIÀBOL (*que ha entrat mentre ARÚSIA, ALBÍ i TREBONI feien
la seva ballaruga*): ¿Que s'ha mort algú i us ha fet
hereus o us ha convidat Lúcul a sopar?

DOMICI: Ni l'una cosa ni l'altra, noi.

TREBONI: Celebrem un discurs.

DIÀBOL: ¿Un discurs?

ARÚSIA: Calí ens ha contat el discurs de Cèsar als funerals
de Júlia.

DIÀBOL: Ha estat magnífic. ¿No us ho ha dit?

ARÚSIA: Oh, sí, preciós, una meravella!

ALBÍ: Ha dit més: volia que tots correguéssim darrere
Cèsar.

DIÀBOL: Bah!, això vindrà tot sol.

ALBÍ: Té, un altre!

DIÀBOL: ¿Què hi farem? Cèsar pren les coses de veritat.
¿No us ho ha dit Calí? Però no us ha convençut, és
clar... Vosaltres, mentre pugueu riure, ¿eh?... Ja no
sabeu fer altra cosa: riure-se'n del mort i de qui el
vetlla. I, naturalment, del Senat i de la República, i
dels tirans..., que us terroritzen. N'heu après tant,
de riure! Tant com de viure a les fosques.

DOMICI: ¿Què volies que féssim? ¿Viure a les fosques i,
a més, plorar?

DIÀBOL: Potser hauria estat més lògic. I qui sap si
s'haurien cansat de sentir-vos plorar. De sentir
riure, no se'n cansa ningú.

DOMICI: Diàbol, tu no ets un noi eixelebrat. Ets viu i saps el que més et convé. ¿També a tu t'ha convençut Cèsar?

DIÀBOL: A mi em convenç qui em dona pa i bona companyia. No m'agrada viure afeïgat i sol. Per això porto els ulls ben oberts: estic sempre en perill de patir fam i de no trobar companyia. Si ara Cèsar, com sembla, ens assegura que ja no l'haurem de córrer, aquest perill...

DOMICI: Si Cèsar pogués assegurar-nos tal cosa, ja pots ben creure que, entre tots, el portaríem al temple de Júpiter i el posaríem al lloc de l'estàtua del déu.

HALISCA: Calla. No m'agrada que parlis així: és irreverent.

DIÀBOL: Compte amb els déus, Halisca: tenen males bromes.

HALISCA: Sí, riu-te'n, riu-te'n i veuràs...

DIÀBOL: ¿Saps que Cèsar no hi creu massa, en els déus?

HALISCA: Això em mancava per confiar en ell.

DIÀBOL: Diuen que discuteix les prediccions dels augurs i les interpreta a la seva manera.

DOMICI: Això, noi, ha estat sempre l'ofici de tots els Cèsars del món. I el dels sacerdots, aprovar les interpretacions dels Cèsars. Figura't...! ¿No saps que tots els senyals del cel estan al servei dels senyors de la terra?

DIÀBOL: Domici, tu seràs un cesarià.

DOMICI: Potser, si hi arribo a temps...

TREBONI: Prou hi haurà qui li aturi els peus, al vostre Cèsar.

DIÀBOL: Ui! Que els hi voldrien aturar, n'hi ha molts. Però falta que en sàpiguen.

ALBÍ: Trobo que confieu molt en aquest noi de Cèsar, tots vosaltres. ¿Quants anys té?

DIÀBOL: No és cap noi. Però porta molta força a dintre i ha fet un bon aprenentatge. Ha estat a Àsia i a Espanya. L'han agafat els pirates i se n'ha sortit sense humiliacions ni danys, sinó al contrari: digne i victoriós. És valent fins a la temeritat, llest i assenyat fins a semblar foll, fort, i té un cos migrat, tot just la pell i els ossos, seductor, persuasiu, infatigable. Ell sol pot dur el treball del més fort dels seus soldats, i coneix pel seu nom tots els homes del seu exèrcit. O això diuen.

HALISCA: Noi, quin home! No li deuen mancar partidaris.

ARÚSIA: ¿Ho veieu com Calí tenia raó? Ai, Diàbol, si és tal com dius, avisa Cèsar que pot comptar amb mi des d'ara!

DOMICI: Suposo que exageren, però el retrat m'agrada.

TREBONI: No me l'acabo de creure.

DOMICI: L'exageració no és la veritat, però tampoc no és una mentida.

TREBONI: Per mi aquest Cèsar ve a insolentar els joves de Roma contra els vells.

DIÀBOL: I potser ja seria hora...

ALBÍ: ¿Veus? Tots porten el mateix llenguatge.

DIÀBOL: No crec que ara Cèsar pugui triar entre joves i vells: necessita tothom, perquè necessita Roma i tira al dret. L'altre dia va dir en ple Senat que si calia ser injust, que fos per fer-se rei; altrament, més valia practicar la pietat.

ALBÍ: ¿Què et sembla, Domici?

HALISCA: Com a paraules d'un poca-vergonya, no estan malament.

ARÚSIA: A mi m'agraden.

DOMICI: Són paraules d'un poeta grec. No feu cas dels poetes.

DIÀBOL: Però confessa que almenys no juga la carta de la hipocresia.

DOMICI: Això és veritat.

DIÀBOL: I reconforta. Jo no sé si la veritat i fer sempre la mateixa cara, davant i darrere, és cosa bona o no, perquè a mi m'ha protegit sempre Mercuri, déu dels lladres, i m'ha assistit sempre la mentida. Però això que els temps canviïn i la veritat es posi de moda...

ALBÍ: No serà per gaire temps.

TREBONI: Sí; per aquest costat, noi, baixa del cavall.

DIÀBOL: Bé, Domici, ¿què hi trobes a tot el que t'he dit de Cèsar? T'asseguro que no estic cegat ni m'han donat mal bocí.

DOMICI: No t'havia vist mai tan decidit per un partit com ara.

DIÀBOL: Cèsar no és un partit: Cèsar és Roma.

DOMICI: Cèsar és la Roma de Cèsar.

DIÀBOL: Roma.

DOMICI: No! La seva Roma, i tant de bo que serveixi per tothom i no estigui només al servei de Cèsar.

TREBONI: Tot no són més que auguris d'una nova dictadura.

ALBÍ: Més cruel i més arbitrària que les que hem patit.

DIÀBOL: ¿Per què desconfieu tant? Pots estar segur del que et dic, Domici. Podeu estar-ne segurs tots.

DOMICI: No hi estem, noi, però tant se val... Bé, ja tenim l'home. ¿I ara què?

FOSC

ACTE II. EL COMLOT DE CRASSUS

*Febrer del 65. Un carrer de Roma, a un barri pobre.
Dos homes, LÈNTUL i LISÍDAM, conversen, tot passejant
d'un cap a l'altre de l'escena. Unes dones, ELÈUSIA i
BAUCIS, feinegen —fan dissabte o emblanquinen—,
entrant i sortint d'una casa, segons l'acció ho exigeixi.
De tant en tant, així com s'indiqui i a voluntat, també,
del director, gent que passa pel carrer.*

LÈNTUL: ¿Qui no conspira, avui, a Roma?

ELÈUSIA: Sí, em penso que és una moda.

BAUCIS: Una trista moda, filla, perquè nosaltres paguem
la trencadissa.

ELÈUSIA: Vosaltres, rai, que encara teniu casa.

LÈNTUL: Les cases de Roma tenen poca durada.

LISÍDAM: Consoleu-vos, perquè fins i tot les cases dels
déus tiren a terra.

ELÈUSIA: Però els casals dels senyors són més grans cada
dia.

LISÍDAM: I no s'hi planyen fonaments.

LÈNTUL: Pura lògica, Lisídam. ¿Com no han de tenir bons
fonaments els seus casals si ells són els fonaments
de la República?

BAUCIS: No te'n riguis, que un dia et veuràs a dormir al
carrer i no trobaràs ni una teula que et guardi de la
pluja.

LÈNTUL: Caldrà resignar-se. Tot sigui per la grandesa dels
senyors de Roma. Si cauen ells, cau la República.

LISÍDAM: Potser ja seria hora.

LÈNTUL: Però amb la República caurem també nosaltres.

ELÈUSIA: No sé on podem caure, més avall del que som.

LÈNTUL: No et planyis, Elèusia, que potser els temps que vindran seran pitjors encara.

ELÈUSIA: Asseguda els espero. Quan Albí va comprar la meua llibertat no sabia el que feia. A Roma, viu més bé un esclau que un home lliure.

LÈNTUL: Sempre ha estat així. És més bo de fer obeir que manar.

ELÈUSIA: Deu ser per això que vol manar tothom.

LISÍDAM: Deu ser per això que tothom mana tan malament.

LÈNTUL: És que obeir és bo de fer, però no agrada. Per això els qui obeeixen reclamen el dret de protestar.

LISÍDAM: Va, no t'engresquis amb sofismes i deixa'm que et conti la nova.

LÈNTUL: De nova, poc en serà, si es tracta d'una conjura.

LISÍDAM: No te'n riguis: ha fracassat.

LÈNTUL: Tampoc no és cosa nova, si els conjurats defensaven el poble. ¿Qui eren?

LISÍDAM: Crassus...

LÈNTUL: Aquest no hi perdrà gaire, i si hi perd no es farà mal.

LISÍDAM: Cèsar...

LÈNTUL: Cèsar, és clar. Cèsar és pertot... ¿I les víctimes? Perquè aquests dos, de segur que no ho han estat, de víctimes.

LISÍDAM: No n'hi ha hagut, encara.

LÈNTUL: No n'hi haurà: són baralles entre ells. En el fons, s'entenen perfectament.

LISÍDAM: Ets un escèptic.

LÈNTUL: Conec Roma. ¿Què farien els rectors de la política si no s'entretinguessin en baralles? Quan es tractava de fer Roma, potser sí, tots hi posaven el seu esforç de veritat, i els governants no menjaven millor ni vivien en més bona casa que els governats. Però d'ençà que tenen Roma feta i que han amuntegat riqueses i poder, juguen aquest joc de la política com qui juga als escacs. Avui soc jo qui guanyo i demà seràs tu, però els jugadors són sempre els mateixos.

ELÈUSIA: No, no m'agraden les revoltes. Però si no ens revoltem, ¿qui mirarà per nosaltres?

BAUCIS: Les revoltes, a Roma, sempre acaben en foc.

ELÈUSIA: A mi m'ho dius! Però ni això no m'espanta. Avui m'han cremat la casa a mi, però demà el foc prendrà als palaus del Capitoli.

BAUCIS: El foc només pren a les cases dels pobres.

LÈNTUL: El foc es menja la palla, però respecta l'or.

BAUCIS: Vivim pendents d'un alè, quasi bé no dormim... A qualsevol hora del dia o de la nit esperem sentir un crit de por i veure les flames cremant les portes de casa.

LÈNTUL: ¿Ho veus, Lisídam, les baralles del Capitoli qui les paga? Elèusia amb la seva casa, Baucis amb els seus terrors... ¿I vols que m'interessí per uns homes que tenen casa i criats i es poden permetre el luxe de ser valents?

LISÍDAM: Avui, Lèntul, hauria estat una qüestió de vida o mort.

LÈNTUL: Era una baralla pel poder. Tant se me'n dona.

LISÍDAM: ¿Per què han de ser, doncs, les baralles?

LÈNTUL: Per nosaltres: per tu i per mi. Per la casa d'Elèusia i perquè Baucis pugui dormir amb sossec. Per assegurar-nos una vida sense por i sense dany, per alliberar-nos de la misèria, per donar-nos la mica de llibertat de triar la vida que més ens agradi...

LISÍDAM: Demanes que els homes facin de déus.

LÈNTUL: ¿És que no n'han fet sempre? Quan els déus han manat, ¿qui ens ha tramès les seves ordres? ¿Han parlat mai, els déus? ¿Els has sentit, tu?

BAUCIS: Lèntul, em penso que blasfemes.

LÈNTUL: No m'ho retreguis, dona. És l'únic dret que tinc. Si m'imposen uns déus a la força, almenys que en pugui blasfemar, ¿no ho trobes? És per l'única cosa que serveixen, els déus.

BAUCIS: Els déus ens assisteixen. Si tu fossis un home piadós... Però et refies de la saviesa humana i menysprees la voluntat divina.

LÈNTUL: Si sabéssim quina és, aquesta voluntat...

BAUCIS: Primer de tot, venerar els déus.

LÈNTUL: Oh, això és evident!

BAUCIS: I després no portar massa cabòries dins el cap, no voler saber tant. Els déus volen que els homes siguin humils.

LÈNTUL: Això també és evident. ¿Què seria dels déus si els homes els plantessin cara?

BAUCIS: No parlis així dels déus: porta mal averany.

ELÈUSIA: Sí, a mi tampoc no m'agraden aquestes converses. Els déus, convé deixar-los tranquils i procurar que es recordin poc de tu.

BAUCIS: Els déus vetllen per nosaltres. ¿Què seria dels pobres sense els déus?

LÈNTUL: Potser no seríem pobres.

BAUCIS: Els déus ens assisteixen. T'aconhorten en els moments de solitud. Els pots invocar i et quedes tranquil·la. Vagin com vagin les coses, si ets piadosa, són ells que ho han filat i no cal amoïnar-s'hi.

LÈNTUL: Es tracta, doncs, d'una pura qüestió de responsabilitat o de competència.

BAUCIS: No t'entenc ni cal que t'entengui. Ets un descregut, però no deixaré que portis la desgràcia sobre la teva casa. Jo sé qui són els déus: els venero i ells em corresponen.

LÈNTUL: ¿Què trobes, Lisídam? ¿Quin poder té una conjuració amb romanes com aquesta?

LISÍDAM: És una dona de fe.

LÈNTUL: La fe li agrada: li dona tranquil·litat. Però no et refiïs massa: també ella interpreta a la seva manera la voluntat dels déus.

LISÍDAM: Hi creu i els dona culte. ¿No és això el que ha dit?

LÈNTUL: Oh, veuràs... Sí, certament, venera els déus i creu les paraules dels sacerdots i dels augurs. Tots els senyals del cel, els rep com a llei escrita. Però tot, els déus i les seves manifestacions, serveixen el seu ordre. Té una casa, un marit i un treball, i això, els déus ho protegeixen. No té ganes de cometre adulteri, ni de robar, ni de matar, que són coses que els déus castiguen. No ha tingut terres i, per tant, no les hi han preses per donar-les a un soldat estranger. Així, pot trobar just, i l'hi troba, que els pares del Senat, intèrprets de la voluntat dels déus, recompensin un exèrcit que porta les armes de Roma més enllà del Nil i fins a les illes del mar de les Tenebres. No li agrada la guerra, però assisteix als triomfs: és una romana, i creu que Roma és una fundació dels fills de Mart, tal com ensenya la bona tradició. Detesta les revoltes ciutadanes i procura defensar-se'n amagant-se. Són, segons ella, els càstigs que els déus envien sobre els qui es rebel·len contra el Senat de Roma... ¿Una conjura, dius? Si el propi sacerdot de Júpter li assegurés que la revolta és necessària per restablir la justícia i la dignitat humanes, i ella, en nom d'aquesta revolta hagués de renunciar al seu ordre, al seu ordre petit, arran de terra, ben d'anar per casa, tan fàcilment substituïble, al propi sacerdot de Júpter li diria blasfem i li faria saber que la missió d'un sacerdot és vetllar pel culte del déu i no pel bé de la República.

LISÍDAM: ¿Això és el que penses de la teva dona?

LÈNTUL: D'ella i de moltes altres. I de molts homes...
¿I tu? ¿És que no ho penses, tu, també?

LISÍDAM: Costa molt d'abandonar un ordre vell, assolit amb anys de lluita, de sacrificis i de paciència... Però quan t'adones que aquest ordre t'ofega, que se'n serveixen altres en perjudici teu, que, mentre tu guardes els estalvis de molts anys, altres s'enriqueixen en un sol dia i encara et gosen discutir la propietat d'aquests estalvis...

LÈNTUL: Has après la lliçó dels senyors, Lisídam. ¿Són els estalvis el que et preocupa?

LISÍDAM: No et burlis de mi, valent-te de la nostra amistat.

Passa TREBONI. LÈNTUL l'escomet.

LÈNTUL: Salut, Treboni! ¿On vas, tan apressat?

TREBONI: ¿Apressat, dius? La pressa és ben inútil quan totes les portes estan tancades. Vaig darrere els meus amos, però no em volen rebre.

LÈNTUL: No corris darrere l'ombra. Avui Roma té por una altra vegada. Pregunta-ho a Lisídam.

TREBONI: La política fa estralls al meu rebost, Lèntul. T'asseguro que donaria un dit de la mà perquè tots els qui es volen asseure al Senat s'hi asseguessin.

LÈNTUL: Prou, prou, Treboni. Potser també jo, ja veus...

LISÍDAM: ¿Et decantes ara pel cinisme?

LÈNTUL: ¿Per què t'entestes a classificar-me? Diguem que soc un home i que no hi ha res humà...

LISÍDAM: Que et sigui estrany, d'acord. Ets un home cultivat. Freqüentes les escoles...

LÈNTUL: Poc, poc. A les escoles, et maregen més que no t'ensenyen.

LISÍDAM: Però si no fas part d'una escola, a Roma...

TREBONI: Us deixo, amics. Seuré una estona amb les dones, si m'ho permeten i no les destorbo. Estic massa cansat per seguir la vostra conversa.

LÈNTUL: Vés amb les dones, Treboni. Elles tenen la conversa més amena. Procura divertir-les contant-los coses que ja sàpiguen, no les facis pensar, parla amb frases fetes i que tothom accepti...

TREBONI: No segueixis. Lèntul: m'has convençut. Sempre m'han reposat les converses de les dones. (*Va cap al cantó on hi ha les dones.*)

LÈNTUL: ¿Què dèiem, Lisídam? Ah, sí! Parlàvem de milionaris: Crassus i els seus amics...

LISÍDAM: Un d'aquests amics era Cèsar, el qui ha fet avortar la conjuració.

LÈNTUL: Ja ho sé. ¿Encara vols parlar d'això? Estàs obsessionat.

LISÍDAM: Lèntul, ¿què penses de Cèsar?

LÈNTUL: ¿Què vols que en pensi? ¿Quin valor té el judici d'un pobre sobre un senyor de Roma?

LISÍDAM: És un covard, un prostituït.

LÈNTUL: ¿No serà massa?

LISÍDAM: Ha faltat al jurament: no va donar el senyal quan calia... I ara en traurà profit, d'aquesta traïció.

LÈNTUL: Suposo que sí. ¿Però per què l'insultes més que als altres? ¿Tu creus que és especialment covard o especialment prostituït?

LISÍDAM: Hi ha molta gent que creu en ell i espera que farà grans coses. Però jo no me'n fio: no m'agrada.

LÈNTUL: Però ha estat sempre prou conseqüent i ha fet coses d'un gran coratge, tu ho saps. Tot just va rebre la toga viril, es va rebel·lar contra el dictador. Ha viscut a l'exili.

LISÍDAM: A un exili daurat. I tan daurat! Pregunta-ho al rei de Bitínia. Se n'han fet cançons. No té cap escrúpol.

LÈNTUL: Era molt jove. Digues millor que no tenia prudència.

LISÍDAM: Ni prudència, naturalment!

LÈNTUL: Que és una virtut de vells...

LISÍDAM: De segons quins vells.

LÈNTUL: De vells com nosaltres.

LISÍDAM: Jo no soc vell!

Rialles al grup de les dones.

ELÈUSIA: ¿I ara, Lèntul, per què dius vell a Lisídam?

LÈNTUL: Perquè ho és.

BAUCIS: Doncs si Lisídam és vell, ¿què seràs tu, pobre Lèntul?

LÈNTUL: El seu avi.

TREBONI: L'excés de saviesa us mena a qüestions molt profundes. Ets poc amable, Lèntul. Un home no és mai vell. ¿No diu Epicur, el teu mestre, que l'amistat és immortal? ¿Doncs com pots tu, que ets amic de Lisídam, dir-li vell, quan la vellesa és el camí cap a la mort?

LÈNTUL: Argumentes com un mal deixeble de Ciceró, Treboni. Jo et dic que Lisídam és vell perquè té por.

LISÍDAM: ¿Jo, por? ¿Por de què?

LÈNTUL: Por. Estàs esverat pel fracàs del complot de Crassus... I tant se te'n dona, si hi penses bé. Estàs esverat pel poder creixent de Cèsar, i, si hi penses bé, tant se te'n dona. Et vols fer creure a tu mateix que no saps, ara, què serà de tu ni de la teva mica d'ambició. Esperaves un canvi, i ens vols fer creure que l'esperaves com qui espera un ordre nou, quan,

realment, calia esperar-lo tot just com qui espera una festa. I ara la festa s'ha suspès perquè plovia. Això és tot. Però tu li dones molta importància i ho afegeixes fins a fer-ne un munt més alt que les piràmides egípcies. Ets tu mateix que et fas por, i això et fa tornar vell.

LISÍDAM: Et convé parlar així: no et compromets ni tampoc quedes malament. Però saps molt bé que a Roma es congria un ordre nou. No tan sols una festa. Avui, un home, a traïció, ha parat la història. Però no li valdrà, perquè, tard o d'hora, la història reprendrà la seva marxa.

LÈNTUL: ¿I si fos aquest home el qui té la raó? ¿Si fos Cèsar el qui fressa el camí de la història de Roma?

LISÍDAM: No és esperant, que es fa història. Si de mi depenia, Cèsar no tornaria a veure el sol.

LÈNTUL: Però el veurà, i a tu, Lisídam, creu-me, tant se te'n dona. Amb Cèsar o sense Cèsar...

LISÍDAM: No! Amb Cèsar, no! Cèsar maquina la destrucció de Roma.

TREBONI: Ah! quines coses que dieu! ¿No serà que tot aquell que mira només per si mateix prepara sempre la destrucció del seu poble?

LÈNTUL: Els déus t'inspiren, Treboni.

LISÍDAM: Té raó.

ELÈUSIA: I tanta! ¿Que no negocia amb la construcció, Crassus? Per això li agraden les revoltes. Cada incendi li ve a resultar un negoci.

LISÍDAM: Ves tu què saps!... Per aquest camí, no perdonaríem ningú.

LÈNTUL: ¿I qui vols perdonar? ¿Ciceró?

LISÍDAM: Ciceró, almenys, defensa la República.

TREBONI: La República dels seus amics.

LISÍDAM: La República!

LÈNTUL: ¿Tu creus encara en la República?

LISÍDAM: La República és el poble, i només el poble pot manar el poble.

BAUCIS: ¿I quan ha estat que el poble ha manat el poble?

LISÍDAM: Sempre! Roma va vèncer els reis i va erigir el poble en sobirà de Roma!

LÈNTUL: Ai, Lisídam, si poguessis tenir raó... Hi degué haver un temps que tots els homes eren savis, respectuosos els uns amb els altres, lliures. Aquests homes, units, varen fer el poble, i aquell poble era senyor de si mateix... ¿Però quan era, això? Els propis déus començaren a viure devorant-se els uns als altres. Tots volien ocupar el centre del cel, que era de tots, i entre els propis déus se suscitaren enveges, recels, odis; s'enganyaven, es perseguïen, lluitaven, i, des de l'origen dels temps, varen viure els bons a dalt i els dolents a baix. ¿Però qui decidia quins eren els bons i quins els dolents? El vencedor té sempre a la mà la balança de la justícia, i, des de que l'home és home, hi ha hagut vencedors i vençuts, contents i descontents, rics i pobres, dominadors i dominats. I perquè hi havia vençuts i descontents i pobres i dominats, mai la victòria ni l'alegria ni la riquesa ni l'ordre no han estat bons ni complets... ¿De què parles, innocent? ¿Has estat mai cavaller? ¿Eres a la promulgació de les primeres lleis romanes? ¿T'has assegut mai al Senat? Ni tan sols a l'assemblea del poble... Has nascut regit i per ser regit. Tu, vençut, descontent, pobre, dominat, tu ets la justificació del poder: si a Roma no hi hagués homes com tu, els pares conjurats els crearien. Perquè tu, tu, els has donat per ofici el de manar, i ells, sense el poder, no existirien... (LISÍDAM *calla*. Passa TICI. LÈNTUL *l'escomet*;) Salut, Tici! ¿Vens del fòrum? ¿Què opines dels nostres prínceps?

TICI: Cèsar és el més bon gladiador de Roma. El Senat és un circ, i Cèsar hi guanya tots els combats.

LÈNTUL: ¿Fins i tot contra Ciceró?

TICI: Ciceró, aquests dies, no salta a l'arena.

LÈNTUL: És l'home honrat i sencer, el gran espectador.
Deixa que els culpables es destrueixin entre si, ¿no és veritat?

TICI: Així és. Els conspiradors arruguen les celles, aïllats, buits tots els seients del seu entorn, i el Senat escolta Cèsar i Crassus com s'acusen mútuament. Tot té un aire de comèdia barata...

TREBONI: Cèsar deu fer valer la seva raó.

LISÍDAM: Això, no ho dubto: és ràpid com el llamp i astut com la guineu.

TICI: Cèsar imposa la seva voluntat i els pares el temen.

LISÍDAM: Pobres vells miserables!

TICI: Per això mateix, perquè són vells..., i potser miserables, si tant vols, Cèsar, a poc a poc, es fa seva la partida.

TREBONI: Ho sabia. M'ho anunciaven i jo no ho volia creure.

LISÍDAM: Cèsar és un traïdor!

TICI: ¿Cèsar? ¿Què dius, boig? ¿Quan la traïció ha estat una falta entre polítics? No blasmis Cèsar, que l'hauràs de mester. ¿O prefereixes que et comandin quatre vells egoistes i autoritaris? ¿Què seria de Roma sense Cèsar? ¿Què seria de nosaltres? Ell, almenys, sap que ens necessita. Ens donarà la justícia i el benestar. És jove i ens portarà la juvenesa. Però té un seny de vell. Espera quan cal esperar, però a l'hora de córrer guanyarà a tots els altres. Mira què et dic, Lisídam: si encara hi ha una esperança a Roma, aquesta esperança té un nom: Juli Cèsar.

FOSC

ACTE III. LA DESFETA DE CATILINA

Desembre del 63. Horabaixa. Un carrer de Roma: la porta d'un bordell. En escena, CALÍ, DIÀBOL, LAMPADIÓ, MEMLI, SEMPRÒNIA i MILENA. MEMLI acaba de contar la desfeta de Catilina.

MEMLI: Tots s'han mort, no en tornarà cap: tots han caigut sobre el lloc que defensaven, sense recular ni un pam. I a ell l'han trobat entre els rengles de l'enemic. Encara alenava, i a la cara duia imprès aquell coratge que l'animà sempre. Tots s'han mort: no han pogut fer ni un presoner, perquè han mirat tan poc per la seva vida com per la dels seus enemics.

MILENA (*ploriqueja*): Sergi, Sergi...!

DIÀBOL: ¿Era amic teu, Milena?

SEMPRÒNIA: Era amic de tothom: només el govern li anava en contra.

LAMPADIÓ: El govern i els homes decents.

SEMPRÒNIA: ¿Qui són els homes decents?

DIÀBOL: No t'enfadis: no t'ha volgut ofendre... Tots ens coneixem...

SEMPRÒNIA: Què ens hem d'anar a conèixer!

DIÀBOL: ¿Jo no et conec?

SEMPRÒNIA: A mi, no! Què més voldries...

DIÀBOL: Us conec... diguem-ho així, us conec a totes, com a gremi. ¿T'agrada més?... Però jo no soc un home decent.

SEMPRÒNIA: Tu ets un pòtol de barriada. ¿Què et penses que és la decència? ¿És més decent Múcia que jo? Mentre Pompeu fa la guerra a Àsia, ella es fica al llit amb Cèsar...

MILENA (*sospira*): Ai, Cèsar...!

LAMPADIÓ: ¿Sospires per Cèsar? Noia, no tens sacietat!

DIÀBOL: Pompeu i Cèsar obren tots dos en nom de Roma.

SEMPRÒNIA: I la mateixa dona de Cèsar... ¿Posaries la mà al foc per ella?

DIÀBOL: Jo no posaria la mà al foc per cap dona romana.

SEMPRÒNIA: ¿Què vens a parlar de decència, doncs? ¿És decent Cató, l'home perfecte, divorciat de Màrcia i que es torna casar amb ella perquè ara Màrcia ha escabetxat Hortensi i aquest l'ha feta hereva?

LAMPADIÓ: Et veig assabentada. Però ves amb compte amb el que dius.

SEMPRÒNIA: ¿Jo amb compte? ¿No parlem de decència?... ¿Qui és decent a Roma? ¿Els bons pares del govern, que administren la República com si fos una finca de bona treta?

CALÍ: No, aquests no són decents! Catilina tenia raó. Però defensar aquesta raó li va costar la vida.

LAMPADIÓ: Catilina era un ressentit, tanmateix. No cercava més que una venjança.

CALÍ: ¿Qui t'ha contat aquesta estupidesa?

LAMPADIÓ: Odiava el Senat perquè no l'havien fet cònsol.

CALÍ: I tenia raó!

LAMPADIÓ: Només que al Capitoli encara hi ha una mica de vergonya, malgrat el que dieu. ¿Saps que havia servit Sul·la i havia matat per ordre seva?

CALÍ: ¿I què? Va abandonar la causa de Sul·la molt d'hora.

LAMPADIÓ: Quan Sul·la va ser mort.

CALÍ: O potser abans. I, en tot cas, ell va ser el primer que es va alçar de veres contra les dictadures i contra la incompetència del Senat.

LAMPADIÓ: ¿I saps que va assassinar el fill d'Orestila, una amant que després va abandonar?

SEMPRÒNIA: Tenia prou coratge per assassinar mig món i per incendiar Roma sencera. Sí, feia por: com un home. ¿Qui mataries, tu? Ell era un home: matava, s'alçava contra el govern; veia buits, al seu entorn, tots els seients, i no l'esverava restar sol sota les acusacions de Ciceró, aquell beat... Sol va lluitar i sol va morir... Si els homes rics i els caps del govern li haguessin fet costat, ni s'hauria produït la guerra civil, ni Roma es veuria forçada a la tirania.

LAMPADIÓ: Evidentment. Si tots estiguéssim d'acord...

CALÍ: ¿I per què no hi hem d'estar? ¿Per què la vida d'un poble ha de ser sempre una lluita de partits?

SEMPRÒNIA: El desacord, el fomenten els de dalt, amb la seva actitud egoista i miop. No comprenen que arriben a apedregar la pròpia teulada.

MEMLI: ¿Però què dieu de la tirania? ¿Quins tirans hi ha a Roma? El consolat s'ha restablert i la República s'ha reforçat.

SEMPRÒNIA: I tant! Amb quatre senyors que l'exploten com si fos una finca, ja t'ho he dit. No et facis il·lusions, soldat. Roma no és teva. Roma és de Ciceró i de Cèsar, de Crassus, d'Antoni, de Pompeu, de Clodi...

MEMLI: Jo lluito per Roma.

SEMPRÒNIA: Tu lluites per qui et paga. Ara Pompeu, ara Cèsar. Tant se te'n dona.

MEMLI: És el meu ofici.

SEMPRÒNIA: Doncs no parlis de Roma. Parla de Cèsar o de Pompeu, com jo.

CALÍ: Tu parles de Roma.

SEMPRÒNIA: Només ho sembla, bonic. En el fons, parlo de Ciceró, de Crassus, d'Antoni...

CALÍ: Tens raó: els pares del govern són els amos de Roma. Ells viuen en palaus. I tiren els temples a terra per engrandir les seves cases. Són seus el cel i la terra...

SEMPRÒNIA: I vosaltres ho consentiu...

CALÍ: Jo, no!

SEMPRÒNIA: Avui aplaudiu Clodi perquè us ha tornat el dret d'associació i de reunió. Catilina mort i morts els seus a les presons del Senat, ja s'ha acabat la por a Roma. Ara tornarem a les conjures de taverna, parlareu malament dels cònsols i dels edils...

DIÀBOL: No, si els edils són Cèsar i ens donen els jocs que sol donar Cèsar.

SEMPRÒNIA: Cèsar, sempre Cèsar...! Us entabana amb jocs: amb sang d'animals i d'homes. Us fa promeses magnífiques. ¿No ha promès una reforma agrària? (Sarcàstica:) Ara vol fer rics els pobres! ¿Què espereu de Cèsar?

DIÀBOL: Ho esperem tot. Nosaltres sempre ho esperem tot, i cal que ho esperem d'algu. ¿No et sembla?

CALÍ: Hem de confiar en algu, i Cèsar sap el que vol. Si el sentissis parlar...

SEMPRÒNIA: Cèsar és atractiu. Recita poemes grecs. Regala els diners. Viu com un rei asiàtic...

MILENA: Ai, sí, Cèsar...!

SEMPRÒNIA: ¿També tu ho esperes tot de Cèsar, minyona?

MILENA: El conec. He estat a casa seva.

LAMPADIÓ: ¿Tu a casa de Cèsar?

SEMPRÒNIA: ¿I per què no hi havia d'anar?

MILENA: Era abans de conèixer la vida. Vaig estar devora ell, es va ajeure al meu costat i em deia coses...

SEMPRÒNIA: ¿I què et deia?

MILENA: No ho sé, perquè no l'entenia, pobra de mi: ell és un patrici i jo no he conegut els meus pares. Però parlava amb una veu dolça i deia coses que no diuen els altres homes. Jo el mirava i trobava que era lleig: tenia mitja cara diferent de l'altra mitja, i es posava pàmpols al cap perquè tenia pocs cabells...

DIÀBOL: Deu ser per això que li agraden tant les corones.

MILENA: Però a mi m'agradava, i començava a comprendre que els homes no són lletjos ni bells, ni cal que ho siguin. Hi ha altres coses més atractives que la bellesa: una veu o una mirada dolça, un somni...

SEMPRÒNIA: Un somni... No et mirava a tu ni parlava amb tu, pobra Milena. Parlava de si mateix i per si mateix. Somiava. Ai, no us fieu dels somnis de Cèsar!

CALÍ: El somni de Cèsar és Roma. Quan Roma ha estat en perill, ha abandonat la vida més regalada, el profit d'una conquesta o un llit d'amor, i ha acudit al perill.

SEMPRÒNIA (*sarcàstica*): I ha lluitat al costat de Catilina...

CALÍ: Potser sí.

LAMPADIÓ: ¿Per què havia de lluitar amb Catilina? Catilina era un disbauxat, un ressentit, un boig...

CALÍ: ¿Callaràs? No et consentiré que parlis així de Luci Sergi!

LAMPADIÓ: Tens raó: és una víctima, i les víctimes tenen sempre les simpaties del poble. Era un home valent, i aquí en som testimonis, al camp de batalla i al llit. ¿No és veritat, Semprònia? (*Seriós. En un to retòric, d'orador:*) Però les seves ambicions, ¿treien profit a Roma? ¿Era un romà de debò o una pura claveguera d'ambicions? ¿Defensava les institucions republicanes o es volia erigir ell en dictador? ¿Fins quan la compassió davant d'un home mort ens ha d'entelar el judici?

SEMPRÒNIA: Estimat, no ets al fòrum. Sembles Ciceró.
No ens facis preguntes retòriques. Qui més qui
menys... també jo conec els recursos de l'oratòria.
Llàstima que no em deixin parlar... Però encara no
he pres la toga viril. Roma està podrida d'oradors
i de polítics. Potser la salvarem nosaltres, que no
som polítics ni oradors...

CALÍ: Tu sí, que ho ets: vares lluitar amb ell i eres la seva
confident.

SEMPRÒNIA: Calla. Això era quan l'estimava.

CALÍ: ¿Ja no l'estimes?

SEMPRÒNIA: Ara és mort. ¿Com el puc estimar?

CALÍ: Pots ser fidel a la seva memòria.

SEMPRÒNIA: ¿Jo, fidel a una memòria? Oh feliç jovenesa,
nodrida de pensaments i de fe! Jo, que no he
estat mai fidel a un home, ¿vols que sigui fidel a
una memòria?... Ell ara marxa, i l'acompanya la
grandiosa gernació dels morts. Jo soc encara a la
vida. No ens podem trobar. Ni que m'ho jurin els
augurs i les sibil·les. ¿No has sentit a dir que més val
ser porquer sota la llum del dia que Aquil·les a la
regió dels morts?... Vine amb mi: jo t'ensenyaré els
camins de la vida, els revolts del goig, i oblidaràs els
teus enyoraments: no ploraràs Luci Sergi, perquè
tot el teu cos estarà ple de mi. No intentis salvar
Roma, minyó: salva't primer a tu mateix. (Surten.)

MILENA: ¿I jo què? Havia vingut per mi. Però Semprònia té
molt bones paraules. Jo no sé convèncer un home,
i no puc triar mai, perquè sempre són ells qui em
trien a mi.

DIÀBOL: Com és ara jo... Anem, bonica, i deixarem que
els homes parlin de les seves coses.

MILENA: ¿És que tu no ho ets, un home?

DIÀBOL: No, ja que et trio a tu i vull ser una part del teu
plaer. (Surten.)

LAMPADIÓ (*a Memli*): ¿Quan deixaràs aquests arreus?

MEMLI: Més aviat que no voldria. El Senat no vol més exèrcits. Ens llicenciaran sense paga ni recompensa.

LAMPADIÓ: Vine aquesta nit. Tu has conviscut amb els generals i saps el que pensen. Ens apleguem a la via Flamínia, prop de la porta, a la taverna del Cec.

MEMLI: No sé... Encara soc a l'exèrcit.

LAMPADIÓ: Ara no cal témer res. Clodi ens empara.

MEMLI: No me'n fio ni em faig cap il·lusió. Si Catilina ha fracassat, i tenia Cèsar i Crassus al costat seu, ¿què farem nosaltres que no tenim ningú?

LAMPADIÓ: Els cercarem... O farem que ens cerquin a nosaltres i ens posarem al servei de qui ens hagi de mester.

MEMLI: ¿En qui penses?

LAMPADIÓ: Cèsar és l'única esperança de Roma. No l'acusa ningú, ha sortit net de culpa, i el Senat i tot hi té confiança.

MEMLI: ¿Vols dir?

LAMPADIÓ: Potser té en contra Ciceró...

MEMLI: I el govern sencer. Cèsar aspira a la monarquia de Roma, i un home que vol comandar tot sol no és de fiar.

LAMPADIÓ: No ho creguis. El govern ha arribat a un punt que ja no pot triar. I, en tot cas, els joves sí, que estan amb Cèsar.

MEMLI: ¿Els joves?

LAMPADIÓ: Sí, els joves. Nosaltres, en primer lloc. ¿És que no ets jove, tu?

MEMLI: He servit Lúcul i Pompeu, i puc, si cal, servir Cèsar. He defensat Roma fora de Roma i ara puc defensar-la a Roma. No estic cansat, sí és això el que vols dir, i conec, a més, el preu de la lluita: la vida o la mort.

LAMPADIÓ: Els romans no aniran únicament a trobar la mort sota les armes dels bàrbars. Caldrà portar la lluita a la ciutat mateixa: alçar els carrers i les places de Roma.

MEMLI: No serà la primera vegada: Roma es fa dins Roma i no fora de les seves muralles. Però el govern és fort i ric: un sol dels pares pot llevar tot un exèrcit.

LAMPADIÓ: Acabaran destruint-se entre si mateixos.

MEMLI: Mal cremessin tots a les fogueres dels sacrificis!

LAMPADIÓ: Llavors serà la nostra hora.

MEMLI: Ai, la nostra hora...! Tant de bo la sorra dels rellotges caigués també per nosaltres! Però aquesta hora és lluny encara.

LAMPADIÓ: La República està desfeta. Els generals comanden, a Roma.

MEMLI: Els generals han comandat sempre.

LAMPADIÓ: Uns generals amb homes venuts i encoratjats per les arengues.

MEMLI: Els exèrcits, a la llarga, han salvat sempre els pobles.

LAMPADIÓ: I a la curta els han destruït... Tu tens raó: em fa por que un d'aquests generals es pugui alçar rei absolut de Roma.

MEMLI: Una monarquia no serà pitjor que aquesta República fingida.

LAMPADIÓ: ¿Ho comprens, doncs, que aquesta República és una comèdia? La comèdia de la democràcia. Val a dir que la representen tan bé com saben, i nosaltres aplaudim.

MEMLI: Jo, no. Però no sé què he de fer.

LAMPADIÓ: Qualsevol cosa és millor que la incertitud i el dubte. Però jo també tinc por...

Entra, una torxa a la mà, Tici.

TICI: Cèsar! Correu! Veniu a veure Cèsar! (*Travessen l'escena altres homes amb torxes enceses.*) Va a peu a casa seva!

VEUS FORA DE L'ESCENA: Cèsar! Cèsar!

TICI: ¿Sentiu com l'aclamen? (*Surt, cridant:*) Oh, Cèsar, glòria de Roma!

Tumult. La gent surt i entra, cridant, confusament.

VEUS: Cèsar! Cèsar! (*El tumult s'apropa. Se senten veus entenents.*)

VEU 1ª: Cèsar, nissaga de Venus!

VEU 2ª: Cèsar, que la deessa et guardi i et concedeixi la victòria!

VEU 3ª: Cèsar, que Venus et doni llarga descendència per poder vèncer els segles

VEU 4ª: Cèsar, que Mart et trameti les seves armes!

Han anat sortint MILENA i DIÀBOL, CALÍ i SEMPRÒNIA, tots, llevat d'aquesta, a mig vestir, descompostos. Guaiten fora de l'escena, per on se suposa que passen Cèsar i el seu seguici. SEMPRÒNIA triga una estona a sortir i ho fa lentament, serena. Sobre el tumult que s'allunya, diu:

SEMPRÒNIA: Ai, Cèsar, senyor de Roma! Que no ens hàgim de penedir, els qui ara t'aclamem... Mira'ns: som només una mica de pols que els anys envejosos han llimat dels marbres immortals. Retorna'ns a les columnes dretes. Volem fer part del temple i del fòrum, presidir les converses dels carrers i de la plaça...

VEUS FORA: Cèsar! Cèsar! Cèsar!

FOSC

ACTE IV. LA GUERRA CIVIL

Tardor del 48. Un carrer de Roma. En escena, tres joves:

*LEÒNIDAS, LÍBAN i VIRGILI. Aquells dos discuteixen,
aquest escolta.*

LEÒNIDAS: No, no, no! Estic fart de sang, de morts, de guerres, de revoltes! ¿És que ja no es pot viure en pau, a Roma?

LÍBAN: No. Mentre Roma vulgui guerra, no podem viure en pau a Roma.

LEÒNIDAS: Roma no vol guerra! És Cèsar qui vol guerra!

LÍBAN: O els seus enemics. Pompeu també sembla que en volia, de guerra.

LEÒNIDAS: Cèsar el va provocar.

LÍBAN: ¿Ets pompeià, tu?

LEÒNIDAS: ¿Ets tu partidari de Cèsar?

LÍBAN: ¿Cal que ens definim? Ara ja no és hora, em penso.

LEÒNIDAS: En tot cas, és l'hora de Cèsar.

LÍBAN: ¿No t'agrada estar al costat dels vencedors?

LEÒNIDAS: M'agrada tant, que voldria que tinguessin sempre raó.

LÍBAN: Tenen la raó de la victòria.

LEÒNIDAS: No em basta. Jo no he participat en aquesta victòria. Se l'han disputada ells dos sols. Nosaltres només en rebrem les conseqüències.

LÍBAN: ¿Et sembla poc?

LEÒNIDAS: Em sembla massa. Si tingués terres, me les prendrien. I potser em treguin de casa.

LÍBAN: Ets pompeïà, no ho neguis.

LEÒNIDAS: No, t'asseguro que no faig partit amb ningú.
¿Però qui és neutral a Roma? ¿Pots mantenir la
neutralitat, si la sang dels morts arriba al portal de
casa teva?

LÍBAN: ¿De quins morts? ¿Dels morts de Pompeu o dels
morts de Cèsar?

LEÒNIDAS: ¿A un home mort li demanes com li diuen?
L'enterres, si ets compassiu, i corres a purificar-
te, si encara creus en els déus. Però si els morts
s'amunteguen i empedren el carrer, no tens temps
ni de mirar-los: has de fugir sense girar-te a darrere,
i procurar anar més de pressa que la mort.

VIRGILI: Parleu com si Roma fos un cementiri o una ciutat
empestada.

LÍBAN (*insolent*): ¿D'on vens, minyó? ¿Saps que els bàrbars
han assassinat un príncep, i que el seu adversari ha
plorat aquesta mort?

VIRGILI: Ho sé: parleu de Cèsar i Pompeu. Els ministres
egipcis han assassinat Pompeu per afalagar Cèsar,
i Cèsar ha plorat... És un romà, Cèsar, i estima els
homes de Roma, encara que els tingui per enemics!

LEÒNIDAS: Parles com un romà, noi, però el teu aspecte
et traeix.

VIRGILI: Sí, ja sé que soc un rústec. He nascut a la pagesia.

LÍBAN: No faràs fortuna si no et refines. A Roma, avui,
compta l'aspecte. Més val parèixer que ser. Ni
diguis a ningú que ets pagès.

VIRGILI: La riquesa de Roma és el camp: les terres
conradisses són el tresor de Roma.

LEÒNIDAS: Mentre no te'l prenguin, aquest tresor. Jo em
fio més de l'or comptant i sonant dels bons pares de
la República.

VIRGILI: No parlis així. D'or, no en menja ningú.

LÍBAN: ¿No? Demana-ho als senyors de Roma. ¿No els veus? Mira'ls, tots grassos i vermells, sadolls de menjar i de beure. Beuen i mengen tant, que a l'hora de vetllar per la República fan la migdiada.

VIRGILI: ¿Coneixeu la rondalla del rei Mides? Tot el que tocava tornava or, i es va morir de fam.

LEÒNIDAS: Ara s'hi mor la República, de fam.

VIRGILI: La República fa temps que és morta. O, almenys, que agonitza.

LÍBAN: Trobo que saps molt per ser pagès.

LEÒNIDAS: ¿I què serà de Roma, vident?

VIRGILI: No us burleu de mi. Vosaltres mateixos sabeu que la República està tocada de mort. És un nou ordre, el que arriba. Roma és gran i eterna, perquè Roma ja és el món sencer. Uns homes bons per governar una casa no ho són per governar un món. La torxa ha de passar a mans joves, i si no es fa de grat, aquestes mans prendran la llum per força.

LÍBAN: ¿Has vingut a Roma a fer de profeta?

VIRGILI: He vingut a veure la grandesa romana.

LEÒNIDAS: Ets un home de fe.

VIRGILI: No tinc altra cosa: una fe de romà i l'assistència dels déus de Roma.

LÍBAN: Roma, avui, no té més déu que Cèsar.

VIRGILI: Ho sé. Ell ha reptat tots els déus. Els pagesos ens esveràvem quan coneixíem la magnitud de la seva blasfèmia: tallava els boscos sagrats per fer-ne armament, interpretava els auguris a la seva manera... A casa dèiem que els déus acabarien castigant-lo. Però després hem comprès que ell era un déu, i que els seus reptes a la divinitat era una qüestió entre iguals. Ell ha vençut els déus com Júpiter, el primer, va lluitar contra son pare i el va vèncer. ¿Per què no s'ha de repetir la història?

LEÒNIDAS: Noi, ¿per què no contes aquestes coses a Cèsar? Faràs carrera: no et deixarà fugir del seu costat i et pagarà a preu d'or cada mot que li diguis. Fins ara, els seus panegiristes han estat tan mediocres, que ha hagut de ser ell mateix a fer-se el propi panegíric. Els satírics eren millors. ¿No coneixes les cançons contra Cèsar? (A LÍBAN:) Va, tu!

LEÒNIDAS i LÍBAN (*cantant*):

Per darrere els afalagues,
si va a dir la veritat:
Mamurra i Cèsar, bandarres
acreditats.

No t'estranyi: l'un i l'altre
pateixen del mateix mal.
L'un a pagesia i l'altre
a la ciutat.

Tots dos fan l'aprenentatge
sobre el mateix matalàs.
No vulguis saber qui es posa
damunt o davall.

I si ells mateixos no es basten,
corren, perquè tant se val,
darrere noietes fàcils
o joves jans.

Bé s'entenen i s'avenen,
per darrere i per davant,
Mamurra i Cèsar, bandarres
acreditats.

VIRGILI: La conec. Però teniu mala memòria: Catul no la va escriure així.

LEÒNIDAS: El poble la interpreta a la seva manera.
¿No t'agrada?

VIRGILI: Em fa por.

LÍBAN: Et fa por?

VIRGILI: Em fa por aquesta llibertat del poble, que és el seu dret i la seva saviesa. Un poble és incontenible, i la desmesura m'espanta.

LEÒNIDAS: Parles com un grec.

VIRGILI: Però soc romà.

LÍBAN: ¿No has dit que eres pagès?

VIRGILI: Soc pagès i estimo la pagesia. Però soc un home de Roma.

LEÒNIDAS: Si vius a Roma, ho seràs per força. Roma és un engolidor: s'empassa els homes i els refà a la seva manera.

VIRGILI: Jo torno a la meva terra.

LEÒNIDAS: ¿Però què has vingut a fer aquí, sol i tan jove?

VIRGILI: Ja t'ho he dit... Però potser els déus m'hi cridaven per plorar la mort d'un poeta.

LEÒNIDAS: ¿Ets poeta, tu?

VIRGILI: No gosaria dir-ho. Però escric versos.

LÍBAN: Faràs fortuna, noi! Roma està plena de poetes pagesos: Cinna —¿coneixes Cinna? És famós. Ja veuràs: es parlarà d'ell—, Cornifici, Bibàcul, el mateix Catul...

VIRGILI (*amb tristesa*): Catul...

LEÒNIDAS: ¿El coneixes?

VIRGILI: No. He pogut llegir els seus poemes.

LÍBAN: Són divertits.

LEÒNIDAS: Feia córrer libels contra Cèsar i els seus amics. No tenia por de res. ¿No coneixes les seves aventures?

VIRGILI: Ell mateix va fer públics els seus amors amb Clòdia.

LEÒNIDAS: Sí: els poetes no teniu vergonya.

VIRGILI: Per això jo no escriuré els meus amors, sinó els amors dels altres.

LÍBAN: Tant se val. No et fiïs de Roma, pagès. Si aquests amors t'honoren, sí, creuran que és a un altre que et refereixes; però si són uns amors vergonyosos, te'ls atribuiran a tu.

VIRGILI: L'amor no és vergonyós mai.

LEÒNIDAS: Oh, això explica-ho als moralistes.

VIRGILI: Els moralistes pensen com jo. Si no, o no parlen d'amor o són uns immorals.

LÍBAN: Parles amb molta seguretat. ¿Sou així d'aprofitats tots els pagesos? ¿D'on ets?

VIRGILI: De prop de Màntua.

LÍBAN: ¿I com et dius?

VIRGILI: Publi Virgili.

LÍBAN: ¿Virgili? És un nom bo de recordar... Sí, potser et reconegui si no trigues massa a tornar a Roma.

Entra LÈNTUL i resta a un extrem de l'escena, escoltant.

VIRGILI: Tornaré a veure el triomf complet de Cèsar.

LÍBAN: ¿Ets cesarià, tu?

VIRGILI: ¿Creieu que, cara al futur, es pot ser una altra cosa?

LEÒNIDAS: Encara no ha guanyat a tots els fronts.

VIRGILI: ¿Què li manca? En deu anys ha dominat les Gàl·lies, ha passat el mar i ha ocupat Britània, ha vençut Pompeu, domina el Senat, té l'exèrcit a les seves ordres i ningú no gosa exigir-li que el llicenciï, ha obtingut la dictadura per deu anys...

LEÒNIDAS: Això mateix el tirarà a terra. Un poble no pot estar a la mercè absoluta d'un sol home.

VIRGILI: Si aquest poble s'ho ha cercat...

LEÒNIDAS: A Roma no volem reis, i això és un camí cap a la monarquia.

VIRGILI: Quan a un poble no hi ha més que un sol home capaç de governar-lo, aquest home es farà amb tot el govern.

LÈNTUL (*avançant*): Pobre del poble governat per un sol home! Cèsar és gran, però no és més gran que Alexandre, i Alexandre no es va saber governar ni a si mateix.

LEÒNIDAS: Alexandre va expandir l'esperit de Grècia per tot el món.

LÈNTUL: ¿Quin esperit, historiador? ¿L'assassinat de Pompeu pels ministres d'un rei alexandri és una mort socràtica? El món respira en grec mercès a Grècia mateixa, no per la força conqueridora d'un bàrbar.

LÍBAN: ¿Alexandre un bàrbar?

LÈNTUL: Un macedoni, un salvatge... Un dels errors de Cèsar ha estat, segons conta la gent, tenir enveja d'Alexandre.

VIRGILI: Cèsar vol que tot el món sigui romà.

LÈNTUL: Un error, noi: els pobles no s'imposen als pobles per la força de les armes, sinó pel seu esperit. Si els bàrbars ens manllevan paraules llatines, és perquè a ells els en manquen. Però Grècia, tot i que ara és romana, no ens manleva res. Nosaltres, si de cas, vivim del seu heretatge.

VIRGILI: Grècia era un esperit poderós, però no hauria mai forjat un imperi com el de Roma.

LÈNTUL: No s'hi va entestar. Aquesta és la seva saviesa. I Cèsar, que és tan romà, no farà mai que es parli el llatí a Grècia. Al contrari: és ell qui parla grec.

LEÒNIDAS: Per pedanteria, per refinament.

LÈNTUL: Perquè està de moda, ja ho sé, i els vells conservadors se'n riuen. Però en aquestes qüestions de moda és en l'única cosa que els vells conservadors no tenen la darrera paraula. Parlarem grec per raons de moda, però la moda, fins i tot la més gratuïta, té també unes raons per existir.

VIRGILI: ¿Com parles així essent un vell? ¿Dubtes dels destins de Roma i estàs segur de Grècia, un poble vençut?

LÈNTUL: Mai no és vençut un poble quan té consciència de si mateix. L'envairan, prohibiran les seves institucions, ofegaran la veu del seu pensament, capgiraran el seu ordre i els seus costums, però, tot i arraconat en el més obscur dels antres o de les presons, tancat, encadenat, mentre un sol home d'aquest poble aleni i per poc que cregui, aquest poble viurà i una llengua i un esperit que han servit a uns homes i els han alimentat i els han expressat durant segles no moriran mai aixafats per un exèrcit ni ofegats per una veu estrangera.

LEÒNIDAS: Té raó el noi: dubtes de Roma. ¿Saps que blasfemes contra la ciutat i contra els seus déus?

LÈNTUL: ¿Els déus de Roma? ¿Parleu de Cèsar, tal volta? ¿O de Pompeu? Tant se val. Un d'ells ja és mort. I l'altre no trigarà a seguir-lo.

LÍBAN: Ancià, parles massa. Et podria denunciar.

LÈNTUL: Si t'ha de fer goig denunciar-me... Però compte, en fer la denúncia, no sigui que et denunciïs a tu mateix. Roma està confusa, i potser interpretin malament les teves paraules. Com que no tinc amics, no tinc tampoc enemics. Ningú no està predisposat en contra meu. ¿Vols que te la dicti jo, la denúncia?

LÍBAN (*amenaçant-lo*): ¿Et burles de mi?

VIRGILI (*detenint-lo*): ¿Pegaries a un vell?

LÍBAN: Quan un home s'insolenta contra la pàtria, perd la dignitat de la vellesa!

VIRILI: Tu, fa un moment, has insultat Cèsar, el senyor de la pàtria...

LÍBAN: Era una broma. Una cançó que canta tothom. No me l'he inventada jo.

LEÒNIDAS: Oh, déus, quina Roma més difícil li haurà tocat a Cèsar!

LÈNTUL: Ningú no tria el país ni el moment de la seva vida. Si Cèsar vol una Roma, que accepti la que té.

LÍBAN: O que la refaci!

LEÒNIDAS: Això fa: refer-la...

LÈNTUL: Només cal que hi reïxi.

VIRILI: Nosaltres l'ajudarem!

LÍBAN: ¿Nosaltres?

LÈNTUL: Vosaltres sou ara Roma! Ah, si la sabéssiu refer tal com la somieu sense saber- ho! Ni Cèsar, no us caldria... No vulgueu fer una Roma per Cèsar, minyons: feu una Roma per vosaltres.

FOSC

ACTE V. EL TRIOMF DE CESAR

*Estiu del 45. Una plaça de Roma. Dia de mercat.
Parades. Gent que compra i ven. Mercaders ambulants.
Ociosos que van i venen. Trull.*

LÈSBIA: ¿On es reuneixen avui els homes?

LÍBAN: No ho sé. ¿Per què ho vols saber?

LÈSBIA: Jo sé com acaben aquestes reunions nocturnes.
Una noia llesta sempre hi té un guany a treure.

LÍBAN: ¿Sí? ¿I has d'esperar la nit per treure aquest guany?

LÈSBIA: És el bon moment. A les fosques, el diner és mal
de comptar per qui no hi està avesat.

LÍBAN: ¿I qui hi surt perdent?

LÈSBIA: ¿Tu què trobes?

LÍBAN: ¿I no t'agrada més comptar els diners de dia i fer
els comptes justos?

LÈSBIA: De dia, tothom té els ulls massa oberts!

Fuig a l'altre costat de l'escena.

LÍBAN: Espera! Escolta!

LÈSBIA (a FILÈNIA): Ningú no em sap dir on és la reunió
d'aquesta nit i no sé on he d'anar.

FILÈNIA: ¿Quina reunió? Perquè si només n'hi hagués
una... La conspiració està de moda a Roma d'abans
ençà que tu nasquessis.

LÈSBIA: ¿Sí, veritat? ¿I contra qui conspiren?

FILÈNIA: Tant se val. Els uns contra els altres... (*Signant
un home evidentment celta, amb bigots i pantalons:*)
Mira qui s'acosta.

LÈSBIA: Ai, un estranger! Em fa por... I, a més, no paguen.

FILÈNIA: ¿Que no paguen? Serà a tu! No en mancaria d'altra! Espera i veuràs. (Al celta:) ¿Què hi ha, rei? ¿Ets un soldat de permís o un mercader?

CELTA: Ni l'una cosa ni l'altra. I, a més, no t'importa qui soc. Anem.

FILÈNIA: Parlem-ne, rei.

CELTA: ¿Què hem de parlar? ¿No esperes un home? Doncs jo soc un home. Conec els costums de Roma.

FILÈNIA: ¿Tanmateix? No els deus conèixer tots. Deus haver après de ser romà a la pagesia.

CELTA: No he après de ser romà ni en vull aprendre. Sé els costums de Roma i parlo com els romans. Al meu país no hi ha dones com tu.

FILÈNIA: Ho crec, si les tracteu així. ¿Saps que no m'agrades?

CELTA: No t'ho he demanat.

FILÈNIA: Té, això sí que és obrar segons els costums de Roma: no agrades a una dona però tant se te'n dona; és ella qui t'ha d'agradar a tu. ¿No és així, foraster?

CELTA: Així és. Anem. (L'agafa per un braç.)

FILÈNIA: Ai! Espera't home!

LÈSBIA (esverada): Et matarà!

FILÈNIA: No ho crec. Però, morir per morir, més val morir en els riscos de l'ofici.

LÈSBIA: Ai, quin horror!

CELTA: Si no vens, t'hauré d'emmenar a la força.

FILÈNIA: A una dona com jo, no cal forçar-la mai a aquestes coses. Te'n pots estalviar. (Comença a anar-se'n amb ell.)

LÈSBIA: No te n'hi vagis.

CELTA: ¿Què diu la teva amiga?

FILÈNIA: Li sap greu quedar-se sola.

CELTA: Després vindré a buscar-la a ella. Digue-li.

FILÈNIA: ¿Vols dir...? Renegaria de mi mateixa.

CELTA: Si et prenc a tu primer, és perquè ja ens coneixíem.

FILÈNIA: ¿A mi?

CELTA: Sí, no diguis que no te'n recordes.

FILÈNIA: T'ho diré més tard, rei. Als homes, no els conec per la cara.

CELTA: Et vaig trobar fa dos dies, de nit, prop del temple de Mart.

FILÈNIA: Seria de nit... Perquè, tanmateix... Amb aquesta indumentària, potser sí, que me'n recordaria de tu.

CELTA: ¿Què té la meva indumentària? No pretendràs que em vesteixi com un romà.

FILÈNIA: Si és una qüestió de patriotisme... Però ¿per què dus les cames lligades? ¿Fa molt de fred pel teu país?

CELTA: Un home ha de poder donar les passes llargues.

FILÈNIA: Prou que les hi donen els nostres patricis, sense necessitat de treure's ni la toga! (*Riu*).

LÈSBIA (*riu, nerviosa*): ¿De què rius?

FILÈNIA: ¿Que no veus què porta a les cames? Li hauré de cobrar un preu extraordinari pel temps que em farà perdre.

CELTA: ¿Què teniu? ¿Us en rieu del meu vestit? Esteu tranquils, els romans: us podeu riure de tot el que ve de fora, perquè ara sou els amos del món.

FILÈNIA: Oh, el món...! Jo no surto mai de Roma.

CELTA: Al meu país, tothom va vestit així.

FILÈNIA: Mentre l'exemple no prengui... Anem-hi, rei: em comences a interessar.

CELTA: Així m'agrada! (Surten.)

LÈSBIA (*s'adreça a una parada del mercat*): Digueu-me, bon home: ¿coneixeu Cinna, el poeta?

MERCADER: Per poetes estic! Fuig, que em destorbes la clientela! (*A una dona que arriba, molt amatent*): Salut, Dèlia! ¿Què t'ha comanat avui la teva senyora?

DÈLIA: No m'han comanat res. Estan tots nerviosos, i, si no fos que una té boca i estómac, avui no hauria vingut al mercat...

MERCADER: Mira, mira què he portat aquesta setmana: els millors préssecs d'Esmirna...

DÈLIA: ¿Què dius, d'Esmirna? Del teu hort, que és més prop! Sé que tenies peus vells i els has empeltat. A mi no m'enganyes. Però si són bons, tant se me'n dona. Deixa-me'n tastar un. (*El va a prendre i ell l'hi impedeix.*)

MERCADER: Reina! ¿Saps què val un préssec d'aquests? Ni a la taula de Cèsar se'n serveixen.

DÈLIA: Ui, a la taula de Cèsar...! ¿Què saps tu què se serveix a la taula de Cèsar?

MERCADER: M'ho compren tot a mi. Soc el seu proveïdor exclusiu. Els porto raïms de Xipre, salaons gaditanes... El darrer banquet que ha donat, el vaig proveir tot jo: li vaig portar sis mil llamprees, tres mil de riu i tres mil de mar...

DÈLIA: No em facis riure! ¿D'on trauries els diners per pagar tanta riquesa?

MERCADER (*en secret*): Calla, dona. Soc amic d'Hirrus, el peixater. Ell em fia i Cèsar paga al comptat.

DÈLIA: Deu ser ara...

MERCADER: Ha estat sempre un gran senyor. Gràcies a ell, tindrè unes bones velleses.

DÈLIA: ¿Vols dir? ¿I tant guanyes fent només de mediador?

MERCADER: Calla, que no et sentin. ¿Puc confiar en tu?
A la casa de Cèsar no miren mai el preu d'una cosa,
i jo, pobre de mi, perdo un dia sencer, de vegades,
mercadejant amb Hirrus.

DÈLIA: Pocavergonya!

MERCADER: Soc pobre, estimada. ¿Què vols que faci?
No soc bo per res. Quan era nen, el meu pare em
volia posar a llaurar les terres, però a mi em tirava
la ciutat. Roma...! He portat sempre els ulls ben
oberts i he après de viure. He recollit les sobres dels
senyors, i ara..., ¿vols creure el que et dic? Menjo
com un patrici. He de córrer molt i he d'esperar
vaixells que no arriben i fruites que sembla que no
madurin mai. Però tot, amb seny i paciència, arriba
a terme... Mira qui ve.

DÈLIA: ¿Qui és?

MERCADER: Sext, l'esclau de Calpúrnia. Deixa'm que el
despatxi.

SEXT (*una mica amanerat. Pedant, com a criat de casa rica*):
Hola! ¿Parlaves amb algú? (*Galant, per DÈLIA*;) Acaba
de despatxar, t'ho prego.

DÈLIA (*també molt fina*): De cap manera. Fes tu la
comanda. Som amics i parlàvem de les nostres
coses.

SEXT (*acceptant*): Si és així... Seré ràpid.

DÈLIA: ¿Ets de la casa de Cèsar, tu?

SEXT: Sí. Estic al servei de Calpúrnia.

DÈLIA: ¿Què diuen del teu amo?

SEXT: ¿Què vols que diguin? Comanda sobre Roma; per
tant tothom respecta els de casa seva. És ric; per
tant a casa seva vivim bé. No és mai a casa; per tant
no dona cap feina... No em puc queixar.

DÈLIA: Parles com un llibre.

SEXT: A la casa tenim un esclau grec que em dona lliçons.

DÈLIA: ¿Te les dona a tu?

SEXT (*digne*): Les dona a qui sigui, però jo les escolto.

MERCADER: Sext és molt aprofitat. Calpúrnia li concedeix la seva intimitat, i, d'altra banda, ha promès fer-lo lliure. ¿No és així, Sext?

SEXT: Sí, però jo no vull la llibertat. ¿Què en faria? M'hauria de guanyar la vida i no en sé. Hi ha el recurs del matrimoni, però... ¿Què us he de dir?... Seria inútil... No serveixo, ¿sabeu?

DÈLIA: Ja.

SEXT: És el meu feix.

MERCADER: Tots n'hem de portar un o altre.

SEXT: Bé...

MERCADER: He portat el vi. El tinc a casa. Set mil àmfores de Falern i set mil de Quios. Més el de Lesbos i el Mamertí. No el podré transportar jo sol.

SEXT: Per això he vingut. ¿Quantes atzembles et faran falta?

MERCADER: No ho sé. Tu calcula (*mira DÈLIA, ponderatiu*): prop de trenta mil àmfores...

SEXT: Està bé. Seré al teu magatzem a darrera hora. Salut. Ah! Aquests préssecs, els pots portar tots. (*Somriu, fa una lleugera inclinació a DÈLIA*.) Salut! (*Surt*.)

MERCADER: ¿Què t'ha semblat?

DÈLIA: ¿Trenta mil àmfores de vi? Però deu convidar tot Roma...

MERCADER: Té molts d'amics... (*En veu baixa*;) I molts d'enemics, que convé asseure a taula també i tenir-los contents.

DÈLIA (*Ileugerament sarcàstica*): El senyor de Roma... Va, posa'm aquests préssecs. ¿Què tens més?

MERCADER: Me'ls ha comanat tots, però perquè ets tu te'n posaré els que vulguis...

LÈSBIA (*a ALEXIS, a un altre costat de l'escena*): ¿Estàs segur que serà després de mitjanit? ¿Per què tan tard?

ALEXIS: Noia, m'atabales amb tantes preguntes. Si no et coneguésses de sobres, pensaria que ordeixes una traïció.

LEÒNIDAS: Una més, una menys, avui, a Roma...

ALEXIS: Aquesta vegada no fallaran. Conec el meu amo.

LEÒNIDAS: ¿El teu amo? ¿Tant confies en Càssius?

ALEXIS: Del tot.

LEÒNIDAS: Cèsar té molts d'amics. L'avisaran abans que ningú se'n pugui tèmer. Els secrets es filtren per les parets de les cases com la farina pels forats d'un sedàs.

ALEXIS: Deixa fer Càssius i veuràs. Ell ho vol, que el secret es filtri: no pot actuar sol i ha mester un ambient contra Cèsar.

LEÒNIDAS: ¿I amb qui compta?

ALEXIS: No compta amb ningú i compta amb tothom. Si sembla en el poble una aversió contra Cèsar, serà el poble sencer qui ajudarà Càssius.

LEÒNIDAS: El poble està amb Cèsar.

ALEXIS: Però no hi està el Senat.

LEÒNIDAS: ¿Aleshores el que Càssius vol convèncer és el Senat?

ALEXIS: Exacte!

LEÒNIDAS: Que ja està convençut...

ALEXIS: No m'embullis!

LEÒNIDAS (*riu*): Quina estranya manera de conspirar!

ALEXIS: Càssius no conspira. Càssius vetlla pel bé de la República.

LEÒNIDAS: I mira com: confiant en tu. Si jo ara esbandís tot això que m'has dit als quatre vents, ¿què passaria?

ALEXIS: Tu ets pobre com jo, Leònidàs, i has estat de Càssius abans que et donés la llibertat. No em pots desitjar el turment ni la mort. He compartit el teu llit i ens hem nodrit del pa de la mateixa casa. Els qui som pobres no oblidem aquestes coses. Això pels senyors que només s'estimen a si mateixos, o bé estimen la seva fortuna o el poder que han arribat a obtenir a força d'anys de lluitar. Però nosaltres, Leònidàs...

TICI (*arriba, corrent*): Càssius demana per tu. Has d'anar a trobar Casca. És fora de Roma, però l'has de trobar. És Càssius qui ho mana.

ALEXIS (*a LEÒNIDAS*): ¿Veus? Càssius no dorm... Corro a complir les ordres! (*Surt.*)

LÈSBIA: ¿On va? M'havia promès que aquesta tarda, a primera hora, ens veuríem.

LEÒNIDAS: No et fiïs d'un esclau, petita.

LÈSBIA: Però aquest tenia diners: me'ls ha mostrat.

LEÒNIDAS: Bah! Devien ser falsos. Anem amb mi, que els meus són bons.

LÈSBIA: ¿Amb tu?

LEÒNIDAS (*emportant-se-la*): Amb mi, amb mi... (*Molt dolç*): ¿O no t'agrado?

LÈSBIA: Oh, sí! M'agrades molt... És clar que m'agrades. (*Surten. Sona, llunyana, com venint de dins una taverna d'un carrer d'allà prop, una cançó triomfant.*)

UNA COMPRADORA: Temps de guerra, temps d'amor!

UNA MERCADERA: I de mort!... Tot és u...

Entren uns joves, cridant.

JOVE 1r: Cèsar ha vençut!

JOVE 2n: No hi ha senyor a Roma més que Cèsar.

JOVE 3r: Del Nil al mar de la Fosca, tot el món és romà!

La cançó triomfant de taverna se sent més forta a cada frase de cada un dels tres joves. Va entrant gent, joves i soldats, que la canten. A poc a poc, s'hi ajunta tota la gent del mercat. En haver cantat dues o tres estrofes, la mercadera que ha parlat últimament comença a cantar una cançó de guerra i de mort, que, a poc a poc, supera l'himne triomfal, fins que la gent que el canta va sortint, sempre cantant, de l'escena, i la mercadera queda sola fins a acabar la cançó:

HIMNE DE ROMA VICTRIX

Sol que reneixes, far de llums eternes,
no hi ha en el món feliç que tu governes
poble com Roma!

Ella és la gran, la lloba de muntanya:
la llet que brolla de la seva entranya
déus alimenta.

Mare d'herois, la llança invicta serva,
i té a l'esguard terrible, com Minerva,
verda la vida.

Arreu flamegen càntics i senyeres:
ampla és la terra, i no coneix fronteres
l'àguila excelsa.

Pare dels déus, que la divina ploma
de l'immortal ocell prestes a Roma,
Júpiter, salve!

Per tu reneix, com de la cendra morta,
més jove cada cop, més viva i forta,
Roma divina.

Puja, i ateny l'olímpic simulacre
de les altes estrelles la llum sacra,
centre dels aires.

No hi ha ciutat sorgint amb més puixança:
pels camps del món amb passa ferma avança
com una dea.

S'alça, potent, com mestre entre deixebles,
tal el xiprer que creix per sobre els febles
joncs de ribera.

CANÇÓ DELS MORTS A LA GUERRA

Mare Roma, ¿on van els teus homes,
confiats en la teva quimera,
sense por de la mort que els espera
a unes terres que hi ha mar enllà?

Era meu, un d'aquests, Mare Roma!
Ell posà els fonaments de la casa,
fins que un dia, amb l'escut i l'espasa,
els dos braços li varen lligar.

¿Qui abraçeu, ara, en terra estrangera,
braços forts, braços sense abraçada,
home meu, boca meva esqueixada,
que només pot besar-la la mort?

A poc preu has venut els teus homes,
Roma gran, mercadera de glòria,
meretriu que ni guardes memòria
dels amants que et mantenen la sort!

Maleït sigui el nom de la pàtria,
si cal dir-lo amb la veu manllevada
a una vida que jau, oblidada,
lluny de terres i cels, mar enllà.

Una vida he perdut a la guerra,
i no volen que surti a cercar-la:
amb veu seva la pàtria parla,
que amb discursos em força a callar.

Mare Roma, ¿on van els teus homes,
confiats en la teva quimera,
sense por de la mort que els espera
a unes terres que hi ha mar enllà?

FOSC

ACTE VI. ELS IDUS DE MARÇ

RÈTUL: Noi, Dècim, que vas mudat!

DÈCIM: ¿I per què no hi he d'anar? ¿També tu em renyaràs,
com l'altre dia Marullus, el tribú?

RÈTUL: Oh, no! ¿Per què t'hauria de renyar?

DÈCIM: D'altra banda, tu tampoc no portes el vestit de
feina.

RÈTUL: No.

DÈCIM: ¿I per què, això, si t'ho puc demanar?

RÈTUL: Mira, per res: pura fantasia... ¿I tu?

DÈCIM: Una fantasia, també. Vull veure passar Cèsar com
marxa al Capitoli. I a Cèsar no li agraden els parracs.

RÈTUL: Cèsar no anirà avui al Capitoli.

DÈCIM: ¿Qui ho diu?

RÈTUL: Cèsar té enemics, i l'han avisat.

DÈCIM: ¿Vols dir?

RÈTUL: Sí. Jo mateix ho vaig sentir l'altre dia. L'endeví el
va avisar que no es fiés dels Idus de Març.

DÈCIM: I ara!

RÈTUL: Això digué l'endeví.

DÈCIM: ¿Endeví o conjurat?

RÈTUL: Traïdor, si de cas.

DÈCIM: Tant se val, i no ens entendríem, si ho volguéssim
esbrinar. Primer és la conjura i després la traïció:
van l'una rere l'altra, com l'ombra rere el cos.
L'ambició i l'enveja són avui princeses romanes i
reben tothom a la seva taula i al seu llit.

RÈTUL: Llevat de nosaltres, Dècim, que si provéssim d'abastar tan seductores dames, creu que ben aviat ens prendrien la plaça.

DÈCIM: Per això vaig a reressaga dels qui l'ocupen, i quan els veig passar els dic que semblen l'escut de Mart i el mirall de Venus, tot alhora.

RÈTUL: Només cal triar el destinatari de les lloances, i no errar-te en la tria.

DÈCIM: Si les lloances les adreces a tots, el risc d'equivocar-te no existeix. D'altra banda, ¿com pots equivocar-te, avui? Jo m'he guarnit per veure passar Cèsar.

RÈTUL: No et fiïs de Cèsar.

DÈCIM: ¿M'he fiat mai de cap senyor, Rètul? ¿Però qui és avui l'amo de Roma?

RÈTUL: Ho és de tal manera, que pot fer i desfer al seu capritx.

DÈCIM: Jo procuraré que no em desfaci.

RÈTUL: Vés amb compte. Hem de tenir molt d'enteniment, els pobres.

DÈCIM: És la nostra arma. Si la saps manejar i no tens escrúpols, no n'hi ha de més útil. I té l'avantatge que, com més la utilitzes, més esmolada queda. Perquè no hi ha pedra d'esmolat més bona que la necessitat. Ella et fa agut, oportú, encertat, adient, sensible. Et fa posar bona cara, per més que duguís una setmana de fam i tinguís ganes de matar mitja humanitat. Et fa endevinar la bossa més plena, la mà més lleugera, la voluntat més feble. Et condueix pels bons camins de l'engany. Et dicta les paraules de la persuasió, i, si cal, els crits més eficaços de la revolta. Et dona el coratge i la temeritat, la raó i la força. El món, Rètul, ha de ser dels pobres, que som fills de la necessitat.

RÈTUL: Si és com tu dius, els pobres hauríem de ser més savis que els grecs antics.

DÈCIM: De savis, ja ho som. Només ens manca creure-ho.

RÈTUL: No t'entenc, Dècim. ¿Proposes que siguem presumptuosos, i que els savis de veritat es burlin de nosaltres?

DÈCIM: És que som nosaltres, els savis de veritat. ¿Veus com no creus? (*Entra LÈNTUL, tot passejant-se, i s'atura a escoltar les paraules de DÈCIM.*) No cal haver llegit els poemes d'Homer per ser savis. ¿Quan has tingut un llibre en les teves mans? No tindràs mai prou diners per comprar-lo. Però la necessitat és més bona mestra que els llibres. No creguis en l'ambició dels senyors: la nostra és més forta. Perquè a ells els sosté el luxe, que és pà·lid com un jovecell desanat i feble com una druda malalta. Però a nosaltres ens sosté la necessitat, una deessa. (*LÈNTUL somriu. Segueix el seu passeig. Surt de l'escena.*) Si creguéssim en la necessitat, seríem rics i poderosos.

RÈTUL: Ets un revolucionari, Dècim.

DÈCIM: Però conspiro sol, perquè jo sol tinc més ambició que tots els romans plegats, i no en vull fer part a ningú.

RÈTUL: Bona manera de conspirar! Si et descobreixen, creu-me que no t'enviaran a galeres.

DÈCIM: Riu-te'n, si vols, però t'asseguro... (*Entra LÍBIC i l'interromp.*)

LÍBIC: Noi, esteu tranquils i la ciutat és un bull de temors.

RÈTUL: ¿De què?

LÍBIC: De temors, de por. ¿No sabeu què passa?

DÈCIM: No. ¿Què passa?

LÍBIC: Hi ha una conjura ordida contra Cèsar.

RÈTUL: D'això parlàvem. Tothom conspira, Líbic. Fins i tot Dècim. Només que aquest conspira sol.

LÍBIC: Doncs els conspiradors contra Cèsar no hi estan, sols. T'ho asseguro.

DÈCIM: ¿Com ho saps?

LÍBIC: Ho sap tothom. Basta que posis l'orella atenta.

RÈTUL: Tindràs raó, Dècim: els pobres senten créixer l'herba.

LÍBIC: No és una herba que creix. És la veu de Roma.
Roma està contra Cèsar.

DÈCIM: ¿Què dius? No saps què parles, desgraciat! No et creuria ni un fill que tu mateix haguessis parit.
Roma és Cèsar!

LÍBIC: Cèsar té enemics.

DÈCIM: I Roma també!

LÍBIC: Cèsar té molts d'enemics. Els conjurats ja no són aquell Catilina i els seus companys de bordells i de tavernes. Els conjurats seuen al Senat i fan cap al govern de la República.

DÈCIM: Cèsar els desbaratarà, com sempre.

LÍBIC: No ho sé. Aquesta vegada... He vist Càssius de bon matí, i somreia.

DÈCIM: ¿Càssius somreia? No et crec.

LÍBIC: Somreia amb els ulls. Jo sé veure, en una cara enfadada, com els ulls somriuen. I he saludat Píndar, l'esclau, que era al portal de la casa de Càssius, com si estigués a l'aguait, i no m'ha tornat l'escomesa.

DÈCIM: Estaria adormit.

LÍBIC: A la casa de Càssius, t'ho asseguro, fa set mesos que no dorm ningú. D'ençà que Cèsar va tornar d'Espanya.

DÈCIM: Càssius és un envejós. Però l'enveja és una espasa oscada per matar Cèsar.

LÍBIC: La insolència de Cèsar refà les espases i dona força als braços. Que Cèsar es guardi de les fulles oscades i dels braços vells!

RÈTUL: ¿Cèsar insolent? ¿Insolent contra qui, si només podria ser-ho contra si mateix?

DÈCIM: Ets elemental, Rètul, i això t'honora. Tu creus que Cèsar és el príncep de Roma, i jo també ho crec. Però n'hi ha molts que no ho volen reconèixer. ¿No és així, Líbic?

RÈTUL: Cèsar no solament és el primer de Roma, sinó que n'és el rei. L'altre dia, a les lupercals, el va coronar Antoni.

LÍBIC: Ell va refusar la corona. Només saps les notícies a mitges.

RÈTUL: Estava molt enrere i no hi veia bé.

DÈCIM: Doncs sí: va refusar la corona tres vegades. Tots volíem que l'acceptés.

LÍBIC: ¿Tots?

RÈTUL: ¿I per què?

*Entra LÈNTUL, en la seva passejada,
a temps per sentir les paraules de DÈCIM.*

DÈCIM: Un home sol pot obrar amb més llibertat, i també és més bo d'enganyar, que una assemblea. Un home sol maneja totes les riqueses de l'Estat, i així saps on has d'anar a buscar-les.

LÍBIC: Però té el poder, també, i ningú no li pot discutir una decisió.

DÈCIM: No penso discutir-n'hi cap, sinó aplaudir-les.

LÍBIC: ¿Encara que aquestes decisions et vagin en contra?

DÈCIM: ¿Per què m'hi han d'anar, en contra? Un home sol té dos ulls i un esguard de poc abast. Només em posaré a tret quan em convingui, i serà sempre per bé meu.

LÍBIC: Confies molt en el teu enginy.

DÈCIM: Soc pobre.

LÈNTUL: Ets un miserable, Dècim.

DÈCIM: Ja ho sé, Lèntul. Però ho soc de naixença: no m'ho pots retreure.

LÈNTUL: Ai, quina Roma hem fet entre tots...! Venuda a l'or dels bàrbars, regida per un tirà, votada al poder i al capritx d'un sol home... ¿On sou, pares republicans? Ai, Roma, senyora del món i bordell de la humanitat!... De tant en tant, un poeta a la moda hi canta una cançó de burla, i els pares conscriptes aplaudeixen... Ai, Roma, Roma, lliurada a les burles dels mesquins! Amb versos mal escandits i cançons de taverna es burlen de la teva misèria... Ja no tens veu, pobra Roma: boques de fam únicament pidolen, pels teus carrers i per les teves places, bavant de servilisme. ¿Qui et salvarà de tant esclavatge?

DÈCIM: ¿Per què no proves de salvar-la tu, amb la teva filosofia?

LÈNTUL: Ciceró ha dit que les armes deixessin pas a la toga, i, d'ençà que ho va dir, la toga només serveix per tapar-se els ulls i no veure, almenys, les armes excitades.

LÍBIC: No et lamentis d'aquesta manera, i mira al teu entorn. ¿No reconeixes l'obra de Cèsar? Edificis nous, magnífics, carrers nous, places, un nou fòrum, temples, banys, monuments, teatres...

LÈNTUL: Una obra de paleta, excel·lent. Els homes segueixen vivint amuntegats. Un barri sencer destruït per fer-hi jardins, i la gent vivint sota les escales, als portals...

DÈCIM: Bah, bah, bah! No cal ser tan derrotista, tanmateix! Si ets una mica enginyós, dormiràs dins un llit i seuràs a una taula. El món és dels llestos.

LÈNTUL: Però de llestos, n'hi ha pocs, i, com que ells sols tenen tot el món, els en sobra tot el que als altres els manca.

DÈCIM (*riu*): Ets enginyós. Darrere teu encara podria aprendre coses. (*Remor de tumult. S'adrecen tots a una part de l'escena.*) ¿Què és això? (LÍBIC surt.)

RÈTUL: Són els senadors que van al Camp de Mart. (Surt.)

DÈCIM: Encara és d'hora.

LÍBIC (*torna entrar*): És l'endeví de l'altre dia. Assegura que avui és el darrer dia de Cèsar. Però no l'entenen, i els uns se'n riuen d'ell i els altres el volen matar.

LÈNTUL: Pobre! No ha endevinat que avui ja ningú no tem els endevins ni creu en les seves prediccions.

LÍBIC: No cal ser endeví per veure que Roma bull de desconcert i de por.

DÈCIM: ¿Però com podem estar desconcertats? No sabíem en mans de qui estava Roma i ara ho sabem. Ningú no discuteix el poder a Cèsar. Ja no hi són Màrius ni Sul·la, i Pompeu tampoc...

LÍBIC: Potser Cèsar ha anat massa enfora...

LÈNTUL: Ell ha anat per camí fressat: entre tots li hem fet les passes planeres.

LÍBIC: Sigui el que sigui, ha anat massa enfora. Els senadors estan esverats. Ell s'ha erigit en mestre del Senat. Ja no es pot concloure res sense la voluntat de Cèsar...

DÈCIM: ¿I això us sap greu? Va, no fileu tant i anem a veure'l. (Surt.)

LÈNTUL: Ho hem volgut. Hem tingut por i ho hem confiat tot a ell.

LÍBIC: ¿Qui? ¿Nosaltres? No em facis riure! ¿Què som nosaltres?

LÈNTUL: Potser també... Potser comptem més del que sembla. Dècim té raó: si creguéssim, comandaríem. Però ja estem massa acostumats a obeir.

LÍBIC: Ets un pensador i un poeta. No és la fe qui dona el poder...

LÈNTUL: ¿No? ¿Què és, doncs? Roma era pobra, la ciutat més pobra de la península, i ara és la senyora del món.

LÍBIC: La senyora del món! ¿Què ha de témer, doncs, un romà? No pensis tant, Lèntul, i viu! (Surt.)

LÈNTUL: Viure... Si en sabéssim, de viure... (Entra DIOTIMA, *esverada, i s'abraça, plorant, a LÈNTUL.*)
¿Què tens, Diotima? ¿Per què plores?

DIOTIMA: Oh, Lèntul, oh...! ¿Què passa avui a Roma?
Tots els averanys han estat espantosos. Els augurs tremolen cada vegada que obren un colom per llegir-ne les entranyes.

LÈNTUL: Diotima, Diotima... ¿Encara creus en aquestes coses?

DIOTIMA: ¿En què he de creure, Lèntul? Aconhorta'm tu, dona'm un punt on recolzar-me, però no m'obliguis a recolzar-me sobre mi mateixa. Tu ets fort i savi, Lèntul. No et fan por la vida ni la mort. Però jo, jo...

LÈNTUL: No tinguis por, estimada. No és per tu que s'esmolen avui les armes. Això ens val, de ser pobres: ni la mort no es recorda de nosaltres.

DIOTIMA: Oh, no parlis així! No és per mi que tinc por: és per ells. ¿Què serà de mi si maten els qui em mantenen? Jo soc dels meus senyors, i sense ells, ¿què soc jo?

LÈNTUL: Ai, esclava, esclava...! ¿Són els segles romans qui t'han ensenyat de pensar així? No tinguis por: si vols senyors en tindràs. La raça dels amos no s'extingeix mai.

DIOTIMA: Però jo vull els meus amos; no en conec d'altres. Potser els qui vindran seran cruels, no els podré estimar...

LÈNTUL: ¿I per què estimes els que ara tens? ¿Perquè els coneixes? No els coneixes del tot. Aquests senyors teus, que tu estimes, ara mateix, si trobessin que

l'excés de crueltat els salvaria, serien cruels fins on no arriba la teva imaginació. Sempre ho són, de cruels, els amos: el poder és cruel, humiliador, envilidor...

DIOTIMA: No, no, no! Jo he viscut bé, vivia bé... Si la mort volava pels carrers, jo em tancava a casa. Però ara sembla que s'obrin totes les portes, que s'esbuquin les parets... Calpúrnia plora a la porta de casa i Cèsar marxa al Senat amb la mort al cor.

LÈNTUL: Cèsar no es morirà. La raça dels Cèsars és fecunda: un Cèsar engendra un altre Cèsar, perquè l'home és vil i esclau, pobre Diotima...

DIOTIMA: No t'entenc... Oh, ¿per què parles així i dius que m'estimes?

LÈNTUL: Els déus m'han donat una veu obscura de solitari, perquè la veritat imperiosa m'ha triat a mi.

DIOTIMA: No em deixis sola, Lèntul!... (Tumult.) ¿Sents? Ja s'acosta Cèsar.

*Gent que travessa l'escena. Entre ells, DÈCIM i LÍBIC.
Van apressats. Diuen les seves frases
i de seguida surten.*

LÍBIC: Cèsar arriba al Camp de Mart! Tothom l'aclama!
(Surt.)

DÈCIM: ¿Ho veieu? ¿Qui parlava de conjures? Si n'hi havia, de conjurats, faran el ridícul, com sempre...
Diotima, ¿què fas aquí? ¿Què et passa? ¿Has plorat?

DIOTIMA: Deixa'm, deixa'm, ves a veure Cèsar.

DÈCIM: Sí, me n'hi vaig. No ploris, dona! Són dies grans, aquests dies! Fa sol i la gent té ganes de festa!
(Surt.)

DIOTIMA: Ai, Lèntul, Lèntul...!

LÈNTUL: Pobra Diotima, esclava dels senyors, com Roma...

*Tumult més fort, fora d'escena, amb alts i baixos, que
no cessa ja fins que s'indiqui.*

LÈNTUL: ¿No vols veure passar el teu Cèsar?

DIOTIMA: No, no!

LÈNTUL: ¿Sents? No ets tu sola qui l'estima. Tot Roma confia en ell. Val a dir que l'ha refeta de dalt a baix: ha fet una Roma a la seva mida. Ara ningú més que ell no podria governar-la. Ell és l'amo de l'ordre i de la justícia, i la injustícia i el desordre, si ell els accepta i els sanciona, esdevenen de seguida justícia i ordre. Això té el poder d'un home sol: que governa sense retre comptes a ningú. Ara ja no té remei: la història no torna enrere. Ja no hi ha República ni Senat: ara, el Senat i la República són Cèsar.

*Un silenci sobtat, com si tot
hagués quedat parat de cop.*

DIOTIMA (*esglaiada*): ¿Què passa?

LÈNTUL: No ho sé.

*Entren en escena, de totes bandes, homes i dones:
tenen el gest espantat. Entren silenciosos.*

LÈNTUL: ¿Què ha estat? ¿Què passa?

DIOTIMA: ¿Què passa? ¿Per què us quedeu parats i en silenci?

LÈNTUL: Parleu! ¿Quin nou terror us arriba?

DÈCIM: Cèsar ha mort.

DIOTIMA: ¿Cèsar?

LÍBIC: Brutus ha matat Cèsar.

DIOTIMA (*aterroritzada*): Cèsar...

RÈTUL: Càssius ha matat Cèsar.

DIOTIMA: Cèsar...

HOME 1r: Ligari ha matat Cèsar.

DIOTIMA: Cèsar...

HOME 2n: Galba ha matat Cèsar.

DIOTIMA: Cèsar...

HOME 3r: Casca ha matat Cèsar.

DIOTIMA: Cèsar...

HOME 4t: Cinna ha matat Cèsar.

DIOTIMA: Cèsar...

DÈCIM: Ha caigut al Senat.

LÍBIC: Al mateix Capitoli.

RÈTUL: Als peus de l'estàtua de Pompeu, han matat Cèsar.

DIOTIMA (*reculant, horroritzada, fins a sortir fora d'escena, amb un crit*): Cèsar! Cèsar! Cèsar!

*Tots reculen, espantats, murmurant,
fins a desaparèixer d'escena.*

VEUS: Cèsar, Cèsar, Cèsar, Cèsar...

LÈNTUL (*els mira desaparèixer, desconcertat, fins que, de sobte, ja sol, crida, cada pic més fort, sortint també d'escena*): ¿I Roma? ¿I Roma? ¿I Roma?

*Sobre l'escena, buida un instant,
cau, lent, el teló.*

FI

Barcelona, agost del 1969

La fira de la Mort

(1970)

Fitxa de lectura

Autor

JAUME VIDAL ALCOVER (1923-1991)

Títol

La fira de la Mort (1970)

Edició

«La fira de la mort», dins *Festival de Teatre de Sitges 1967-1970*,
Barcelona: AGPOgraf, octubre de 1971, p. 237-293.

Personatges

La Mort, L'Emperador, Ditis, L'Arúspex, Primer Home Fort,
Segon Home Fort, Tercer Home Fort, El Corifeu, Ministres,
Poble.

Estrena

Estrenada el 13 d'octubre de 1970, pel Grup d'Estudis Teatral
d'Horta, al Teatre Casino Prado, de Sitges, en el marc del
IV Festival de Teatre de Sitges. Direcció: Josep Montanyès
i Josep M. Segarra. Música: Josep M. Arrizabalaga. Ajudant
de direcció: Joan Font. Escenografia: Josep Maria Segarra.
Realització escenografia: Antoni Coromines i Hilari Abad.
Llums: Joan Font. Dicció: Maria Aurèlia Capmany. Figurins:
G.E.T.H. Realització figurins: Amàlia Melero. Màscares: G.E.T.H.
Realització màscares: Carme Paltor. Equip tècnic: Josep Clot,
Xavier Clot, Francesc Esplugas, Ricard Martínez, Joaquim Pla,
Antoni Salvà i Francesc Salvà. Orgue Hammond: Josep Maria
Arrizabalaga. Trompeta: Ricard Gili. Bateria: Carles Gili.
Interpretació: Maria Martínez (La Mort), Manuel Bartomeus
(L'Emperador), Ferran Bayés (Ditis), Joan Miralles (L'Arúspex),
Joan Martínez (Primer Home Fort), Josep Vallhonestà (Segon
Home Fort), Gabriel Renom (Tercer Home Fort), Joan Nicolás
(El Corifeu), Helena Bayés, Matilde Miralles, Pilar Bonany, Rosa
Bonany, Susanna Bonany, Maria Fort, Teresa Lozano, Teresa
Miralles, Carme Solé, Rosa Solé, Fermí Reixach, Joan Armengol,
Lluís Pasqual, Joan Bonany, Emili Cantero, Rafael Clusa,
Joan Plana, Gabriel Serra i Josep M. Tolosa (Ministres i Poble).

Posteriorment, se'n van fer funcions al Teatre del Centre Parroquial d'Horta (14-29 novembre 1970 i 6-14 febrer 1971), Teatre Cinema de Gavà (12 desembre), Teatre Conservatori de Manresa (27 febrer 1971), Teatre de La Faràndula de Sabadell (24 abril 1971) i Teatro de la Zarzuela, de Madrid, en el marc del II Festival Internacional de Teatro (13-14 octubre 1971).

Gènere

Oratori.

Temàtica-sinopsi

Partint de la tradició de les danses de la mort, de l'estètica del Grup d'Estudis Teatral d'Horta i de la poètica de Vidal Alcover, l'obra constitueix un poema dramàtic en què es qüestionen les grans preguntes de la Humanitat. En la primera part, més humana, les preguntes i respostes que es fan els personatges giren al voltant del Poder i el paper que hi tenen el Diner i la Religió. La segona part és la solució final, de tothom coneguda, que és la Mort com a gran igualadora.

Espais

L'obra no marca cap acotació referida a l'espai.

La fira de la Mort

19 En l'edició en llibre, la dedicatòria apareix així de simple, però en el luxós catàleg que va editar-se amb motiu de l'estrena, està una mica més ampliada. Diu: «A Salvador Espriu, amb unes inevitables excuses, manllevades aquesta vegada, al senyor de Montaigne: “Je ne fay point de doute qu’il ne m’advienne souvent de parler de choses qui sont mieus traictées ches les maistres du mestier, et plus veritablement. C’est icy purement l’essay de mes facultez naturelles, et nullement des acquises: Et qui me surprendra d’ignorance, il ne fera rien contre moy: car à peine respondroy-je à autrui de mes discours, qui ne m’en responds point à moy, ny n’en suis satisfait”. J. V. A.»

La fira de la Mort

Anem a fira i en tornem amb les mans plenes i la butxaca buida: esmerçarem la vida generosament i ofrenarem a la mort el guany de la nostra llarguesa. Només així, en rebre la invitació de la vella dama, podrem acceptar-la somrients. No n'hi ha d'altra, de fira com aquesta, i és fira de tot l'any: cal saber-hi anar com aquell qui va a una festa, i conèixer el valor del mercat, preveure el guany de la compra i de la venda, sospesar la justesa del barat i preveure els enganys de l'oferta. I adonar-nos, sobretot, que, essent-ne compradors i venedors, també en som, al final, mercantia. La Mort, darrera postora d'aquests encants despietats, ens carrega un bon dia al seu carro i ens emporta amb ella.

La fira de la Mort és la represa d'un tema vell: el de la Dansa de la Mort, que, en la cultura occidental, va conèixer un esclat a les llindes de l'època que solem anomenar Renaixement i va informar en bona part les moralitzacions que en aquells temps s'usaven. Perquè no cal dir que *La fira de la Mort* és un drama moral. Això, almenys, he pretès com a autor: presentar uns ensenyaments i un exemple. Per això hi vinc a parlar, més que de la Mort, de la Vida, i, entre la Vida, de l'Amor i de la Llibertat. L'home —que també hauríem d'escriure en majúscula: l'Home— està més amenaçat de mort durant tota la seva vida que en acabar de viure. Tot allò que impedeix la seva realització el mata, li inutilitza aquesta sola vida —tanmateix ben curta— de què disposa per fer-se home i ser qui és. El meu intent és fer que tots plegats, actors i públic —i, si val a dir-ho, la terra i el cel—, ens adonem d'això i obrem en conseqüència.

Amb *La fira de la Mort* em mantinc dins una línia que, tal volta —si algun dia s'arreglegava la meva producció dramàtica en una ordenada edició—, caldria titular *Teatre d'Horta*. No seré jo a fixar-ne les característiques —tanmateix ben paleses— d'aquest *Teatre d'Horta*: deixaré la feina als crítics perquè no em titllin d'intrús. Sé, però, que ens n'atribueixen dues, fent-nos-en retret i acusació: l'estatisme i el culturalisme. És més que possible que *La fira de la Mort* sigui allò que, paradoxalment, hauríem d'anomenar un drama estàtic. Però hi ha una dinàmica de l'esperit que potser no té res a veure amb l'estridència i la urgència d'allò que anomenem acció. Un sil·logisme —sobretot si és convincent— pot ésser més actuant que una acció bèl·lica, i sempre serà més d'agrair que ens deixin viure amb

pau amb nosaltres mateixos que no que ens forneixin un pis de luxe. D'això que volem anomenar teatre parat, n'hi ha exemples arreu: des d'aquell nanet mallorquí que no fa més que dir acudits enginyosos per entretenir la revetlla de matances fins a unes molt

recents peces del teatre anglès —i qui em negaria la cultura teatral d'Anglaterra?—, on dos actors mantenen l'atenció del públic al llarg d'un diàleg —en el qual s'estalvien, fins i tot, els crits, retrets, crueltats i vergonyes del teatre d'Eugene O'Neill— durant més de dues hores. I tot això passant per una bona part del teatre francès de la més bona tradició i, segons em diuen, per un sector considerable del teatre oriental, que no conec. Vull dir, doncs, que ja només m'atrevesc a anomenar «d'acció» entre cometes el teatre burgès, com a hereu natural del teatre romàntic. De manera que la possible paradoxa, drama estàtic, al meu entendre no existeix i la mateixa vàlidesa dramàtica pot tenir una idea que un argument. D'altra banda, per esbrinar el que sigui exactament l'acció dramàtica, em remeto als clàssics i teòrics del gènere, que prou n'hi ha i són, de segur, ben coneguts.

Culturalista, sí que ho és, el meu teatre i, en general, tota la meua obra. I per què no ho ha d'esser? Amb tot el temps que duc d'anar pel món, he après alguna cosa. I tot això que he après m'ha conformat la veu i l'esperit. No sé per què n'hauria de fer fortuna pròpia, dels meus coneixements. Em semblaria la forma més vil de la gasiveria. ¿Que resulta que en les meves coses l'atenció del públic o la diligència del crític hi troba ressons de farses medievals, de poesia àrab o provençal, imitacions dels clàssics llatins, i acuden al pensament els noms dels poetes franciscans, de Petrarca, d'Ausias March, d'algun rar autor català del pre-Renaixement i els *dicta aurea* i les sentències de filòsofs i moralistes? No crec que això faci mal: quan jo era petit, m'agradava que em contessin sempre la mateixa rondalla, i em diuen els pedagogs que això no suposa una excepció. D'altra banda ja deia André Gide que les coses s'han dit una i mil-i-una vegades, però cal encara dir-les una vegada més perquè ningú les ha escoltades. I, finalment, gosaré demanar que em reconeixin una certa labor personal en la tria d'aquests coneixements manllevats a la meua cultura, la bescantada cultura occidental, en la qual m'he de recolzar perquè, de moment, no en tinc d'altra. No seré jo qui, posat a fer-me entendre del que tan lleugerament anomenam poble, n'accepti els defectes, la seva mortal incultura, el seu xaronisme; acudiré, si

de cas, a les seves aspiracions, i li parlaré amb veu més clara que la seva i li diré que hi ha un món millor, del qual li han barrat el pas, sigui tancant-se en les seves inabastables torres, sigui abandonant-lo per endinsar-se —en una espècie de caritat histèrica i malentesa— en el fems de la misèria, material i moral, més decantada.

El desenvolupament de la idea bàsica ocupa el centre de l'espectacle, migpartit pel *Dies irae* que, en la nostra representació, és l'inici de la segona part. Aquest nucli central té dos moments, que hem anomenat *L'establiment de l'ordre* i *La dansa de la Mort*. En el primer imagino l'organització de l'ordre jeràrquic i autoritari que regeix arreu el món: un cap de govern —que anomeno Emperador— i unes forces —Ditis, l'Arúspex, els tres Homes Forts— que, sorgides del Poble, fan, ben d'hora, costat al cap de govern, i, erigits tots ells en autoritats, s'enfronten al poble com a enemics en lloc de recolzar-lo com a estalons. El poble es revolta contra aquesta autoritat investida de supèrbia i d'injustícia, i l'encontrada fa palès el triomf de la Mort. El segon moment és el de la dansa: la Mort, segons la coneguda realització del tema, invita tothom al ball i, en invitar-los, els fa els retrets que pertanyen a cadascú, des de l'Emperador fins al Poble mateix.

Aquest nucli dramàtic *stricto sensu* té entrada i sortida, respectivament, en un seguit de cançons i de danses on s'intenta afirmar l'Amor i la Llibertat com a justificacions vital i moral de la vida humana. I tota l'obra en conjunt és encaixada dins el vell tòpic de la vida com a representació. No hi ha res, doncs, que sigui nou. Però, més que l'originalitat, m'ha temptat sempre la veritat, i si, entre tots, l'hem arribada a fer avinent i l'hem entesa, això em basta per tenir la consciència que no ens hem equivocat del tot.

Mallorca, octubre del 1970.

J. V. A.²⁰

20 Aquest text de l'autor va ser inclòs en el programa-catàleg que acompanyava les representacions fetes al Centre Parroquial d'Horta, el novembre de 1970. Posteriorment, es va reproduir en els programes de mà d'algunes altres representacions, però no en el llibre editat.

PRÒLEG

(Dues veus i cor.)

VEU PRIMERA

Llums! Que surtin i visquin
les ombres, a l'aguait
de la forma! Que el dia
els confereixi el just
perfil que necessiten.
Que tinguin carn i ossos,
i passions i dubtes.
Veniu, sota la nit,
a omplir l'escena: antigues
paraules sense veu
ni gest us sol·liciten.
Repartiré els papers
segons un arbitrari
decantament de mèrits,
i us faré moure al ritme
de l'acció, marcant
entrades i sortides.
No cal que protesteu
ni que alceu rebel·lies:
la revolta és inútil,
car no hi ha guany possible.
Sortiu a escena. Us dono
la vida que voléu.

VEU SEGONA

Penseu-vos-hi. Tindreu
poc temps i feina llarga.
Migrats aplaudiments,
si en són, per tota paga,
quan no facin xiulets
la tonada del blasme.
Penseu-hi. Aquí no hi ha
possible retirada.
Potser mai no tindreu
el paper que us agrada.
Lluitareu sempre més
contra penes i obstacles

per un despietat
 camí sense tornada.
 Parlareu al dictat
 amb confuses paraules.
 I, en caure la cortina,
 sereu altra vegada
 a la nit sense fons
 i feixucs d'una càrrega
 de noms i fets passats,
 hostes, si tant voleu,
 d'inútils enyorances,
 habitants d'una vida
 ja sense mort, parada,
 feta d'oblits i enganys,
 presó de mites, falsa.

COR

Paraules ens reclamen:
 volem representar.
 Més val un punt de vida
 i retornar a l'hostal
 de la fosca amb aquella
 joia d'haver tastat
 la passió escandida
 de la carn i la sang,
 omplir una forma, fer-ne
 goig d'amor, abastar
 la llum viva, el difícil
 coneixement, i, enllà,
 la mort, fins i tot ella,
 reposada entre enganys,
 sol miratge de l'alta,
 desfeta llibertat.
 Ombres afamegades,
 aquí som, esperant,
 entre caixes, que encenguin
 els llums, i anar passant.
 No són nostres els gestos
 ni els mots, i tant se val:
 amb mots i gestos d'altri
 viurem aquest instant
 de dir coses sabudes

sense haver-hi pensat,
perquè també nosaltres
tenim dret a parlar.
La funció comença,
però no acaba mai.
Cau sempre la cortina
abans del desenllaç.
Però el paper que ens toca
ningú ens el pot robar.
Mots i gestos ens criden:
volem representar.

FOSC

PRIMERA PART

EL MÓN

(Per ser dit a moltes veus)

Gran és el món, i ell sol acollidor: no n'hi ha d'altre.

Tresca pels seus camins i hi trobaràs de tot:
des de l'aire lleuger, al cim de les muntanyes,
fins a l'aigua feixuga del mar.

I ja s'animen les blavors:
peixos i ocells marquen l'adreça
dels corrents, dels camins i dels vols.

Ja s'infla la saó
de la terra, i l'aigua i el sol, i fruita la collita,
i comença el seguici dels anys.

Escolta la remor
de les veus: confegeixen paraules, anomenen
les hores i les passes.

I el primer nom que diuen és el nom de l'amor.
I Amor és el nom teu, i ets jo, i després tot d'una,
com una alba, com la primera llum del món,
ets tu, i diuen tu, tu, tu, resposta clara,
aire de tot alè: tu i jo.

I ja té raó
de ser i sentit el món, i corren hores,
i el temps explica la primera lliçó:
avui és el sol dia que val, i no t'entestis
a enfitar-lo amb passats ni amb esdevenidors.
Surt de la por, abandona la fosca del misteri,
i contempla les coses tal com són,
amb la seva existència menuda, atrafegada
cap al goig d'aplegar-se i tenir el seu racó
—aquell que, en repartir-se temps i espai, els pertoca—
tot el temps i tot l'espai del món.

Mira com criatures mortals es bescanvien
paraules, i de sobte es troben en un mot.
Tornen, alliberades i ofertes, unes altres.
Es donen amb llarguesa, oberts els braços, muden, creixen.
Les veus comencen a trobar el camí de la cançó.
Ves amb elles, tu que ets tu i jo, i que en participes,
a vida i mort.

Teu és l'amor.

CANÇÓ DE LES TRANSFORMACIONS

(A dues veus)

—Si conegués la via
del vent, volant, volant,
pel vent me n'aniria,
fugint del teu davant.

—Amor, que et fas d'enfora!
Si tan enfora et fas,
em trobaràs tothora
fet ombra del teu pas.

—Si dia i nit m'encalces
i em vetlles dia i nit,
donaré senyes falses:
no en treuràs cap profit.

—Si mala adreça em dones,
de res t'ha de valer:
pels vents i per les ones
portaré el meu deler.

—Pel mar i la ventada
em cercaràs en va:
a terra, soterrada,
la terra em guardarà.

—No cessarà la gresca
per tant migrat afer:
jo em faré pluja fresca
i t'assaonaré.

—Si, terra, m'assaones,
jo em faig cel estelat,
i teixiré corones
de llum i foc daurat.

—Em plau aquesta adreça
del teu novell recés;
jo em faré fosca espessa
i així lluiràs més.

—Si fosca et fas que agenci
les rodes del meu foc,
jo tornaré silenci:
no em trobaràs enlloc.

—Bon salt i fet a mida
perquè jo torni mot,
cançó de fira, crida,
i t'esqueixi del tot.

—Encara perds i s'erra
el teu obsés afany.
M'alçaré en peu de guerra,
arreu portaré el dany.

—Si et fas guerra i esperes
anar-me així burlant,
jo em faré les banderes
que van al teu davant.

—Si ni el mal et detura,
potser t'espantaràs
davant la sepultura
i la fetor del vas.

—Ni així no et deixaria,
perquè ni vull ni puc:
per fer-te companyia,
esdevindria cuc.

—Amor és qui t'obliga:
teva és la meva sort.
Fat que tan fort ens lliga
no té vida ni mort.

CANÇÓ D'AMOR I DE MORT

*(Homenatge a Leopardi)*²¹

Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

Sort segura, clar destí,
aquí són, si has de venir,
hora d'estimar i morir,
sempre abans d'arribar a port.
Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

Vine i mata a cop segur,
mes no em tinguis en dejú,
Amor, que fora de tu
no hi ha raó de conhort.
Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

Vine, mata i juga net,
que això no conté secret:
amb tu, vaig de tort a dret;
sense tu, de dret a tort.
Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

Vius, viurem, fets a estimar,
¿i on és la mort, si no hi ha
cap ahir ni cap demà
per aquest avui tan fort?
Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

Perquè amb tals germans bessons,
no calen plets ni raons:
tant te'n dono, tant me'n dons,
tots conrem al mateix hort.
Germans bessons, Amor i Mort,
els va parir la Sort.

²¹ A Vidal, 1970, afegeix una citació de Leopardi: «Fratelli a un tempo stesso Amore e Morte ingenerò la sorte».

LLETANIES D'AMOR

Amor de nit, amor de dia,
 ara ens direm la lletania.
 Amor és fre i és esperó.
 Amor és encoratjador.
 Amor amb alegria viu.
 Amor de l'hivern en fa estiu.
 Amor nodreix i dona força.
 Amor en llestesa s'esforça.
 Amor tot afer sempre agença.
 Amor inclina la volença.
 Amor vol home franc, sincer.
 Amor de feixuc fa lleuger.
 Amor conserva joventut.
 Amor a tots dona virtut.
 Amor inclina els cels en terra.
 Amor fa paus de tota guerra.
 Amor fa el malaurat feliç.
 Amor ens porta al Paradís.

DANSA DE PRIMAVERA

(Paràfrasi d'Horaci, l, 4)²²

Ja es desfà l'aspre hivern, ja torna el bon temps ja els
 oratges,
 ja les veles es fan de bell nou a les ones,
 ja abandonen la cleda els ramats, ja la llar els pagesos,
 ja no blanquegen els prats, tot lluint sota el gebre.
 Ja l'Amor condueix la dansa, i és alta la lluna,
 i el jovent, arreu i amb bona adiença,
 fa ressonar la terra, amb ritme alternat, mentre bullen
 les encluses del llamp dins el cor de la roca.

Ben alloure el cabell, amb murtra verda trenem-lo
 i amb les flors que la terra lliure ens ofrena.
 Ara cal immolar, dins els boscos ombrívols, l'ovella
 o el cabrit, i que vinguin els déus a la bauxa.

22 En una de les versions mecanoscrites de *La fira de la Mort* coservades al Llegat (B4.1.3/6.4), especifica la referència horaciana així: «Hor., l, 4: *Solvitur acris hiems...*».

Entra la pàl·lida Mort a la casa del pobre, com entra
a les torres dels reis, amic meu. No t'enganyis.
Breu és la vida i no vol que servem una llarga esperança.
Ja t'assetja la nit, ja t'esperen els monstres

del no-res, l'erm casal de la fosca, on, així que hi arribis,
no et tocarà, de segur, ser-hi rei de cap festa,
no hi podràs admirar aquella flama que encén tots els joves
i que ja, aviat, cremarà les més fredes donzelles.

ROMANÇ DE LA MORT FILADORA

La Mort filava, asseguda,
al portal, i era migdia.
A trenc d'alba el sent venir,
i no era ell qui venia.
Esperava el cavaller
de la bona i mala vida.
La jove s'estava allà,
dins el seu llit adormida.
Si mai el veia primer,
encara que el salvaria:
tan gran és aquell amor,
que sobre la Mort domina.
Tota la nit, al portal,
la Mort fila que te fila.
Si deixava de filar,
l'estimat no arribaria.
Al casal és ben de nit
i a fora ja és ben de dia.
Finestres i finestrons
han tancat quan tots dormien:
que la por restés dedins
i no trobés la sortida.
La jove s'ha despertat
i no sent remor de vida.
Tres vegades obre els ulls,
tres vegades s'ha adormida.
Quan es torna despertar,
ja es lleva ben deixondida.
El sol és alt, i la Mort

al portal encara fila.
 No veu arribar ningú
 a peu ni en cavalleria.
 Blancs i negres són els vélls.
 Els barreja i no se'ls mira.
 Migdia havia passat
 i al fons del camí s'albira
 una ombra de cavaller
 que cap al casal fa via.
 La Mort ja fila més prim,
 la Mort, fila que te fila.
 A l'hora de trencar el fil,
 no el trenca per més que estira.
 El cavaller ja és ben prop
 i de sobte esclata a riure.
 —Mare Mort, mireu què duc,
 que he trobat dins la garriga.
 A les anques del cavall
 anava la bella amiga:
 els ulls té color del cel,
 cabellera d'or antiga.
 —No he sortit pel portal gran,
 que és massa bona sortida:
 he sortit, sense dir res,
 pel portal de l'establia.

*Entra en escena el poble cantant.*²³

23 A l'edició de Vidal (1970), aquesta antiga antifona litúrgica duu títol, una explicació i traducció al català. És:

MEDIA VITA

(Responsori medieval. Recomanació de l'ànima dels cavallers abans d'entrar en batalla.)

A la meitat de la vida ja som a la mort.

Qui cercarem que ens ajudi sinó Tu, Senyor?

Tu, que amb tota justícia entres en ira pels nostres pecats.

Sant Déu!

Sant Fort!

Sant misericordiós salvador,

no ens lliureu a una mort amarga!

Media vita in morte sumus.
 Quem quaerimus adiutorem nisi te, Domine?
 Qui pro peccatis nostris iuste irasceris.
 Sancte Deus!
 Sancte Fortis!
 Sancte misericors salvator,
 amarae morti ne tradas nos!

L'ESTABLIMENT DE L'ORDRE

En escena:

L'EMPERADOR

EL POBLE I EL SEU CORIFEU

Després, successivament:

DITIS

L'ARÚSPEX

ELS TRES HOMES FORTS

LA MORT, MUDA DOMINANT-HO TOT

L'EMPERADOR

Ordre! Necessiteu
 qui us regeixi i us mostri
 els camins i les passes.
 Jo sé per què serveixen
 i què volen els homes:
 cadascú i tots plegats.
 M'escoltareu de grat
 o per força: ja tinc
 el poder. Sou vosaltres
 qui me l'heu confiat.
 I jo l'uso. Vosaltres,
 no jo, heu fet del món
 un món de rics i pobres,
 de febles i de forts,
 de beneits i de savis,
 de folls i d'assenyats.
 Així cal acceptar-lo.
 No seré jo qui mudi
 l'alt disegni dels déus,
 ni atacaré la vostra
 consciència amb dubtes.

EL CORIFEU

No tenim més coneixement que el de la nostra ignorància,
i t'agraïm que parlis amb mots segurs i ens aconsolis.

EL POBLE

Obeïm. No sabríem
fer res més.
Poble desheredat
de l'alta llum primera,
acceptem la claror
que tu vulguis encendre,
a fi d'assegurar
el pas i la paraula
fins al darrer dilluns
que els envelats aplegui
la fira de la Mort.

L'EMPERADOR

Ella defensarà,
la sola inviolable,
les últimes raons
dels meus drets. M'assisteix
la Justícia. Meus són
el Poder i la Força.

EL CORIFEU

Les teves paraules renoven els nostres terrors.
Escolta aquesta veu que parla sola entre les nostres.

DITIS

T'arrisques a paraules
d'orgull, Emperador.
I potser no t'adones
que vas nu pel carrer.
Jo soc encara veu
més entenent. La Força
i el Poder que tu dius
encara em són criats:
de casa meva surten,
armats i cecs. No t'alcis
vell orgullós encara:
temps hi ha de bastir
un ordre a mida nostra.

Dona'm la mà i accepta
l'acompliment d'un pacte.
Tant se val el que sigui
i amb quins termes. Sabrem
la forma de complir-lo,
com es compleix la regla
i les excepcions.

L'EMPERADOR

Prou saps que t'esperava
un lloc al meu costat
des de sempre. Una escala
de jerarquies, ara
bastim, i seràs tu
qui n'establirà els rengles.
Tu, que has donat valor
al que res no valia
i has retut a esclavatge
la Força i el Poder,
tu, que has substituït
l'amor i l'esperança,
l'alegria i la pena,
fins i tot la salut
i fins i tot la vida
per un bocí de terra
dura, seca i eixorca,
per això que en dius or,
vine a mi i assisteix-me.
Farem teixir un vel
per la Veritat nua
i donarem la mà
menant-la, a la Justícia.

DITIS passa al costat de l'EMPERADOR.

PRIMER SEMICOR

Ens abandona: mireu,
es tracten d'iguals, s'allunyen.
Ja no entenen el que diuen.
¿Parlen una llengua externa
o és que ja no es corresponen
paraules i pensament?

SEGON SEMICOR

Ens abandona: s'emporta
el que li hem donat nosaltres.
Nosaltres cercàvem l'or
dins la fosca de la terra.
L'or de la terra era nostre
i ell se'n feia el guardador.

EL CORIFEU

No podem tenir por: ells miraran per la nostra defensa
com a pares que vetllen per la vida dels seus fills.

EL POBLE

(A l'ARÚSPEX)

Aconsella'ns!
Mira si la llum que els brilla
a l'esguard és enemiga.
Digue'ns si és a favor nostre
que es lliguen o bé és en contra.
Assabenta'ns què administren:
un grapat d'or o la vida?
Digue'ns tu si encara els déus
són nostres o ja són seus.

L'ARÚSPEX

Els déus no tenen
amo ni estan a sou
de ningú. Ells agafen
tota la vida humana,
tan breu, com una engruna
de pols, entre dos dits.

(A l'EMPERADOR i DITIS:)

No podríeu deixar-los
de banda ni vosaltres,
perquè els déus són gelosos,
i deixen, aleshores,
caure dins el seu plat
aquesta pols de vida,
com si fos una mica
de sal. Indiferents
a la pena i la glòria

dels homes, així i tot,
oferint, nit i dia,
un tribut a la seva
grandesa inabastable,
els pots aconseguir.
Però corre endebedes
qui fuig dels déus. Ni l'alta
majestat d'un monarca,
ni tu que arreblessis
tot l'or de l'univers,
podeu res contra els déus.

L'EMPERADOR

T'esperàvem. T'obrim
els braços. Assabenta'ns
dels designis que, enllà,
els immortals ordenen.
Seguirem els camins
rectes que ells assenyalin.
Ens sotmetem des d'ara
a la teva assistència.
Tindràs entre nosaltres
lloc d'honor i respecte.
Et fornirem la pedra
de l'altar i del temple,
i triarem la víctima
del sacrifici. Parla,
tu que amb els déus converses,
i apaivaga els inútils
terrors del nostre poble.

L'ARÚSPEX passa al costat de l'EMPERADOR.

EL CORIFEU

Fins i tot la veu dels déus s'allunya de nosaltres
i només serem bons per conviure amb la pols.

EL POBLE

Quanta fosca ens cau a sobre!
Serem, a passes comptades,
caminants, sota la nit,
cap al regne de la nit.

L'ARÚSPEX

No patiu així:
us deixo heretats
del meu esperit.

Ja sabeu el to:
el voler dels déus
l'interpreto jo.

I mai no accepteu
traducció feta
amb una altra veu.

Pujo un esglaó,
car, de dalt estant,
us veuré millor.

I, a més, perquè a dalt
sembla més difícil
fer una passa en fals.

Creieu i obeïu:
fe i obediència
són bon efectiu.

Us diré fills meus,
sempre beneint-vos
en nom de tot déu.

EL CORIFEU

Donaràs rectitud a la llei dels qui manen
i beneiràs l'eixutesa de l'or,
a fi que doni un fruit d'eternitat.

EL POBLE

Cavalquen els corsers
del temps amb rapidíssim
galop. ¿I qui ens defensa
de les seves peülles?
Tres són els cavallers
que recorren la terra.
¿On són els homes forts
que eren entre nosaltres?
Serà, a l'instant, la vida
només una paraula.

PRIMER HOME FORT

Defensaré el meu poble:
li dono el nom de pàtria
i me'n faig l'amo, alçat
en armes i banderes.

SEGON HOME FORT

Les banderes al vent,
cap al camp de batalla!
Oh, pàtria, ja tens
un pretext de grandesa!

TERCER HOME FORT

Que tot el poble escolti
la nostra veu! Envant!
Contra invasors i prínceps
externs, contra els tirans,
alcem una senyera
de llibertat!

EL CORIFEU

Menteu una paraula que és al començament del món:
l'adreça assenyalada des d'abans de caure la primera pluja.
Ens havíem perdut,
i ara heu dit la paraula que torna fer camí.

EL POBLE

Defenseu-nos, homes forts,
de la vida i de la mort.
Del passat i del futur,
defenseu-nos, homes purs.
Una llum porteu al front:
il·lumineu tot el món
La força porteu al braç:
recolzeu el món cansat.
Fe i coratge vostres són:
esborreu la por del món.

L'EMPERADOR

Heu dit una paraula
que no és feta a la mida
de cap boca. Jo sé,
i només jo, l'ajust
que potser cal donar-li.

La vostra causa és justa,
i el meu comandament
el dec als déus i als homes.
Herois, us esperàvem:
murtra i llorer escampem
per la vostra arribada.
Sustenteu la bastida
i garantiu-ne, forts
i lleials, la durada.

DITIS

La nostra causa és justa,
justament acceptada,
menada justament
i justament comprada.
Venedors, en tindreu
preu de venda i soldada.
Se us posarà la veu
rotunda: una veu franca
d'ordre sempre obeïda
i mai sol·licitada.

L'ARÚSPEX

Els déus assistiran
a la vostra comesa.
I no podreu errar,
si els déus us assisteixen.
Condemnaré, si cal,
qui dubti de vosaltres.
Paladins de la guerra
per una pau durable.
Els déus us guiaran
amb banderes alçades.

HOMES FORTS

Defensarem, a foc
i sang, aquesta pàtria.

Els HOMES FORTS es passen al costat de l'EMPERADOR.

EL POBLE

Oh, pàtria desvalguda,
pàtria sense nosaltres!

Amb sang alçarem el nom
de l'esclavatge! Pastura
de fatigues i dolors
són el agres de la pàtria:
exèrcits esparracats,
rere els quatre cavallers
que marxen a l'avantguarda.
Perdrem el nom: rodarem
com a peces d'una màquina.
Perquè heu fet del nostre món
pàtries i pàtries,
perquè dels homes, n'heu fet
exèrcits per una pàtria,
perquè ens heu llogat la veu
i n'heu fet cançons de pàtria.
No tenim cara ni gest,
no tenim ulls ni paraula.
¿Què en farem, d'aquesta buida
pàtria sense nosaltres?

EL CORIFEU

Poble, no alcis el plany, que ja n'hi ha que manen
i et volen fer partícip de la seva alegria.

L'EMPERADOR

De què tens por? He fet
un món a mida teva.
Segueix-me i obeeix
lleialment. T'estalvio
el treball de pensar.
Nosaltres et direm
com són de veritat,
no com potser tu els veus,
els homes i les coses.
Arreu, arreu, on posis
l'esguard, et sol·liciten
il·lusions, miratges.
Creu-me, que jo soc jo:
únic dipositari
del camí dreturer,
de la paraula justa
del bon coneixement,

del seny i de la sola
possible veritat.

EL CORIFEU

¡Ah, si poguessis fer veure a la simplicitat del poble
el valor indiscutit de les teves paraules!

EL POBLE

Mots de gran valor
dius, comandador.
¿Però què en farem
si no els comprenem?
Paraules enllà
a l'hora del pa,
no en pagarà el preu
cap solemne veu.
Sols ens has deixat
amb la veritat,
amb la llibertat
que tu has ordenat,
que prediques tu
amb to ben segur,
No tenim remei,
si tu fas la llei.
T'has alçat senyor
del nostre dolor.
Del goig heretat,
príncep t'has alçat.
Alegria i cel
seran per tu sol.
Plorarem amb tu
i riurem amb tu.
Amb tu serem vius,
amb tu serem morts,
senyor de la vida,
senyor de la mort.

L'ARÚSPEX

Anatema,
vil postema
popular!
Fas agravis
a mots savis
que et voldrien anostrar.

DITIS

Molt ignora
qui tant plora
d'habitud.
I de pura
desmesura
fa pecat de la virtut.

HOMES FORTS

Llengua bruta
bé disputa
quan no cal.
Calla i talla
la baralla:
d'un cop n'extirpem el mal!

Combat. Sobre els cadàvers, una dona canta.²⁴

Ecce quomodo moritur iustus
et nemo percipit corde:
et viri iusti tolluntur
et nemo considerat:
a facie iniquitatis sublati sunt iusti
et erit in pace memoria eius.

EL POBLE

¿De qui és aquest dur
llenguatge que ens arriba?
Violenteu la nostra
vida, com si fos aigua
que ha de passar, forçada,
per les canals del rec.
En nom de qui parleu?

24 En l'edició de Vidal (1970), aquest responsori té títol, explicació i traducció. És:

ECCE QUOMODO MORITUR IUSTUS

(Cant responsori de la nit de Divendres Sant.)

Heus aquí com es mor un just
i ningú no se n'adona en llur cor;
els homes justos són bandejats
i ningú ho pren en consideració:
el just és sostret a les mirades de la iniquitat
i la seva memòria romandrà en pau.

¿Quines terres voldríeu
fecundar amb aquesta aigua
viva que som nosaltres?
¿Quines terres, si no
les terres que eren nostres,
que eren de tots i feien
la vida de tothom?

L'ARÚSPEX

Diuen els déus, conraràs
la vida amb el teu treball.

DITIS

I en paga del teu servei
et protegirà la llei.

HOMES FORTS

L'ordre mana tenir esment
d'obeir tot manament.

L'EMPERADOR

I lliure és només, de cert,
qui guarda l'ordre establert.

EL POBLE

Us heu alçat senyors
de goigs i de dolors.
Alegries i dols
són per vosaltres sols.
No ens resta, ni per mostra,
res que puguem dir nostre.
Reculem vers la nit,
sense força pel crit.
Us alceu, senyors forts
de la vida i la mort.

EL CORIFEU

Alts senyors de la vida i la mort contra nosaltres!
Ens lliureu a un destí d'ombres encadenades.

EL POBLE

(A MORT.)
Princesa dels destins
t'has fet de la partida.

Tenen tots els camins
la mateixa sortida.

Senyors definidors
de lleis, sense sospita:
bons administradors
de la teva collita.

Ells menaran el ball
aquell on tothom balla:
fins al darrer badall
et guiaran la dalla.

D'un mal dinar estantís,
ens donaran les sobres:
diran que el Paradís
és privança dels pobres.

Ens lliuraran a tu
sols per aconseguir-te,
jugant-nos a una carta
girada, a cop segur.

Ells menaran la dansa,
tu la presidiràs.
Recula, gira, avança,
ballem el contrapàs.

I, com que deuen sort,
ben prest estaràs llesta.
Bon vespre, dona Mort.
Pot començar la festa.

LA MORT

He mirat lluny, de lluny us coneixia:
vosaltres sou l'avesada postura
que sempre més m'ha nodrit sense falla.
Jo soc qui soc perquè existiu vosaltres.
Tots ballarem quan a ballar jo mani:
pobres i rics amb les mans enllaçades,
que del meu ball ningú no pot sortir-ne
fins que la fi jo mateixa no canti...

M'han seduït el Poder i la Força
i el braç armat em té per companyona.
Però el més fort, quan sigui la seva hora,
prou ballarà fins que jo digui basta.
Ara, rient, me'n vaig cap a la dreta;
rient, però, sé anar cap a l'esquerra.
No hi ha senyor ni rei que em digui seva
i com a escacs em porti i em manegi.

Poc és el món i breu la nostra vida.
Del temps gelós, no cal que en preniu cura.
De molt a poc, no hi ha més que una passa.
De vida a mort, no més de passa i mitja.
No disputeu el guany del meu servici,
què és greu error mirar-me com serventa.
Jo soc la fi d'aquell fat que portàveu
marcat el jorn de la vostra naixença.

L'EMPERADOR

Tu, la Mort, ets i seràs
al meu costat.
Com a lleó carnicer,
t'anostraré.
Portaràs arreu l'espant
al meu senyal.
Seràs l'ombra del meu cos,
sense repòs.
Gos de guarda, el meu ramat
aplegaràs,
a cops de falç, a mossecs
per tots indrets.
Que el món és meu, i és amb tu
que el tinc segur.

DITIS, l'ARÚSPEX i els TRES HOMES FORTS porten
la MORT al seu costat.

EL CORIFEU

Poc és el món i breu la nostra vida!
I tu, que ho vols tot teu, més pocs els fas i molt més
breus encara!

EL POBLE

Allunyem la por,
companys!

EL CORIFEU

Allunyem la por i la Mort serà amb nosaltres!

EL POBLE

Allunyeu la por,
companys, allunyeu-la!

EL CORIFEU

Serà al nostre costat i tindrem la seva guarda!

EL POBLE

Avancem, companys!
Mal administrada
tanta hisenda d'homes,
els quatre genets
—fins i tot ells quatre—
cauen del cavall.
Ja no hi ha avantguarda.
Nosaltres serem
la sola avantguarda,
per un món tot sol
i una sola flama:
una sola vida
compartida i clara.

L'EMPERADOR

Soc l'Emperador.
¿Qui gosarà alçar
la veu contra mi?

EL POBLE

Contra els qui la llei
fan a mida seva,
avancem, companys!

DITIS

Qui segarà el blat?
¿De qui serà el fruit
de la bona terra?

EL POBLE

Contra qui ho ven tot,
sense fer-ne part,
avancem, germans!

L'ARÚSPEX

Irriteu els déus!
¿Com, en invocar-los,
us protegiran?

EL POBLE

Contra qui té els déus
sempre al seu favor,
avancem, companys!

HOMES FORTS

No feu un pas més,
criatures sense
força ni poder!

EL POBLE

Contra tota força,
contra tot poder,
avancem, companys!

L'EMPERADOR

Heu oblidat el pacte
establert: tu per tu,
tots per tots, i jo sol
per tots vosaltres.

EL POBLE

Paraules!
Hem sentit massa vegades
les mateixes, solemnes,
massa belles, paraules.

L'EMPERADOR

No voleu escoltar
i avanceu cegament,
sords i muts, per un tros
de vida enderrocada.

EL POBLE

Redreçarem tot
el món altra vegada,
i en parlarem, amb unes
novíssimes paraules.

L'EMPERADOR

Heu oblidat el temps
dels pares i dels avis:
un llunyà món antic
que per néts us reclama.

EL POBLE

Ha estat sempre tan teu
aquest món que hem bastit
tots, entre tots nosaltres,
que ja no en coneixem
més que algunes gastades,
fetes malbé, estantisses,
mentideres paraules.

EL CORIFEU

Avancem, companys!
Avancem amb passes
fermes i segures.
Ja no hi ha paraules:
massa ens han parlat;
els mots ja no basten.

EL POBLE

Avancem, companys,
contra els qui no avancen,
contra els morts vivents,
contra els seus miratges,
contra la mentida,
contra l'esperança
contra el temps passat,
contra el temps que passa,
aviat pels uns,
lentament pels altres.
Avancem, companys,
contra tants fantasmes,
contra tanta por,

contra tanta màgia,
contra els manaments
no fets per nosaltres,
contra guerra i pau
dictades pels altres,
contra pau i guerra
sense dret ni causa.
Avancem companys,
contra tanta pàtria
feta a cops de sang
i carn menyspreada.
Avancem, companys,
contra la nissaga
dels qui s'han alçat
senyors de nosaltres.
Avancem, companys...

Sobre els darrers versos cau el teló.

SEGONA PART

DIES IRAE

Temps parat i fi del temps,
temps d'irats i malcontents,
hora boja, temps de fems.

Som a l'única parada
que permet la caminada
per camins sense tornada.

Anys i segles, a ramats,
aquí són, empresonats
a la cleda dels damnats.

Tant se val, de prims o grossos:
als encants veneu els cossos
i no us paguen més que els ossos.

No hi ha pena ni guardó,
no hi ha càstig ni perdó:
sou rebuig d'escorxador.

Pures bèsties de tralla,
a mercats de faramalla
sou portats a cops de dalla.

No us penséssiu per conhort
que us valdrà la bona sort
a la fira de la Mort.

Sense antífones d'ofici
ni trompetes del judici
tots complireu el servici.

Amb rogall, veu de cadarn,
planyereu l'últim escarn,
de ser nus sota la carn.

Tindre el goig i el platxeri
de trobar-vos leri-leri
a la vora del misteri.

Pels que ploren a compàs,
el més ximple, un saviàs,
quan el fiquen dins el vas.

Que és patent de saviesa
boca closa i la promesa
d'estar-se a la lletra impresa.

Ara és hora, testador:
dona corda a la raó
i sospesa el sí i el no.

Si la paraula t'esvera,
pensa que no hi ha manera
que la puguis tornar enrere.

Tant els bons com els inics.
aquí són, pobres i rics
i els amics i els enemics.

Aquí es compra, cara a cara,
mercantia, venda clara,
a bon pes i sense tara.

Allà queden els diners,
mercadejants mentiders,
l'or podrit dins els femers.

Els verins i les triaques
t'han portat a les matraques
amb vestit sense butxaques.

Res no ets, i és amb no res
que te'n vens, dolgut, ofès,
desvalgut, fet i malmès.

Vine a fira, vine i gira
a la roda de la fira,
vine, calla, balla i mira.

I no t'espanti l'estrall:
el rebràs amb un badall
i entraràs, dormit, al ball.

LA DANSA DE LA MORT

*Els mateixos personatges que, a la primera part,
actuen a «L'establiment de l'ordre».*

LA MORT

Amo i senyor, que els homes has regit
amb dura mà, i l'ordre has disposat:
pels bons dictats de seny i veritat,
vell enganyós, et deies assistit.
Festa major tindràs al capdavall:
celebrarem els teus encerts i errors.
No et portaran regents ni servidors:
tot sol vindràs i encetarem el ball.

L'EMPERADOR

Molt aviat em portes
a la festa. No hi ha
vell que no pugui viure
un any més, si tu vols,
tot retardant la teva
indeturable passa.

LA MORT

Molt sovint em cridaves
per enviar-me a casa
dels altres. No caminis,
espantat, cap enrere.
Ara soc jo qui vinc,
ben sola, a casa teva.
No et val l'alta murada
de pedres i de guardes
que t'allunya del poble.
Tenies el poder,
i n'has fet un resum
de fems i de misèria,
un heretatge indigne
de la força. Has sembrat
amb benignes paraules
odis sense remei
entre la gent del poble.

N'has fet divisions
de partits i d'enveges.
I tot perquè et pensaves
que només tu podies
manar sobre aquest poble
que en deies teu.
L'has abocat a fams,
a guerra, a malalties,
donant-los per consol
una estampa xarona
de flocs i coloraines.
Quins deliris, per una
almoïna de paraules,
el d'un poble, indefens
davant la teva força!
Dona'm la mà i comença
a ballar, tu, que tanta
ballaruga encetares:
ara obriràs aquest
contrapàs d'acaballes.
Dona'm la mà i comença.
Serà festa als carrers.
Canons dispararan
solemnes canonades.
Tancaran les botigues,
i plorarà tothom
públicament, a toc
de corneta i amb pena
dignament decretada.
Música i a compàs:
repiqueu, castanyoles!

LA MORT

Vine i segueix, tu que amb els déus converses
i n'ets la veu que diu la veritat
i amb el poder terrenal has pactat
d'haver-la sol, sense raons adverses.
Vine i ballem, que els déus et voleu seu,
segons tu en fas interpretació:
d'aliens mals, n'ets bon predicador,
ja no vals tant quan el mal torna teu.

L'ARÚSPEX

Tots em demanaven
consol, una llum
que els mostrés l'adreça
del camí segur.
¿Què serà de l'home,
cec, sota la nit
rebuig de la fosca,
sol i maleït?

LA MORT

Els déus t'han atret massa
l'atenció. Has girat
l'esguard de l'home. Mira,
doncs, els teus déus: els porto
penjats al meu mantell.
Jo soc els déus. Els homes
per mi esdevenen sombres
allunyades: miratges
d'uns déus pels qui ara neixen
i naixeran, tants homes
aterrats per uns déus
que no veuen ni entenen,
que ni tan sols els poden
alliberar de mi.
T'has posat al servei
de la por. Obeïes
el poder i la força.
La força i el poder
et reclamaven seu,
i seu et declaraven.
Inic posseïdor
de màgiques paraules,
dispensaves a dolls
misteris i miracles.
Et valies dels morts
per condemnar la vida.
Predicaves un noble
desdeny per tots els béns
de la terra, i dinaves
amb els rics de la terra.
Devotament, ungies

l'ofici de les armes.
 Tancaves, pietós,
 els ulls a la injustícia.
 Sabies clarament
 que més valia un ordre
 durament establert
 que la veritat nua,
 que la clara i humana
 veritat entenent
 que reclamava el poble.
 Tu els deies ignorants,
 revestit de miratges,
 servit en or i argent,
 satèl·lit de l'orgull,
 plat de les tiranies,
 tres esglaons alçat
 per damunt tots els altres,
 perquè no eres tu,
 sinó els déus, que t'alçaven.
 Disposa't a ballar:
 farem bona parella
 Tu, llum mig apagat;
 jo, claríssima fosca.

LA MORT

Entra a ballar, tu que per balls vivies,
 fent del no-res l'adolorit sarau
 de l'or xifrat, tancat amb pany i clau,
 prestigi boig de boges gelosies.
 Més que no els reis ni els déus, com una roca,
 has aguantat els mudaments del temps,
 mort esperit, cadàver fora temps,
 vine a dansar la dansa que et pertoca.

DITIS

No em comptis els dies:
 correré al mercat.
 Mai no m'han faltat
 remeis ni metgies.
 Compro juvenesa:
 no em veuràs retut.
 Es ven la salut
 i es ven l'honradesa.

LA MORT

Inútilment pledegés.
 Estàs habituat
 a la lloança unànime
 d'esclaus i de paràsits,
 que et donen, perquè troben
 que la tens, la raó.
 A canvi, tu els donaves
 fems de la teva taula:
 allò que no volia
 ningú, allò prenien.
 I si algú, més valent,
 reclamava la part
 que déus i regidors
 del món li prometien,
 l'engegaves tan lluny
 com podies, tractant-lo
 de rebel, acusant-lo
 d'encendre la revolta
 contra les sumptuoses
 presons de l'or i els seus
 guardians sense cara.
 Or feies, or inútil,
 amb el teu or, i sobre
 tant d'or edificaves
 prestigis i palaus,
 amb sòlids fonaments
 de fatiga i misèria.
 Tu, més que tots plegats,
 menties i enganyaves,
 classificant el món
 per ordres de riquesa,
 quadriculant la terra
 amb partions i tanques.
 Vine a ballar, amb tothom,
 i compta bé les passes,
 que no tens més tresor
 que el de trenar les fàcils
 figures d'aquell ball.
 Vine lleuger. No portis
 càrregues que afeixuguin
 el teu pas, tan cortès.

Entra i no tinguis por,
ja que tu la coneixes,
la por, i te'n valies
al teu món. Ja no cal.
Ara tot és mirada
completa. Tot es veu,
tot és sencer i clar:
no hi ha cosa amagada.

LA MORT

Tres homes forts, que ara ja no en són gaire.
Vosaltres sou els qui meneu el ball
així que oïu el primer cant del gall
i el feu anar per terra, mar i aire.
Ara, en aquest, entreu amb pas de tarda.
No decebeu la flor dels balladors.
Salteu, valents, lluentos conquistadors,
rengle primer, banderes d'avantguarda.

PRIMER HOME FORT

Hem defensat els límits
de la terra dels homes.

SEGON HOME FORT

Sense nosaltres, perd
la pàtria el seu nom.

TERCER HOME FORT

Que entri tothom al ball,
i el guiarem nosaltres.

LA MORT

¿Qui us ha fet creure, qui,
que la Morta era vostra?
¿Com heu pogut pensar
que la vida dels pobles,
en aquest món, és una
qüestió de fronteres,
de partits i de pàtries?
¿Qui us ha enganyat amb tanta
vana cavalleria
i us n'ha dictat l'absurd
codi d'honors i glòries?
¿Quines mans us belluguen,

autòmates, titelles,
d'una glòria fàtua
com a foc d'artifici?
Torres de vanitat,
heu sustentat en odis
i venjances la vostra
raó de viure. I tot
perquè us donin, a canvi,
a preu d'or el llautó.
Us acompanyaran
bambalina i xaranga,
per entrar a la Quaresma,
passats els Darrers Dies.
Sobre camps arrasats
passa la mascarada,
camí del sol ponent.
Però ni l'extremada
vermellor de la posta
dissimula la sang
que abeura cel i terra.
Una alba purulenta
és el preu de la vostra
victòria. Heu cregut
en déus que no existien,
perquè éreu vosaltres
els erigits en déus.
Ara és el temps, herois,
de tirar a terra els ídols,
de treure els vostres mites
a la llum. Ara és quan
treuen verdet els vostres
oripells i es rovellen
les espases i els himnes.
Entreu al ball. Fareu
una galant figura.
Un sec soroll de llaunes
serà acompanyament
del vostre Dies Irae.
Resposos escanyats,
absoltes rogalloses,
pels vostres cossos, fets

al grotesc esquellot
del ferro vell. Al ball!
A compàs, per aquesta
darrera farandola.
Tonada d'espetec,
música de xaranga!

Poble vençut, mal disposat a vèncer,
que has encanyat la teva veu civil,
obedient sota aquell jou servil
que has acceptat sense un mot de defensa.
Balla també aquesta dansa rasa,
anivellat amb tanta autoritat
que t'ha manat, fermat i dominat,
dies i nits, en el carrer i a casa.

EL POBLE

També, al final, a tanta
misèria em condemnes,
com si no en tingués prou
amb la llarga misèria
que fou la nostra vida.

LA MORT

La misèria engendra
misèria. No has sabut
alçar-te, amb un sol
pensament de revolta,
únic i tots plegats,
amb la rigor del llamp
que no erra mai l'adreça.
No has pogut viure unit,
poble de tots els odis,
braç a braç, cor a cor,
un, només, cos i ànima.
T'han rosegat enveges,
supèrbies i estúpides,
podridures, pereses,
sòrdides avarícies,
ben inútils, migrades
ires de l'egoisme,
golafreries, pàl·lides,

miserables luxúries.
I has deixat fer malbé
les rodes que movien
el teu món, suportant
que els donessin el nom
indigne de pecats.
T'has sotmès, per desídia,
a injustes obediències,
has acceptat un ordre
orfe de veritats.
Has cregut les paraules
de l'engany, teories
de cantonada i burles
de raval, la lluror
de l'ermini i la porpra,
de l'or i de les armes,
relluents entre càntics,
i has tingut tanta por,
que has enfitat de déus
els racons de la vida.
Poble covard! Nissaga
desunida i poruga,
lliurada a servitud
per por i desavinença.
¿De quins mals gosaràs
queixar-te, poble inútil,
si ets tu mateix qui poses
el teu coll sota el jou?
Mira'ls, ara, com ballen
aquells que t'espantaven.
Mira'ls igual que tu,
reietons esvortats,
pàl·lids pallassos. Mira'ls,
bellugant-se a compàs
de les meves paraules,
carn de fossar, fetor
i cucs de podrirer.
A ballar, poble mort!
Ara sí que per força
ballareu tots i tots
anireu al mateix

compàs! No més disputes,
ni secrets, ni consignes.
No més ordres ni lleis,
ni més terrors inútils.
Tots a l'una, i no siguis,
tu, poble desvalgut,
ara que ja no és hora,
l'únic que desentoni.

Dansa.

HOSTE DE LA MORT

Em cercareu a casa,
i no m'hi trobareu.

Em cercareu al llit,
i ja m'hauré llevat.

Em cercareu entre els companys,
i no m'hi trobareu.

Em cercareu al pati i per les aules,
i ja me n'hauré anat.

Em cercareu entre els obrers,
i no m'hi trobareu.

Em cercareu entre els soldats,
i no m'hi trobareu.

Demanareu per mi de casa en casa,
i no us en diran res.

Ni els carrers, ni els bordells, ni les tavernes,
no m'hauran vist passar.

Ni els amics ni les noies
sabran on me n'he anat.

M'esperareu, encara, a taula,
i no vindré a sopar.

On no mengen ni dormen,
allà soc.

On no hi ha amics ni noies
que et vulguin bé ni mal.

On ja no hi ha paraules
pel repte ni per l'afalac.

On no hi ha més preguntes ni respostes,
on no hi ha drets ni autoritat.

On els camins no tenen pèrdua,
i et bastes sol i tot sol vas.

Allà on no tenen fam els cossos,
ni patiments la carn.

Allà on les coses, si les veus, no et criden,
perquè hakis de triar.

Allà on vosaltres no sereu vosaltres,
si és que hi veniu, allà.

Allà soc: no em cerqueu entre la vida,
perquè ja me n'he anat.

CANÇÓ DE LA MORT AMIGA

Les batalles d'aquest món,
un les perd, l'altre les guanya
—la Mort amiga—.

¿Com ho faré per guanyar-les,
jo que no soc lluitador?
—l'amiga Mort—.

Aniré cantant, cantant
la cançó de l'aire lliure.
—la Mort amiga—.

La cançó de l'aire lliure,
que em fa lliure la cançó
—l'amiga Mort—.

Llibertat, quan he arribat,
et cercava i no et trobava.
—la Mort amiga—.
I em deien que allà t'estaves,

tancada dins la presó
—l'amiga Mort—.

Per poder-te alliberar,
em posava dalt d'un núvol
—la Mort amiga—.
Em tapava les orelles
per no sentir cap remor
—l'amiga Mort—.

Et trobava ben endins,
pels camins de la sang viva
—la Mort amiga—.
D'aquell dia ençà em tenies
per fidel festejador
—l'amiga Mort—.

A cantar la llibertat
ens ha convidat la vida
—la Mort amiga—.
Si no sabeu la tonada,
jo us l'ensenyaria a tots
—l'amiga Mort—.

Llibertat, que no hi ha temps
de viure més que una vida
—la Mort amiga—.
Llibertat, homes i pobles,
perquè no s'acabi el món
—l'amiga Mort—.

RONDA D'AMOR

Tu sol, el que fas viure,
l'orba mainada de la gent
i de la vida lliure,
en tens el regiment.

Tu sol, de tota vida,
amor tu sol, amic i amat;
tu sol, vida acomplida,
encesa llibertat.

Per les estades de la terra,
tindrem en tu llum i conhort.
Qui viu amb tu no s'erra
a l'hora de la mort.

I en sonar l'hora blanca
d'entrar a les cambres del no-res,
amor, ocell en branca,
amor, estel encès,

seràs sempre i encara
claror del cel, viva claror,
la sola resta clara
del ball i la cançó.

I quan el darrer ball comenci
i n'hàgim fet el darrer bot,
viuràs sota el silenci,
enllà la fi de tot.

Amor, amor, de pressa!
El temps avança amb peu cansat.
La carn, arreu ens vessa
de goig no associat.

De lluny, de lluny et crida
l'orada veu de l'home sol.
Acut a fer-ne vida,
que la vida se'n dol.

Tu sol, coratge i gosadia,
alè del cos i l'esperit.
Amor, amor, fes via:
escolta el nostre crit.

CANÇÓ D'AMOR I DE LLIBERTAT

(Homenatge a Giovanna Marini)

Ara és l'hora de la vida.
Si la Mort ens treu defora,
quan arribi la seva hora
vindrà neta i sense esglai.

Por de tot ens espantava
dins covals sense sortida,
por de mort i por de vida,
por de la clara llibertat.

Llibertat, veritat nua!
Ningú et posi mai disfressa,
ningú et torci mai l'adreça
que des de sempre ens has marcat!

Por de tot ens espantava,
dins covals sense sortida,
por de mort i por de vida,
por de la clara llibertat.

Lliures viurem, bella companya,
sense trava ni murada,
una vida assaciada,
que tu sola regiràs!

Llibertat, veritat nua!
Ningú et posi mai disfressa,
ningú ens torci mai l'adreça
que des de sempre ens has marcat!

Llibertat viva i generosa!
Ai, d'aquell que mai t'enganyi
que et desfaci o que t'amanyi
contra els valents que t'han forjat!

Llibertat, veritat nua!
Ningú et posi mai disfressa,
ningú ens torci mai l'adreça
que des de sempre ens has marcat!

LA VIDA COMPLETA

(*Cançó fúnebre*)

—Quina hora és? —La mort en punt.
J. V. A.

Toquen hores, que ja toquen
a morts, i és la mort en punt.
Per les llargues carreteres,
la corrua dels difunts.
Com més n'hi ha més en venen;
s'acosten i es fan molt lluny.
Quina hora és, que toquen hores?
La mort, que és la mort en punt.
La vida, tota i sencera,
ha arribat al terme just.
Cercle tancat, forma plena
del tot o res, cercle pur.
No com a llum que s'apaga
de cop, sinó com un llum
que, lentament extingint-se,
per si mateix es consum.
Toquen hores, que ja és hora
de mort, i és la mort en punt.
La vida cau de la branca,
talment com un fruit madur.
Com un dia que s'acaba
i la nit li ve al damunt.
Com a tempesta amainada.
Com a blat segat a punt.
Com estel de llarga cua
que ja ha acomplit el seu curs.
Toquen hores, que ja toquen
a mort, i és la mort en punt.
Adeu, que la vida passa
en un obrir i tancar d'ulls.
La vida cau en diumenge
i cada dia és dilluns,
Baixa per les carreteres
la processó dels difunts.
Anaren ahir de festa
i tornen de festa avui.
Comiats travessen l'aire,
com a torterols de fum.
Volen, s'escampen, es fonen.
Un vent cansat se'ls endú.
Toquen hores, campanades
de mort, que és la mort en punt.

Adeu, que la vida passa
en un obrir i tancar d'ulls.
Aquí la porto i no miris
si he fet llarg o si he fet curt.
Tal la tinc, tal la tenia:
com l'he viscuda la duc.
Acabada la voldria,
feta, sencera i a punt.
Que no trencada abans d'hora
pel cop d'algun braç injust.
Ben segada, com a xeixa
d'estiu, com un fruit madur.
Vida feta i acabada,
punt final i cercle pur.
A morir, vida, que toquen
a mort, i és la mort en punt.

LA CONDEMNA A MORT

SOLO

Terra dels homes, t'ofereixo
la meva mort, com un regal de noces.

MORT

A desvalgudes terres de Llevant em criden:
a terres allunyades m'envien pulcres, nets, savis
homes de Ponent.

COR

De Ponent,
ni vent ni gent.

SOLO

Et deixo l'alt exemple
d'una mort acollida cara a cara.

MORT

A deserts, a presons, mantinc el meu domini:
m'hi defensen uns homes que miren amb mirades
sense adreça.

COR

Grans i moltes, les presons,
a les ciutats del món.

SOLO

Abandono la lluita,
i que passi la torxa a unes mans noves.

MORT

Paraules, i el color de la pell, a les ciutats dels homes
rics i savis,
desfan els homes, i reclamen la meva aliança.

COR

Home contra l'home: llop.
Et beus la vida d'un glop.

SOLO

Mira la meva mort: la porto
serenament, com un vestit de festa.

MORT

A cíviques ciutats, civils, civilitzades,
soc la protagonista indefugible de la primera plana
dels diaris.

COR

Hores passen: totes feren,
i et matarà la darrera.

SOLO

Viatjo sol, i arribo
a un port que no conec, sense equipatge.

MORT

Lliure i eterna, m'amostren, tanmateix, les opulents
metròpolis:
accepto, i porto el meu estrall a la terra dels pobres.

COR

Pobre o ric,
no hi ha amic sense enemic.

SOLO

Poble cansat, et deixo
la meva mort només per testimoni.

MORT

Marcats per mi, parats; així vol els homes, aquesta
terra dels homes:
rectament venerats, muts en la pedra il·lustre.

COR

Sus i al pot!
I de pressa a tapar el sot.

SOLO

No puc fer testament:
però et deixo la mort en heretatge.

MORT

Conec l'espant i la indiferència dels homes,
quan entro a casa d'altri i un viatge apressat els
estalvio.

COR

Sense pena, sense glòria:
no et salva ni la memòria.

PARLA LA MORT

A ras et vull de la meva mesura,
home de carn, que els ossos ara estrenes.
Amb mi tot sol vindràs, i no em mereixes,
fet i malmès per la fam d'un malviure.
Soc un renec sempre que m'anomenes:²⁵
mots de terror la boca t'empastifen.
M'engegues lluny i em portes a l'esquena,
perquè la por t'ha fet malbé la vida.

No n'has sabut, de viure com un home,
i cerques déus per viure a imatge seva.
Foll esperit, del seny n'has fet folia:
raons i drets d'eternitat reclames.
Tot l'univers repasses i escorcolles

25 En el text editat, aquest vers diu «Soc un renec sempre m'anomenes», amb la qual cosa el vers esdevé coix, a part que no s'entén. Consultats els textos originals conservats al Llegat (B4.1.3/6.1.1), hi restituïm el pronom «que», que s'havia perdut en el procés d'edició.

i poses nom d'orgull a cada cosa.
Només el teu, aquest no el vols conèixer,
i te'n fas un, bestret a la mentida.

Siguis capaç de veure com avança
darrere teu, quan tu no hi ets, la vida.
Malgrat aquells que en presó l'han volguda
o bé n'han fet un tros de carn baldada.
Malgrat aquells que tota la volien
al seu ajust, feta a la seva mida:
mal acoblats botxins i reus alhora
d'aquella por que empeny a l'esclavatge.

Deixa-la tu, més que no l'hi trobares,
viva i puixant, i generosa i lliure.
Car és per tu que dona fruit la vida,
i homes de pas, com tu, per tu l'han feta.
Ara el bocí que en tens i que et pertoca,
no siguis tu qui el facis bord i el tudis.
Deixa un esclat de llum al teu darrere,
ara que vens pel camí de la fosca.

FOSC

EPÍLEG

Hem existit. L'escena
ha estat nostra, una bella
estona d'espectacle.
Hem fet d'ombra i de llum:
ombra i llum eren nostres.
Què més volíem? Som
encara a una cofurna
de records, i hem viscut.
Què més volem? Un glop
d'atenció, una breu
il·lusió de vida.

Ara que començàvem
a veure-li la cara,
se'ns tanca a pany i clau
i diu que per a sempre.
Ara que començava
a agradar-nos, a ser
entenent, clara, lenta.
Potser que la miràvem
amb els ulls entelats
per dies, anys i segles
de veure les mateixes
coses, de dir les coses
amb les molt ben apreses
paraules i sentències
dels pares i dels avis,
besavis, rebesavis
mestres indiscutibles
del bon i venerable
temps passat, que era seu.
Hem viscut en un món
que ningú no ens deixava
descobrir. L'explicaven,
i acceptàvem nosaltres
amb aquella tranquil·la
veu de l'obediència,
que ens resolía els dubtes

a cops d'ordre i de llei.
Però també hi hem fet
sentir la nostra veu,
de vegades, ben nostra,
nova, i, quan era nova,
de veres, encertada.

El risc ens ha salvat
de la fosca. En venim
satisfets de l'encert
que hi hàgim aportat
i també de l'error
en què potser vivíem.
Tant se val. Hem viscut,
i la vida, rodona
i plena, ens ha donat
el que li demanàvem,
quan sabíem i quan
volíem demanar.

(Cantat)
Venim de la vida,
a posta de sol:
l'hem deixada enrere,
n'hi ha per tothom.

El sol, horabaixa,
cada dia es pon.
Cada dia, amb l'alba,
en neix un de nou...

Adeu, vida lliure!
No perdis el nord:
vents lliures et portin,
vida meva, a port.

(Parlat)
Potser una mica més
de llibertat pels homes,
quan érem tots plegats
a demanar-la a crits,
disposats a la lluita

i a perdre-hi veu, prestigi
i fins i tot el seny.

(Cantat)

Si a viure t'arrisques
tot sol i amb tothom,
ets home de poble:
creixes gran i fort.

La joia de viure
et refà l'esforç
d'aquesta sortida
tan a contracor.

Perquè gent i coses
tenen veu i nom,
si tu els anomenes
i te'n fas a prop.

(Parlat)

Potser una mica més
d'amor, quan érem tots
a estimar i a estimar-nos,
amb l'esguard clar i encès
per la llum que és tothom.
Un poc més, una mica
més de seguretat
al pas i a la mirada,
a l'abraçada, al goig,
al gest i a la paraula.

(Cantat)

Comprar a la menuda
i vendre a l'engròs:
guanys són a la vasta
fira de la mort.

De tota la vida,
no en deixis cap tros
tutat, sense viure'l,
amb penes o amb goig.

No et passis per massa
ni per massa poc:
aprèn de conèixer
què pots i què vols.

(*Parlat*)

Hem viscut aquell just
instant que ens pertocava
en el repartiment
dels anys i les collites.
Per tu les bones messes,
per tu la mala anyada.
La vida, tanmateix,
igual per l'un i l'altre:
una vida d'actor,
pacient i enganyada.
Una vida a manlleu,
aliena i dictada.
I, malgrat tot això,
tan nostra i mai del tot
entesa i anostrada,
ha vingut amb nosaltres,
sencera i perfilada,
com l'ombra que, de sobte,
ha perdut el seu cos.
Vida, llavor de l'home,
nostra fins a la mort.

(*Cantat*)

Són guanyys, a la vasta
fira de la mort,
comprar a la menuda
i vendre a l'engròs.

Cavall que t'entestes
a córrer al galop:
et serà més ràpid
sempre el darrer trot.

Amor, tu que restes,
lliure i sense por:
digues tu que baixin
cortina, si vols.

Deseu les parades
i mudeu de lloc.
La fira s'acaba,
traieu goig i dol.

I enllà, fora porta,
carregueu de bo
el lent i vastíssim
carro de la Mort.

Fi

Altres títols de la col·lecció

Quatre textos d'Ignasi Iglésias

Cinc textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan •

Cinc textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan ••

Quatre textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan •••

Tres textos de Manuel de Pedrolo

Tres textos de Josep Palau i Fabre

Tres textos de Ferran Soldevila

La vesita, de Joan Ferrandis d'Herèdia

El ventríloc, de Joan Brossa

Lucrècia o Roma llibre, de Joan Ramis i Ramis

Tal faràs, tal trobaràs, d'Eduard Vidal i Valenciano

Indian Summer, de Rodolf Sirera

Tres textos de Jordi Teixidor

Tres textos de Ramon Vinyes

Tres textos de Maria Aurèlia Capmany

Tres textos de Màrius Gifreda

Dos textos de Josep Pous i Pagès

Tres textos de Josep Maria Muñoz Pujol

Quatre sàinets de Francesc Renart i Arús

Comèdia de Cornei, anònim

Quatre textos de Frederic Soler 'Serafí Pitarra'

En la trajectòria de Jaume Vidal Alcover (Manacor, 1923-Barcelona, 1991) es combinen, com els diferents pals d'una baralla, les facetes de poeta, narrador, dramaturg i traductor, a les quals caldria afegir el seu profund coneixement de la literatura, com a investigador i professor universitari. Si els seus inicis estan lligats gairebé exclusivament a la poesia (en la qual irromp com a membre d'aquella generació en què també destacaven Llorenç Moyà, Blai Bonet i Josep M. Llompart), els darrers anys els dedica en molt bona part a enllestir el seu cicle novel·lesc «Els anys i els dies» i a culminar la traducció de la *Recherche*, de Proust. El teatre, malgrat que va conrear-lo al llarg de tota la vida, té el seu moment de màxima repercussió amb l'arribada a Barcelona, la seva relació amb Maria Aurèlia Capmany i els directors Josep A. Codina i Josep Montanyès, entre finals dels anys seixanta i començaments dels setanta del segle passat.

La major part de les obres de Vidal Alcover sorgeixen de la col·laboració amb aquest petit grup de persones que coneixen el món de l'escena i sorgeixen sovint a sol·licitud seva. La varietat de registres conreats abraça l'adaptació de rondalles populars, l'adaptació de clàssics, el teatre de cabaret, l'oratori, que caracteritza la seva col·laboració amb el Grup d'Estudis Teatral d'Horta, el teatre divulgatiu amb finalitats pedagògiques i també la incursió en el teatre de temàtica històrica o d'idees.

El teatre de Vidal Alcover no va passar desapercebut en el seu moment. Ans al contrari, va encendre polèmiques, va provocar adhesions entusiastes i també rebuigs irats per part d'alguns sectors. En aquest volum hem procurat incloure una obra de cada una de les seves línies més marcades. Una peça de teatre de cabaret, *Manicomi d'estiu o La felicitat de comprar i vendre*, l'única d'aquestes obres que va escriure en solitari (en les altres compartia autoria amb Maria Aurèlia Campany); una peça creada per al grup d'Horta, *La fira de la Mort*, premiada al IV Festival de Teatre de Sitges; i una obra molt singular, *Una Roma per Cèsar*, que gaudeix del privilegi d'haver estat esbrincada per una part del públic tot just alçat el teló, una obra que utilitza el rerefons històric dels èxits i el posterior assassinat de Juli Cèsar per fer una peculiar reflexió, que no ha perdut actualitat, sobre l'origen del poder i la dicotomia entre dictadura i democràcia.